

ВІСНИК ***КОНСТИТУЦІЙНОГО*** ***СУДУ УКРАЇНИ***

Загальнодержавне періодичне видання

Засноване
19 лютого 1997 року

Свідоцтво
про державну реєстрацію
Серія КВ № 2444

Виходить
шість разів на рік

Засновник:
Конституційний Суд України
Адреса: 01033, м. Київ-33,
вул. Жилянська, 14

2/2014

Редакційна рада

- Ю. Баулін** — Голова Конституційного Суду України, доктор юридичних наук, професор, академік НАПрН України (голова Редакційної ради)
- Ю. Барабаш** — проректор, завідувач кафедри конституційного права Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого, доктор юридичних наук, професор, член-кореспондент НАПрН України
- М. Бондар** — суддя Конституційного Суду Російської Федерації, доктор юридичних наук, професор
- В. Бринцев** — суддя Конституційного Суду України, доктор юридичних наук, професор
- І. Домбровський** — суддя Конституційного Суду України у відставці
- В. Кампо** — суддя Конституційного Суду України у відставці, кандидат юридичних наук
- М. Козюбра** — суддя Конституційного Суду України у відставці, доктор юридичних наук, професор, член-кореспондент НАПрН України
- М. Костицький** — суддя Конституційного Суду України у відставці, доктор юридичних наук, професор, академік НАПрН України
- П. Пацурківський** — декан юридичного факультету Чернівецького національного університету імені Юрія Федьковича, доктор юридичних наук, професор
- А. Селіванов** — доктор юридичних наук, професор, академік НАПрН України
- П. Стецюк** — суддя Конституційного Суду України, кандидат юридичних наук
- А. Стрижак** — суддя Конституційного Суду України у відставці, кандидат юридичних наук
- П. Ткачук** — суддя Конституційного Суду України у відставці, кандидат юридичних наук
- С. Шевчук** — суддя Конституційного Суду України, доктор юридичних наук, професор, член-кореспондент НАПрН України

У НОМЕРІ

Постанова Верховної Ради України «Про призначення Мельника М. І. суддею Конституційного Суду України»	7
Постанова Верховної Ради України «Про призначення Саса С. В. суддею Конституційного Суду України»	9
Постанова Верховної Ради України «Про призначення Сліденка І. Д. суддею Конституційного Суду України»	11
Постанова Верховної Ради України «Про призначення Шевчука С. В. суддею Конституційного Суду України»	13

АКТИ КОНСТИТУЦІЙНОГО СУДУ УКРАЇНИ

Рішення Конституційного Суду України

у справі за конституційним зверненням громадянина Запорожцева Олександра Семеновича щодо офіційного тлумачення положення частини першої статті 1241 Цивільного кодексу України (справа про право на обов'язкову частку у спадщині повнолітніх непрацездатних дітей спадкодавця)	15
---	----

Рішення Конституційного Суду України

у справі за конституційними поданнями виконуючого обов'язки Президента України, Голови Верховної Ради України та Уповноваженого Верховної Ради України з прав людини щодо відповідності Конституції України (конституційності) Постанови Верховної Ради Автономної Республіки Крим «Про проведення загальнокримського референдуму» (справа про проведення місцевого референдуму в Автономній Республіці Крим)	21
---	----

Окрема думка судді Конституційного Суду України Тупицького О. М.

стосовно Рішення Конституційного Суду України у справі за конституційними поданнями виконуючого обов'язки Президента України, Голови Верховної Ради України та Уповноваженого Верховної Ради України з прав людини щодо відповідності Конституції України (конституційності) Постанови Верховної Ради Автономної Республіки Крим «Про проведення загальнокримського референдуму» (справа про проведення місцевого референдуму в Автономній Республіці Крим)	30
---	----

**Окрема думка судді Конституційного Суду України
Сергейчука О. А.**

стосовно Рішення Конституційного Суду України у справі за конституційними поданнями виконуючого обов'язки Президента України, Голови Верховної Ради України та Уповноваженого Верховної Ради України з прав людини щодо відповідності Конституції України (конституційності) Постанови Верховної Ради Автономної Республіки Крим «Про проведення загальнокримського референдуму» (справа про проведення місцевого референдуму в Автономній Республіці Крим) 34

Рішення Конституційного Суду України

у справі за конституційним поданням виконуючого обов'язки Президента України, Голови Верховної Ради України щодо відповідності Конституції України (конституційності) Постанови Верховної Ради Автономної Республіки Крим «Про Декларацію про незалежність Автономної Республіки Крим і міста Севастополя» 38

**Окрема думка судді Конституційного Суду України
Тупицького О. М.**

стосовно Рішення Конституційного Суду України у справі за конституційним поданням виконуючого обов'язки Президента України, Голови Верховної Ради України щодо відповідності Конституції України (конституційності) Постанови Верховної Ради Автономної Республіки Крим «Про Декларацію про незалежність Автономної Республіки Крим і міста Севастополя» 46

**Окрема думка судді Конституційного Суду України
Сергейчука О. А.**

стосовно Рішення Конституційного Суду України у справі за конституційним поданням виконуючого обов'язки Президента України, Голови Верховної Ради України щодо відповідності Конституції України (конституційності) Постанови Верховної Ради Автономної Республіки Крим «Про Декларацію про незалежність Автономної Республіки Крим і міста Севастополя» 49

Ухвала Конституційного Суду України

про відмову у відкритті конституційного провадження у справі за конституційним зверненням громадянина Луцика Арсена Алімовича щодо офіційного тлумачення положень частини першої статті 203² Кримінального кодексу України 52

Ухвала Конституційного Суду України

про відмову у відкритті конституційного провадження у справі за конституційним зверненням начальника юридичного відділу товариства з обмеженою відповідальністю «ПАРАД МЕДІА» Савченко Ганни Вікторівни щодо офіційного тлумачення положень статей 40, 43 Закону України «Про авторське право і суміжні права»54

Ухвала Конституційного Суду України

про відмову у відкритті конституційного провадження у справі за конституційним зверненням громадянина Грищенка Сергія Васильовича щодо офіційного тлумачення окремих положень статті 16 Закону України «Про правовий режим території, що зазнала радіоактивного забруднення внаслідок Чорнобильської катастрофи»57

Ухвала Конституційного Суду України

про відмову у відкритті конституційного провадження у справі за конституційним зверненням громадянина Шиманського Віталія Миколайовича щодо офіційного тлумачення положень частини першої статті 559 Цивільного кодексу України60

Ухвала Конституційного Суду України

про відмову у відкритті конституційного провадження у справі за конституційним зверненням громадян Цибулі Юрія Львовича, Лепешкіна Олександра Володимировича щодо офіційного тлумачення положень частини другої статті 55 Конституції України, частини шостої статті 16¹ Кримінально-процесуального кодексу України, частини першої статті 24, частини першої статті 380 Кримінального процесуального кодексу України, статті 2, частини першої статті 7, пункту 5 частини першої статті 27, пункту 5 частини першої статті 32 Закону України «Про судoustрій і статус суддів»63

ТЕОРІЯ ТА ПРАКТИКА КОНСТИТУЦІЙНОЇ ЮРИСДИКЦІЇ

Коваленко В. Конституційний Суд України як ключова інституція в механізмі гарантій прав і свобод людини в Україні66

Овчаренко В. Місцеве самоврядування в Україні: сучасний стан і перспективи розвитку в аспекті практики Конституційного Суду України74

Рябченко О. Доктринальна основа запровадження судового конституційного процесу: питання формування94

Тупицький О., Шостенко О. Забезпечення виконання органами державної влади рішень Конституційного Суду України: теоретичний та практичний аспекти	101
Відомості про майно, доходи, витрати і зобов'язання фінансового характеру суддів Конституційного Суду України за 2013 рік	111
Вітаємо ювілярів	121

ПОСТАНОВА
Верховної Ради України

Про призначення Мельника М. І.
суддею Конституційного Суду України

Відповідно до частини другої статті 148 Конституції України Верховна Рада України **постановляє:**

Призначити Мельника Миколу Івановича суддею Конституційного Суду України.

Голова Верховної Ради України
м. Київ
13 березня 2014 року № 880-VII

О. ТУРЧИНОВ

Суддя Конституційного Суду України МЕЛЬНИК Микола Іванович

Народився 14 липня 1962 року в с. Михайлівка Коростенського району Житомирської області.

Трудову діяльність розпочав транспортувальником Коростенського фарфорового заводу, оператором Київського призалізничного поштамту. Проходив строкову військову службу.

З 1983 року працював в органах внутрішніх справ. У 1989 році закінчив Київську вищу школу МВС СРСР. У 1991 році захистив кандидатську дисертацію і викладав в Українській академії внутрішніх справ.

Протягом 1994–1998 років — головний консультант Секретаріату Комісії Верховної Ради України з питань боротьби з організованою злочинністю і корупцією, у 1998–2004 роках — заступник керівника Головного науково-експертного управління Секретаріату Верховної Ради України.

З 2004 року по 2006 рік — заступник Голови Центральної виборчої комісії України.

Впродовж 2006–2012 років обіймав посади радника Голови Верховного Суду України, начальника управління по забезпеченню діяльності керівництва Верховного Суду України, керівника Служби Голови Верховного Суду України.

У 2012–2014 роках — науковий консультант з правових питань Центру Разумкова.

У березні 2014 року Верховною Радою України призначений суддею Конституційного Суду України. Присягу склав 13 березня 2014 року.

Нагороджений орденами «За заслуги» II та III ступенів.

Доктор юридичних наук, професор. Залужений юрист України.

Був членом Вищої ради юстиції (2000–2006 рр.), членом Вищої кваліфікаційної комісії суддів України (2008–2009 рр.).

У травні 2012 року призначений членом Конституційної Асамблеї. 2 грудня 2013 року подав заяву про вихід з неї у зв'язку з відмовою політичного керівництва держави від євроінтеграційного курсу розвитку України та кривавого побиття учасників мирної акції 30 листопада 2013 року на Майдані Незалежності в м. Києві.

Автор понад 200 наукових праць з проблем кримінального та конституційного права, протидії корупції, правоохоронної діяльності, правосуддя, виборчого процесу.

ПОСТАНОВА
Верховної Ради України

Про призначення Саса С. В.
суддею Конституційного Суду України

Відповідно до частини другої статті 148 Конституції України Верховна Рада України **постановляє:**

Призначити Саса Сергія Володимировича суддею Конституційного Суду України.

Голова Верховної Ради України
м. Київ
13 березня 2014 року № 881-VII

О. ТУРЧИНОВ

Суддя Конституційного Суду України САС Сергій Володимирович

Народився 7 серпня 1957 року в с. Єрмолаївка Даурського району Красноярського краю.

Трудову діяльність розпочав різноробочим на Капітанівському цукрокомбінаті Новомиргородського району Кіровоградської області.

У 1980 році з відзнакою закінчив Львівський зооветеринарний інститут. Після проходження у 1980–1982 роках строкової військової служби працював лікарем ветеринарної медицини.

Протягом 1985–1987 років — заступник голови правління спецгоспу «Жовтень», з 1987 року по 1996 рік — голова колективного сільськогосподарського підприємства «Мрія»

Новомиргородського району Кіровоградської області.

У 1996 році закінчив Національну юридичну академію України імені Ярослава Мудрого.

З 1994 року по 2014 рік — народний депутат України. У 1994–1998 роках — голова підкомітету Комітету Верховної Ради України з питань економічної політики та управління народним господарством, у 1998–2002 роках — заступник голови Комітету Верховної Ради України з питань Регламенту, депутатської етики та забезпечення діяльності Верховної Ради України, у 2002–2012 роках — перший заступник голови цього Комітету, з 2012 року по березень 2014 року — член Комітету Верховної Ради України з питань законодавчого забезпечення правоохоронної діяльності. Протягом 2006–2014 років — заступник голови фракції «Батьківщина» у Верховній Раді України. У 2005 році — Постійний представник Кабінету Міністрів України у Верховній Раді України.

У березні 2014 року Верховною Радою України призначений суддею Конституційного Суду України. Присягу склав 13 березня 2014 року.

Нагороджений Грамотою Верховної Ради України.

Кандидат юридичних наук зі спеціальності «Конституційне право».

ПОСТАНОВА
Верховної Ради України

Про призначення Сліденка І. Д.
суддею Конституційного Суду України

Відповідно до частини другої статті 148 Конституції України Верховна Рада України **постановляє:**

Призначити Сліденка Ігоря Дмитровича суддею Конституційного Суду України.

Голова Верховної Ради України
м. Київ
13 березня 2014 року № 882-VII

О. ТУРЧИНОВ

Суддя Конституційного Суду України СЛІДЕНКО Ігор Дмитрович

Народився 14 червня 1973 року в с. Северинівка Тростянецького району Вінницької області.

Після закінчення у 1995 році Одеського державного університету імені І. І. Мечникова працював юрисконсультантом у ТОВ «Tiger LTD».

Протягом 2002–2010 років займався викладацькою роботою на посадах старшого викладача кафедри загально-правових дисциплін Одеського інституту підприємництва та права, доцента кафедри конституційного права та правосуддя Одеського національного університету імені І. І. Мечникова, завідувача кафедри міжнародних відносин та міжнародного права в Міжнародному гуманітарному університеті, доцента кафедри конституційного, адміністративного та міжнародного права Маріупольського державного університету.

З 2010 року — головний консультант відділу теорії і практики законотворчої діяльності Інституту законодавства Верховної Ради України.

У березні 2014 року Верховною Радою України призначений суддею Конституційного Суду України. Присягу склав 13 березня 2014 року.

Автор низки публікацій з теорії права, державознавства, права Європейського Союзу, порівняльного правознавства, міжнародного, конституційного та виборчого права, теорії конституції.

Доктор юридичних наук, доцент, старший науковий співробітник.

ПОСТАНОВА
Верховної Ради України

Про призначення Шевчука С. В.
суддею Конституційного Суду України

Відповідно до частини другої статті 148 Конституції України Верховна Рада України **постановляє:**

Призначити Шевчука Станіслава Володимировича суддею Конституційного Суду України.

Голова Верховної Ради України
м. Київ
13 березня 2014 року № 883-VII

О. ТУРЧИНОВ

Суддя Конституційного Суду України ШЕВЧУК Станіслав Володимирович

Народився 11 червня 1969 року у м. Харкові. У 1987–1989 роках проходив строкову військову службу.

У 1993 році закінчив Українську юридичну академію (нині — Національний юридичний університет України імені Ярослава Мудрого) та аспірантуру цієї академії, де у 1996–1997 роках працював асистентом кафедри теорії держави та права.

З 1997 року по 2000 рік — науковий консультант судді Конституційного Суду України. У 2000–2003 роках — директор Центру порівняльного права та його правонаступника — Центру європейського та порівняльного права при Міністерстві юстиції України.

Протягом 2004–2009 років — професор кафедри публічного права Міжнародного Соломонового університету, з 2009 року — професор кафедри загальнотеоретичних та державно-правових наук Національного університету «Києво-Могилянська академія».

Має значний міжнародний досвід, зокрема як експерт з правових питань Місії ООН у Республіці Таджикистан, Світового Банку та Координатора проектів ОБСЄ в Україні.

Протягом 2009 року та з 2012 року — суддя Європейського суду з прав людини *ad hoc* від України. Засновник Асоціації правників України, член Української асоціації міжнародного права.

У березні 2014 року Верховною Радою України призначений суддею Конституційного Суду України. Присягу склав 13 березня 2014 року.

Доктор юридичних наук, професор, член-кореспондент НАПрН України.

Напрями наукових досліджень: теорія делегування державних повноважень, аналіз ролі суду в процесі формування права у світовій та українській практиці, нормативність актів судової влади, теорія судового прецеденту, проблеми конституційної юрисдикції, європейське право з прав людини, порівняльно-правові дослідження, розробка методології адаптації законодавства України до права ЄС.

Автор понад 120 наукових публікацій з питань теорії держави і права, конституційного права, прав людини, серед яких 12 монографій (6 — одноособові), зокрема: «Основи конституційної юриспруденції» (2001 р.), «Порівняльне прецедентне право з прав людини» (2002 р.), «Свобода вираження» (2005 р.), «Свобода вираження поглядів: практика Європейського Суду з прав людини у порівняльній перспективі» (2005 р.), «Судовий захист прав людини: практика Європейського Суду з прав людини у контексті західної правової традиції» (2006 р.), «Судова правотворчість: світовий досвід та перспективи в Україні» (2007 р.), «Конвенція про захист прав людини і основоположних свобод у практиці судів України» (2008 р.), «Міжнародне судочинство» (2009 р.), а також співавтор підручників «Історія вчень про державу і право» (2008 р.), «Теорія держави і права» (2014 р.).

АКТИ КОНСТИТУЦІЙНОГО СУДУ УКРАЇНИ

ІМЕНЕМ УКРАЇНИ

**РІШЕННЯ
КОНСТИТУЦІЙНОГО СУДУ УКРАЇНИ**

у справі за конституційним зверненням громадянина Запорожцева
Олександра Семеновича щодо офіційного тлумачення положення
частини першої статті 1241 Цивільного кодексу України
(справа про право на обов'язкову частку у спадщині повнолітніх
непрацездатних дітей спадкодавця)

м. Київ
11 лютого 2014 року
№ 1-рп/2014

Справа № 1-1/2014

Конституційний Суд України у складі суддів:

Овчаренка В'ячеслава Андрійовича — головуючого,
Бауліна Юрія Васильовича,
Бринцева Василя Дмитровича,
Вдовіченка Сергія Леонідовича,
Головіна Анатолія Сергійовича,
Гультая Михайла Мирославовича,
Касмініна Олександра Володимировича,
Колоса Михайла Івановича,
Литвинова Олександра Миколайовича,
Маркуш Марії Андріївни — доповідача,
Пасенюка Олександра Михайловича,
Сергейчука Олега Анатолійовича,
Стецюка Петра Богдановича,
Тупицького Олександра Миколайовича,
Шаптали Наталі Костянтинівни,
Шискіна Віктора Івановича,

розглянув на пленарному засіданні справу за конституційним зверненням громадянина Запорожцева О. С. щодо офіційного тлумачення положення частини першої статті 1241 Цивільного кодексу України (далі — Кодекс).

Приводом для розгляду справи відповідно до статей 42, 43 Закону України «Про Конституційний Суд України» стало конституційне звернення громадянина Запорожцева О. С.

Підставою для розгляду справи згідно зі статтею 94 Закону України «Про Конституційний Суд України» є неоднозначне застосування судами України положення частини першої статті 1241 Кодексу.

Заслухавши суддю-доповідача Маркуш М. А. та дослідивши матеріали справи, в тому числі позиції Верховного Суду України, науковців Київського національного університету імені Тараса Шевченка, Національного університету «Юридична академія України імені Ярослава Мудрого», Національного університету «Одеська юридична академія», Конституційний Суд України

У С Т А Н О В И В:

1. Суб'єкт права на конституційне звернення — громадянин Запорожець О. С. — звернувся до Конституційного Суду України з клопотанням дати офіційне тлумачення положення частини першої статті 1241 Кодексу, за якою «малолітні, неповнолітні, повнолітні непрацездатні діти спадкодавця, непрацездатна вдова (вдівець) та непрацездатні батьки спадкують, незалежно від змісту заповіту, половину частки, яка належала б кожному з них у разі спадкування за законом (обов'язкова частка)», стосовно віднесення інвалідів III групи до повнолітніх непрацездатних дітей спадкодавця, які мають право на обов'язкову частку у спадщині.

Автор клопотання зазначає, що суди загальної юрисдикції, розглядаючи питання про віднесення інвалідів III групи до повнолітніх непрацездатних дітей спадкодавця, неоднозначно застосовують положення частини першої статті 1241 Кодексу, що порушує його конституційне право на набуття приватної власності в порядку, визначеному законом (стаття 41 Конституції України).

2. Конституційний Суд України, вирішуючи порушені у конституційному зверненні питання, виходить з такого.

2.1. В Україні визнається і діє принцип верховенства права (частина перша статті 8 Конституції України), який вимагає від держави його втілення у правотворчу та правозастосовну діяльність, зокрема у закони, які за своїм змістом мають ґрунтуватися передусім на ідеях соціальної справедливості, свободи, рівності тощо. Справедливість — одна з основних засад права, є вирішальною у визначенні його як регулятора суспільних відносин, одним із загальнолюдських вимірів права (абзац третій підпункту 4.1 пункту 4 мотивувальної частини Рішення Конституційного Суду України від 2 листопада 2004 року № 15-рп/2004).

Згідно з Основним Законом України власність зобов'язує, вона не повинна використовуватися на шкоду людині і суспільству; кожен має право володіти, користуватися і розпоряджатися своєю власністю, результатами своєї інтелектуальної, творчої діяльності; право приватної власності набувається в порядку, визначеному законом; використання власності не може завдавати шкоди правам, свободам та гідності громадян, інтересам суспільства (частина третя статті 13, частини перша, друга, сьома статті 41).

Засади шлюбу, сім'ї, правовий режим власності визначаються виключно законами України (пункти 6, 7 частини першої статті 92 Конституції України).

Загальні положення про право власності, його зміст, здійснення та підстави набуття визначені в Кодексі (глави 23, 24). Правом власності визнається право особи на річ (майно), яке вона здійснює відповідно до закону за своєю волею, незалежно від волі інших осіб; власникові належать права володіння, користування та розпорядження своїм майном на власний розсуд; право власності є непорушним; ніхто не може бути протиправно позбавлений цього права чи обмежений у його здійсненні; право власності набувається на підставах, не заборонених законом, зокрема із правочинів; особа може бути позбавлена права власності або обмежена у його здійсненні лише у випадках і в порядку, встановлених законом (частина перша статті 316, частина перша статті 317, частина перша статі 319, частини перша, друга статті 321, частина перша статті 328 Кодексу).

2.2. Суб'єкт права власності, яким є заповідач (спадкодавець), на випадок своєї смерті має право шляхом вчинення заповіту розпоряджатися своєю власністю — спадщиною, до складу якої законом віднесені усі права та обов'язки, що належали спадкодавцеві на момент відкриття спадщини і не припинилися внаслідок його смерті (статті 318, 1218, 1233, 1235, 1236 Кодексу).

Заповідач має право призначити своїми спадкоємцями одну або кілька фізичних осіб, незалежно від наявності у нього з цими особами сімейних, родинних відносин, а також інших учасників цивільних відносин; заповідач має право на визначення обсягу спадщини, що має спадкуватися за заповітом, на заповідальний відказ, на покладення на спадкоємця інших обов'язків, а також право на скасування заповіту тощо (частина перша статті 1235, статті 1236, 1237, 1240, 1254 Кодексу).

За своєю юридичною природою свобода розпорядження власністю шляхом вчинення заповіту (свобода заповіту) є одним із основоположних принципів спадкового права, при цьому вона не є абсолютною. Кодексом визначено обмеження волі заповідача щодо права розпоряджатися власністю (обмеження принципу свободи заповіту) шляхом установа права окремої категорії осіб на обов'язкову частку у спадщині. Право на обов'язкову частку у спадщині мають малолітні, неповнолітні, повнолітні непрацездатні діти спадкодавця, непрацездатна вдова (вдівець) та непрацездатні батьки, які спадкують, незалежно від змісту заповіту, половину частки, яка належала б кожному з них у разі спадкування за законом (обов'язкова частка) (абзац перший частини першої статті 1241 Кодексу).

Отже, принцип свободи розпорядження власністю шляхом вчинення заповіту передбачає широкий обсяг правомочностей заповідача, згідно з якими він своїм волевиявленням може вплинути на зміст спадкових правовідносин. Однак застосування цього принципу обмежується законодавчо встановленою для окремої категорії спадкоємців гарантією, за якою, незалежно від змісту заповіту, особи, визначені в частині першій статті 1241 Кодексу, спадкують половину частки, яка належала б їм у разі спадкування за законом. Перелік осіб, які мають право на обов'язкову частку у спадщині, встановлений указаними положеннями Кодексу, є вичерпним і дає підстави віднести цих осіб до членів сім'ї чи найближчих родичів спадкодавця.

Згідно з Сімейним кодексом України (далі — Сімейний кодекс) сімейні відносини регулюються цим кодексом та іншими нормативно-правовими актами на

засадах справедливості, добросовісності та розумності, відповідно до моральних засад суспільства; сімейні відносини регулюються лише у тій частині, у якій це є допустимим і можливим з точки зору інтересів їх учасників та інтересів суспільства; регулювання сімейних відносин має здійснюватися з максимально можливим урахуванням інтересів дитини, непрацездатних членів сім'ї (частини перша, третя, восьма, дев'ята статті 7).

Якщо особисті немайнові та майнові відносини між подружжям, батьками та дітьми, іншими членами сім'ї та родичами не врегульовані Сімейним кодексом, вони регулюються відповідними нормами Кодексу, якщо це не суперечить суті сімейних відносин (стаття 8 Сімейного кодексу).

Виходячи зі змісту положень частин першої, другої, третьої статті 202 Кодексу заповіт за своєю правовою природою є одностороннім правочином — дією особи, спрямованою на набуття, зміну або припинення цивільних прав та обов'язків. Правочин, що вчиняється батьками (усиновлювачами), не може суперечити правам та інтересам їхніх малолітніх, неповнолітніх чи непрацездатних дітей (частина шоста статті 203 Кодексу).

2.3. Конституційний Суд України, розкриваючи зміст поняття «повнолітні непрацездатні діти», що використовується в абзаці першому частини першої статті 1241 Кодексу щодо права на обов'язкову частку у спадщині, ґрунтується на положеннях частини третьої статті 75 Сімейного кодексу, який відносить до категорії «непрацездатні» інвалідів I, II та III групи, а також пенсійного законодавства та законів України, які регулюють соціальне страхування і визначають поняття «непрацездатний». Так, згідно з частиною четвертою статті 1 Закону України «Про прожитковий мінімум» від 15 липня 1999 року № 966–XIV (далі — Закон № 966), абзацом сімнадцятим частини першої статті 1 Закону України «Про загальнообов'язкове державне пенсійне страхування» від 9 липня 2003 року № 1058–IV з наступними змінами (далі — Закон № 1058) до непрацездатних належать, зокрема, особи, які визнані інвалідами в установленому законом порядку.

На підставі аналізу наведених положень Конституції України, Кодексу, Сімейного кодексу, Закону № 966, Закону № 1058 Конституційний Суд України дійшов висновку, що незалежно від змісту заповіту право на обов'язкову частку у спадщині мають повнолітні непрацездатні діти спадкодавця, які в установленому законодавством порядку визнані інвалідами I, II чи III групи.

Враховуючи викладене та керуючись статтями 147, 150, 153 Конституції України, статтями 51, 62, 66, 67, 69, 95 Закону України «Про Конституційний Суд України», Конституційний Суд України

в и р і ш и в:

1. В аспекті конституційного звернення положення частини першої статті 1241 Цивільного кодексу України щодо права повнолітніх непрацездатних дітей спадкодавця на обов'язкову частку у спадщині необхідно розуміти так, що таке право мають, зокрема, повнолітні діти спадкодавця, визнані інвалідами в установленому законом порядку, незалежно від групи інвалідності.

2. Рішення Конституційного Суду України є обов'язковим до виконання на території України, остаточним і не може бути оскаржене.

Рішення Конституційного Суду України підлягає опублікуванню у «Віснику Конституційного Суду України» та в інших офіційних виданнях України.

КОНСТИТУЦІЙНИЙ СУД УКРАЇНИ

• *Summary to the Decision of the Constitutional Court of Ukraine № 1-rp/2014 dated February 11, 2014 in the case upon the constitutional appeal of citizen Oleksandr Zaporozhtsev concerning the official interpretation of the provisions of Article 1241.1 of the Civil Code of Ukraine (the case on the right to a mandatory share in the legacy for adult disabled children of the testator)*

Subject of the right to constitutional appeal — citizen O. S. Zaporozhtsev — maintains that courts of general jurisdiction when hearing cases on classifying Group III disabled persons as adult disabled children of the testator inconsistently applied the provisions of Article 1241.1 of the Civil Code of Ukraine (hereinafter referred to as «the Code»), which violated his constitutional right to acquire private property pursuant to the procedure provided for by law (Article 41 of the Constitution of Ukraine).

The Constitutional Court of Ukraine ruled on this issue proceeding, among other things, from the following premise.

The property law subject represented by the testator (bequeather) in the case of his/her death has a right by means of making a will to dispose of his/her property — the legacy, which by law includes all rights and responsibilities that the testator held as of the moment of opening of the legacy, and which were not terminated after his/her death (Articles 318, 1218, 1233, 1235, 1236 of the Code).

In terms of its legal nature, the freedom of disposal of one's property by making a will (freedom of last will) is one of the fundamental principles of inheritance law, which, however, is not absolute. The Code provides for certain limitations of the testator's will concerning his/her right to dispose of the property (restrictions of the principle of freedom of last will) by establishing a separate category of persons entitled to a mandatory share of the legacy. The right to a mandatory share of the legacy is granted to minor, underage, adult disabled children of the testator, disabled widow (widower), and disabled parents who inherit, regardless of the contents of the will, a half of the share that they would have if they inherited it by law (the mandatory share) (paragraph 1 Article 1241.1 of the Code).

The Constitutional Court of Ukraine when explaining the notion of the «adult disabled children» as it is used in paragraph 1 Article 1241.1 of the Code with regard to the right to a mandatory share in the legacy referred to the provisions of Article 75.3 of the Family Code of Ukraine that includes the disabled individuals of Groups I, II, and III in the «disabled» category as well as pension legislation and laws of Ukraine that regulate social insurance and contain a definition of the «disabled». Therefore, according to Article 1.4 of the Law of Ukraine «On Minimum Subsistence Level» № 966-XIV dated July 15, 1999 and paragraph 17 Article 1.1 of the Law of Ukraine «On Mandatory State Pension Insurance» № 1058-IV dated July 9, 2003 the category of

disabled persons also includes the persons recognised as disabled pursuant to a respective legal procedure.

Thus, the Constitutional Court of Ukraine held that for the purposes of the constitutional appeal, the provisions of Article 1241.1 of the Civil Code of Ukraine concerning the right of adult disable children of the testator to a mandatory share in the legacy should be understood as reading that this right is enjoyed, inter alia, by the testator's adult children who were recognised disabled in accordance with the respective legal procedure regardless of their disability group.

ІМЕНЕМ УКРАЇНИ

**РІШЕННЯ
КОНСТИТУЦІЙНОГО СУДУ УКРАЇНИ**

у справі за конституційними поданнями виконуючого обов'язки Президента України, Голови Верховної Ради України та Уповноваженого Верховної Ради України з прав людини щодо відповідності Конституції України (конституційності) Постанови Верховної Ради Автономної Республіки Крим «Про проведення загальнокримського референдуму» (справа про проведення місцевого референдуму в Автономній Республіці Крим)

м. Київ
14 березня 2014 року
№ 2-рп/2014

Справа № 1-13/2014

Конституційний Суд України у складі суддів:

Бауліна Юрія Васильовича — головуючого,
Бринцева Василя Дмитровича,
Вдовіченка Сергія Леонідовича,
Гультая Михайла Мирославовича,
Запорожця Михайла Петровича,
Литвинова Олександра Миколайовича,
Мельника Миколи Івановича,
Саса Сергія Володимировича,
Сергейчука Олега Анатолійовича,
Сліденка Ігоря Дмитровича,
Стецюка Петра Богдановича — доповідача,
Тупицького Олександра Миколайовича — доповідача,
Шаптали Наталі Костянтинівни,
Шевчука Станіслава Володимировича,
Шишкіна Віктора Івановича,

розглянув на пленарному засіданні справу за конституційними поданнями виконуючого обов'язки Президента України, Голови Верховної Ради України та Уповноваженого Верховної Ради України з прав людини щодо відповідності Конституції України (конституційності) Постанови Верховної Ради Автономної Республіки Крим «Про проведення загальнокримського референдуму» від 6 березня 2014 р. № 1702-6/14 (газета «Крымские известия», 2014 рік, 7 березня).

Приводом для розгляду справи згідно зі статтями 39, 40, 79 Закону України «Про Конституційний Суд України» стали конституційні подання виконуючого

обов'язки Президента України, Голови Верховної Ради України та Уповноваженого Верховної Ради України з прав людини.

Підставою для розгляду справи відповідно до статті 71 Закону України «Про Конституційний Суд України» є твердження суб'єктів права на конституційне подання про неконституційність Постанови Верховної Ради Автономної Республіки Крим «Про проведення загальнокримського референдуму» від 6 березня 2014 року № 1702-6/14.

Заслухавши суддів-доповідачів Стецюка П. Б., Тупицького О. М. та дослідивши матеріали справи, Конституційний Суд України

у с т а н о в и в:

1. Верховна Рада Автономної Республіки Крим Постановою «Про проведення загальнокримського референдуму» від 6 березня 2014 року № 1702-6/14 (далі — Постанова) постановила:

- увійти до складу Російської Федерації як суб'єкт Російської Федерації;
- призначити на 16 березня 2014 року загальнокримський референдум (включаючи місто Севастополь), на який винести такі альтернативні питання:

- «1) Виза возз'єднання Криму з Росією на правах суб'єкта Російської Федерації?

- 2) Ви за відновлення дії Конституції Республіки Крим 1992 року і за статус Криму як частини України?»;

- затвердити текст бюлетеня для голосування на загальнокримському референдумі 16 березня 2014 року та встановити, що бюлетені для голосування на загальнокримському референдумі друкуються російською, українською та кримськотатарською мовами;

- затвердити Тимчасове положення про загальнокримський референдум;

- створити Комісію Автономної Республіки Крим із проведення загальнокримського референдуму;

- звернутися до Президента Російської Федерації та до Федеральних Зборів Державної Думи Російської Федерації про початок процедури входження до складу Російської Федерації як суб'єкта Російської Федерації.

У Постанові також визначено, що питання, яке дістало більшість голосів, вважається таким, що висловлює пряме волевиявлення населення Криму, та доручено Комісії Автономної Республіки Крим із проведення загальнокримського референдуму організувати роботу щодо забезпечення проведення референдуму відповідно до вказаного тимчасового положення, а Раді міністрів Автономної Республіки Крим — організувати фінансове, матеріально-технічне та інше забезпечення проведення загальнокримського референдуму.

2. Суб'єкт права на конституційне подання — виконуючий обов'язки Президента України, Голова Верховної Ради України — відповідно до статті 112, частини другої статті 137 Конституції України Указом Президента України від 7 березня 2014 року № 261 «Про зупинення дії Постанови Верховної Ради Автономної Республіки Крим від 6 березня 2014 року № 1702-6/14 «Про проведення загальнокримського референдуму» зупинив дію Постанови і одночасно звернувся до Конституційного Суду України з клопотанням розглянути питання

щодо її відповідності Конституції України (конституційності). На думку автора клопотання, Верховна Рада Автономної Республіки Крим, ухваливши Постанову, порушила конституційні принципи реалізації державного суверенітету України, засади конституційного ладу, територіальної організації та здійснення державної влади в Україні. Як вважає суб'єкт права на конституційне подання, Постанова не відповідає статтям 2, 5, 8, 13, 73, 75, пунктам 2, 3 частини першої статті 85, статті 91, пунктам 13, 20 частини першої статті 92, статтям 132–138 Конституції України, частинам першій, третій статті 1, пункту 7 частини першої статті 18, статті 26 Конституції Автономної Республіки Крим, статтям 1, 9, 10 Закону України «Про Верховну Раду Автономної Республіки Крим».

Суб'єкт права на конституційне подання — Уповноважений Верховної Ради України з прав людини — звернувся до Конституційного Суду України з клопотанням визнати Постанову такою, що не відповідає статті 73, пункту 2 статті 85, статтям 137, 138 Конституції України, і зазначив, що вирішення питання про зміну території України має здійснюватися на всеукраїнському референдумі.

3. Ухвалою Другої колегії суддів Конституційного Суду України від 11 березня 2014 року конституційні провадження у справах за конституційними поданнями виконуючого обов'язки Президента України, Голови Верховної Ради України та Уповноваженого Верховної Ради України з прав людини щодо відповідності Конституції України (конституційності) Постанови об'єднано в одне конституційне провадження.

4. Вирішуючи порушені в конституційних поданнях питання, Конституційний Суд України виходить з такого.

4.1. Конституцією України проголошено, що суверенітет України поширюється на всю її територію; складовою державного суверенітету є цілісність і недоторканність території України в межах існуючих кордонів; захист суверенітету і територіальної цілісності України є найважливішою функцією держави, справою всього Українського народу (стаття 2, частина перша статті 17 Конституції України).

Конституція України має найвищу юридичну силу; закони та інші нормативно-правові акти приймаються на основі Конституції України і повинні відповідати їй; норми Конституції України є нормами прямої дії; органи державної влади та органи місцевого самоврядування, їх посадові особи зобов'язані діяти лише на підставі, в межах повноважень та у спосіб, що передбачені Конституцією та законами України (стаття 8, частина друга статті 19 Основного Закону України).

Територіальний устрій України, правовий режим державного кордону визначаються виключно законами України (пункти 13, 18 частини першої статті 92 Конституції України).

4.2. Носієм суверенітету і єдиним джерелом влади в Україні є народ, який здійснює владу безпосередньо і через органи державної влади та органи місцевого самоврядування; право визначати і змінювати конституційний лад в Україні належить виключно народові і не може бути узурповане державою, її органами

або посадовими особами; ніхто не може узурпувати державну владу (стаття 5 Основного Закону України).

Народне волевиявлення здійснюється через вибори, референдум та інші форми безпосередньої демократії; громадяни мають право брати участь в управлінні державними справами, у всеукраїнському та місцевих референдумах (частина перша статті 38, стаття 69 Конституції України).

Право громадян на участь у референдумі є їхнім невід'ємним конституційним правом. На всеукраїнський референдум виносяться питання загальнодержавного значення, тобто вирішення яких впливає на долю всього Українського народу — громадян України всіх національностей. На місцевий референдум можуть виноситися виключно питання, віднесені до відання органів місцевого самоврядування відповідної адміністративно-територіальної одиниці.

4.3. Згідно зі статтею 132 Конституції України територіальний устрій України ґрунтується на засадах єдності та цілісності державної території, поєднання централізації і децентралізації у здійсненні державної влади, збалансованості і соціально-економічного розвитку регіонів, з урахуванням їх історичних, економічних, екологічних, географічних і демографічних особливостей, етнічних і культурних традицій. Зазначені конституційні принципи організації територіального устрою обумовлені формою державного устрою України як унітарної держави.

Конституційний Суд України у Рішенні від 13 липня 2001 року № 11-рп/2001 (справа про адміністративно-територіальний устрій) установив, що адміністративно-територіальна одиниця — це компактна частина єдиної території України, що є просторовою основою для організації і діяльності органів державної влади та органів місцевого самоврядування.

Систему адміністративно-територіального устрою України складають: Автономна Республіка Крим, області, райони, міста, райони в містах, селища і села (частина перша статті 133 Конституції України). Відповідно до частини другої статті 133 Основного Закону України Автономна Республіка Крим та місто Севастополь входять до складу України як окремі суб'єкти адміністративно-територіального устрою України. Місто Севастополь не входить до складу Автономної Республіки Крим, має спеціальний статус, який визначається законом України.

Конституційний Суд України наголошує, що принципи цілісності і недоторканості території України в межах існуючого кордону, поширення суверенітету України на всю її територію встановлені Конституцією України. Звуження меж існуючого кордону України, виведення будь-якого суб'єкта адміністративно-територіального устрою України з її складу, зміна конституційно закріпленого статусу адміністративно-територіальної одиниці, зокрема Автономної Республіки Крим та міста Севастополя, як невід'ємної складової частини України шляхом проведення місцевого референдуму суперечать зазначеним конституційним принципам.

4.4. Питання про зміну території України вирішуються виключно всеукраїнським референдумом (стаття 73 Конституції України). Призначення всеукраїнського референдуму з питань, визначених вказаною статтею Конституції України,

належить до повноважень Верховної Ради України (пункт 2 частини першої статті 85 Основного Закону України). Організація і порядок проведення виборів і референдумів визначаються виключно законами України (пункт 20 частини першої статті 92 Конституції України).

Автономна Республіка Крим є невід'ємною складовою частиною України і в межах повноважень, визначених Конституцією України, вирішує питання, віднесені до її відання (стаття 134 Конституції України). Перелік питань, які належать до відання Автономної Республіки Крим, та питань, з яких вона здійснює нормативне регулювання, встановлений статтями 137, 138 Конституції України.

Конституційний статус Автономної Республіки Крим узгоджується з Європейською хартією місцевого самоврядування, ратифікованою Законом України від 15 липня 1997 року № 452/97–ВР, за якою головні повноваження і функції місцевої влади визначаються конституцією або законом; місцева влада в межах закону має повне право вільно вирішувати будь-яке питання, яке не вилучене зі сфери її компетенції і вирішення якого не доручене жодному іншому органу (пункти 1, 2 статті 4).

4.5. Згідно з Конституцією України до відання Автономної Республіки Крим належить організація та проведення місцевих референдумів (пункт 2 частини першої статті 138) у порядку, визначеному законом України (пункт 20 частини першої статті 92).

Нормативно-правові акти Верховної Ради Автономної Республіки Крим та рішення Ради міністрів Автономної Республіки Крим не можуть суперечити Конституції і законам України та приймаються відповідно до Конституції України, законів України, актів Президента України і Кабінету Міністрів України та на їх виконання (частина друга статті 135 Основного Закону України).

Конституційний Суд України вважає, що Верховна Рада Автономної Республіки Крим, ухваливши Постанову, якою передбачено входження до складу Російської Федерації як її суб'єкта, звернення до Президента Російської Федерації та до Державної Думи Федеральних Зборів Російської Федерації про початок процедури входження до складу Російської Федерації як суб'єкта Російської Федерації, винесення на референдум зазначених питань, порушила конституційний принцип територіальної цілісності України та вийшла за межі своїх повноважень, а отже, Постанова не відповідає статтям 1, 2, 5, 8, частині другій статті 19, статті 73, пункту 3 частини першої статті 85, пунктам 13, 18, 20 частини першої статті 92, статтям 132, 133, 134, 135, 137, 138 Конституції України.

Постанова також суперечить основоположним принципам суверенності та територіальної цілісності держави, закладеним у міжнародно-правових актах, зокрема принципу взаємної поваги до суверенної рівності кожної держави, що включає політичну незалежність, можливість зміни кордонів відповідно до міжнародного права мирним шляхом і за домовленістю. Внаслідок дії зазначених принципів держави-учасниці повинні утримуватися від порушення територіальної цілісності чи політичної незалежності будь-якої держави шляхом застосування сили чи погрози силою або в інший спосіб, несумісний із цілями Організації Об'єднаних Націй, а також від дій, що спрямовані проти територіальної цілісності чи єдності будь-якої держави-учасниці (Статут Організації Об'єднаних Націй,

Заключний акт Наради з безпеки і співробітництва в Європі 1975 року, Рамкова конвенція про захист національних меншин 1995 року).

5. Постановою утворено Комісію Автономної Республіки Крим з проведення загальнокримського референдуму. Тимчасовим положенням про республіканський (місцевий) референдум в Автономній Республіці Крим передбачено створення територіальних та дільничних комісій з підготовки та проведення референдуму.

Згідно з Постановою Рада міністрів Автономної Республіки Крим організовує фінансове, матеріально-технічне та інше забезпечення проведення загальнокримського референдуму. У зв'язку з тим, що Постанова суперечить Конституції України, та відповідно до частини другої статті 81 Закону України «Про Конституційний Суд України» діяльність всіх органів, створених для проведення цього референдуму, та фінансування заходів щодо проведення референдуму повинні бути припинені, а бюлетені та агітаційні матеріали — знищені.

Таким чином, на підставі матеріалів справи Конституційний Суд України дійшов висновку, що Верховна Рада Автономної Республіки Крим, прийнявши Постанову «Про проведення загальнокримського референдуму» від 6 березня 2014 року № 1702-6/14, порушила Конституцію України.

Враховуючи викладене та керуючись статтями 147, 150, 153 Конституції України, статтями 51, 61, 63, 65, 67, 69, 70, 73, 78, 79, 81 Закону України «Про Конституційний Суд України», Конституційний Суд України

в и р і ш и в:

1. Визнати такою, що не відповідає Конституції України (є неконституційною), Постанову Верховної Ради Автономної Республіки Крим «Про проведення загальнокримського референдуму» від 6 березня 2014 року № 1702-6/14.

2. Постанова Верховної Ради Автономної Республіки Крим «Про проведення загальнокримського референдуму» від 6 березня 2014 року № 1702-6/14, визнана неконституційною, втрачає чинність з дня ухвалення Конституційним Судом України цього Рішення.

3. Припинити діяльність Комісії Автономної Республіки Крим із проведення загальнокримського референдуму, територіальних та дільничних комісій, створених для проведення цього референдуму.

4. Раді міністрів Автономної Республіки Крим припинити фінансування заходів щодо проведення референдуму, забезпечити знищення бюлетенів, агітаційних матеріалів.

5. Рішення Конституційного Суду України є обов'язковим до виконання на території України, остаточною і не може бути оскаржене.

Рішення Конституційного Суду України підлягає опублікуванню у «Віснику Конституційного Суду України» та в інших офіційних виданнях України.

КОНСТИТУЦІЙНИЙ СУД УКРАЇНИ

• *Summary to the Decision of the Constitutional Court of Ukraine No.2-rp/2014 dated March 14, 2014 in the case upon the constitutional petition of the acting President of Ukraine, Chairman of the Verkhovna Rada of Ukraine and Authorised Human Rights Representative of the Verkhovna Rada of Ukraine on conformity with the Constitution of Ukraine (constitutionality) of the Resolution of the Verkhovna Rada of the Autonomous Republic of Crimea «On conducting all-Crimean Referendum» (case on conducting local referendum in the Autonomous Republic of Crimea)*

The Verkhovna Rada of the Autonomous Republic of Crimea determined in the Resolution «On conducting all-Crimean referendum» dated March 6, 2014 No. 1702-6/14 (hereinafter referred to as «the Resolution»):

- to join the Russian Federation as a subject of the Russian Federation;
- to designate all-Crimean referendum on March 16, 2014 (including the city of Sevastopol), at which to put the following alternative questions:

«1) Do you support the reunification of Crimea with Russia as a subject of the Russian Federation?

2) Do you support restoration the 1992 Constitution and the status of Crimea as a part of Ukraine?»;

- to approve the text of the ballot paper for the voting at the all-Crimean referendum on March 16, 2014 and to establish that the ballot papers for voting at the all-Crimean referendum shall be printed in Russian, Ukrainian and Crimean Tatar languages;

- to approve the Provisional Regulations on all-Crimean referendum;

- to establish the Commission of the Autonomous Republic of the Crimea on conducting all-Crimean referendum;

- to appeal to the President of the Russian Federation and to the Federal Assembly of the State Duma of the Russian Federation on the initiation of the procedure on joining the Russian Federation as a subject of the Russian Federation.

Considering the constitutionality of the Resolution, the Constitutional Court of Ukraine stated, in particular, the following.

The Constitution of Ukraine proclaims that the sovereignty of Ukraine extends throughout its entire territory; the components of the state sovereignty are indivisibility and inviolability of the territory of Ukraine within its present borders; the protection of sovereignty and territorial indivisibility of Ukraine are the most important functions of state, a matter of concern for all the Ukrainian people (Articles 2, 17.1 of the Constitution of Ukraine).

The expression of the will of the people is exercised through elections, referendum and other forms of direct democracy; citizens have the right to participate in the administration of state affairs, to vote at the all-Ukrainian referendum and local referendums (Articles 38.1, 69 of the Constitution of Ukraine).

The all-Ukrainian referendum resolves the issues of nationwide importance, i.e. resolution of which influences the destiny of the whole Ukrainian people — citizens of Ukraine of all nationalities. Local referendum resolves exclusively the issues, ascribed to the competence of the bodies of local self-government of the respective administrative and territorial unit.

The system of the administrative and territorial structure of Ukraine is composed of the Autonomous Republic of Crimea, oblasts, districts, cities, city districts, settlements and villages (Article 133.1 of the Constitution of Ukraine). According to Article 133.2 of the Fundamental Law of Ukraine the Autonomous Republic of the Crimea and the city of Sevastopol are the parts of Ukraine as separate subjects of administrative and territorial structure of Ukraine. The city of Sevastopol is not a part of the Autonomous Republic of Crimea, and has special status that is determined by the law of Ukraine.

The Constitutional Court of Ukraine stresses that principles of indivisibility and inviolability of the territory of Ukraine in its present borders, extension of the sovereignty of Ukraine throughout its entire territory are established by the Constitution of Ukraine. Narrowing the present borders of Ukraine, withdrawal of any subject of the administrative and territorial structure of Ukraine from its composition, alteration of the constitutionally stipulated status of the administrative and territorial unit, namely the Autonomous Republic of Crimea and the city of Sevastopol, as inseparable constituent part of Ukraine by means of conducting a local referendum contravene the above constitutional principles.

The issues of altering the territory of Ukraine are resolved exclusively by all-Ukrainian referendum (Article 73 of the Constitution of Ukraine). Designation of the all-Ukrainian referendum on the issues, determined by the above article of the Constitution of Ukraine, belongs to the authorities of the Verkhovna Rada of Ukraine (Article 85.1.2 of the Fundamental Law of Ukraine).

The Autonomous Republic of Crimea is inseparable constituent part of Ukraine and within the limits of its authorities, determined by the Constitution of Ukraine, decides the issues, ascribed to its competence (Article 134 of the Constitution of Ukraine).

The constitutional status of the Autonomous Republic of Crimea corresponds to the European Charter of Local Self-Government, ratified by the Law of Ukraine dated July 15, 1997 No. 452/97–VR, according to which the basic powers and responsibilities shall be prescribed by the constitution or by statute; local authorities shall, within the limits of the law, have full discretion to exercise their initiative with regard to any matter which is not excluded from their competence nor assigned to any other authority (paragraphs 1, 2 of Article 4).

Pursuant to the Constitution of Ukraine the competence of the Autonomous Republic of Crimea comprises organisation and conducting local referendums (Article 138.1.2) in the course, determined by the law of Ukraine (Article 92.1.20).

The Constitutional Court of Ukraine considers that the Verkhovna Rada of the Autonomous Republic of Crimea, having adopted the Resolution, which envisages joining the Russian Federation as its subject, appeal to the President of the Russian Federation and to the Federal Assembly of the State Duma of the Russian Federation on the initiation of the procedure on joining the Russian Federation as a subject of the Russian Federation, submission of the above issues for the referendum, violated the constitutional principle of the territorial indivisibility of Ukraine and went beyond the

limits of its competence, and thus, the Resolution does not correspond to Articles 1, 2, 5, 8, 19.2, 73, 85.1.3, 92.1.13, 92.1.18, 92.1.20, 132, 133, 134, 135, 137, 138 of the Constitution of Ukraine.

The Resolution also contradicts the fundamental principles of sovereignty and territorial indivisibility of the state, established in the international legal acts, in particular, the principle of mutual respect to the sovereign equality of each state, that comprises political independence, possibility to alter borders in accordance with international law in a peaceful way or by agreement. As a result of the effect of the above principles member states shall refrain from violation of territorial indivisibility or political independence of any state using force or assault or any other way, incompatible with the purposes of the United Nations, as well as from actions, directed against territorial indivisibility or unity of any member state (Charter of the United Nations, Final Act of the Conference on Security and Co-operation in Europe of 1975, Framework Convention for the Protection of National Minorities of 1995).

Under the Resolution the Council of Ministers of the Autonomous Republic of Crimea shall organise financial, logistical and other provision of conducting all-Crimean referendum. Given that the Resolution contradicts the Constitution of Ukraine and according to Article 81.2 of the Law of Ukraine «On the Constitutional Court of Ukraine» the activity of all bodies, established for conducting of this referendum, and funding the measures to conduct the referendum shall be terminated, and the ballot papers and campaign materials — destroyed.

Thus, the Constitutional Court of Ukraine held:

To recognise as non-conforming to the Constitution of Ukraine (unconstitutional) the Resolution of the Verkhovna Rada of the Autonomous Republic of Crimea «On conducting all-Crimean referendum» dated March 6, 2014 No. 1702-6/14.

To terminate the activities of the Commission of the Autonomous Republic of Crimea on conducting all-Crimean referendum, territorial and district committees, established to conduct the referendum.

The Council of Ministers of the Autonomous Republic of Crimea shall terminate funding measures on conducting the referendum, provide destruction of ballot papers, campaign materials.

ОКРЕМА ДУМКА

судді Конституційного Суду України Тулицького О. М. стосовно
Рішення Конституційного Суду України у справі за конституційними
поданнями виконуючого обов'язки Президента України, Голови
Верховної Ради України та Уповноваженого Верховної Ради України
з прав людини щодо відповідності Конституції України (конституційності)
Постанови Верховної Ради Автономної Республіки Крим
«Про проведення загальнокримського референдуму»
(справа про проведення місцевого референдуму
в Автономній Республіці Крим)

Погоджуючись із викладеною у резолютивній частині Рішення Конституційного Суду України у справі за конституційними поданнями виконуючого обов'язки Президента України, Голови Верховної Ради України та Уповноваженого Верховної Ради України з прав людини щодо відповідності Конституції України (конституційності) Постанови Верховної Ради Автономної Республіки Крим «Про проведення загальнокримського референдуму» (справа про проведення місцевого референдуму в Автономній Республіці Крим) від 14 березня 2014 року № 2-рп/2014 (далі — Рішення) позицією щодо невідповідності Конституції України (неконституційності) Постанови Верховної Ради Автономної Республіки Крим «Про проведення загальнокримського референдуму» від 6 березня 2014 року № 1702-6/14 (далі — Постанова), я не поділяю деяких висновків мотивувальної частини Рішення, у зв'язку з чим на підставі статті 64 Закону України «Про Конституційний Суд України» висловлюю окрему думку.

1. Посилаючись на Статут Організації Об'єднаних Націй, Заключний акт Наради з безпеки і співробітництва в Європі 1975 року, Рамкову конвенцію про захист національних меншин 1950 року, Конституційний Суд України у Рішенні вказує, що Постанова суперечить *inter alia* основоположним принципам суверенності та територіальної цілісності держави, закладеним у цих міжнародних актах (абзац четвертий підпункту 4.5 пункту 4 мотивувальної частини). Такий висновок, на мою думку, виходить за межі повноважень Конституційного Суду України.

Так, згідно із нормами Конституції України в Україні визнається і діє принцип верховенства права (частина перша статті 8); органи законодавчої, виконавчої та судової влади здійснюють свої повноваження у встановлених цією Конституцією межах і відповідно до законів України (частина друга статті 6); органи державної влади та органи місцевого самоврядування, їх посадові особи зобов'язані діяти лише на підставі, в межах повноважень та у спосіб, що передбачені Конституцією та законами України (частина друга статті 19). У цих нормах Основного Закону України втілено загальновідому формулу обмеження дискреційних повноважень органів державної влади (дозволено лише те, що передбачено законом).

Конституцією України та Законом України «Про Конституційний Суд України» встановлено вичерпний перелік повноважень Конституційного Суду України, до

якого не віднесено питання перевірки правових актів Верховної Ради Автономної Республіки Крим на відповідність міжнародним правовим актам. Аналогічну за змістом позицію Конституційний Суд України сформулював в Ухвалі від 7 квітня 2009 року № 18-у/2009, в якій зазначив, що до компетенції єдиного органу конституційної юрисдикції в Україні не віднесені питання про відповідність законів міжнародним договорам.

Крім того, за Конституцією України чинні міжнародні договори, згода на обов'язковість яких надана Верховною Радою України, є частиною національного законодавства; укладення міжнародних договорів, які суперечать Конституції України, можливе лише після внесення відповідних змін до Конституції України (стаття 9). Отже, такі міжнародні договори відповідно до їх статусу у національній системі права перебувають нижче Основного Закону України.

Втім у своїй практиці Конституційний Суд України послідовно керується принципом «дружнього ставлення» до міжнародно-правових норм, здійснюючи інтерпретацію положень Конституції та законів України толерантно щодо відповідних норм міжнародного права. Іншими словами, на рівні конституційного права тексти міжнародних договорів та практика їх інтерпретації компетентними міжнародними органами виконують допоміжну функцію, наприклад, у разі тлумачення і визначення змісту й обсягу основних прав та принципів правової держави, закріплених в Основному Законі України, з'ясування змісту понять і термінів тощо. Дружнє до міжнародного права конституційно-правове тлумачення вимагає, на мою думку, сприйняття та використання джерел міжнародного права саме у такий спосіб, якщо це можливо та доречно з методологічної точки зору у конкретній справі та узгоджується із визначеннями Конституції України.

2. Також не поділяю наведених у Рішенні взаємопов'язаних висновків про те, що «Верховна Рада Автономної Республіки Крим, ухваливши Постанову, ... порушила конституційний принцип територіальної цілісності України та вийшла за межі своїх повноважень..., порушила Конституцію України» (абзац третій підпункту 4.5 пункту 4, абзац четвертий пункту 5 мотивувальної частини), тобто не погоджуюсь із наданням конституційно-правової оцінки діям Верховної Ради Автономної Республіки Крим.

Так, відповідно до Конституції України судочинство здійснюється Конституційним Судом України та судами загальної юрисдикції (частина третя статті 124); основними засадами судочинства, зокрема, є рівність усіх учасників судового процесу перед законом і судом, змагальність сторін та свобода в наданні ними суду своїх доказів і у доведенні перед судом їх переконливості (пункти 2, 4 частини третьої статті 129); законом можуть бути визначені також інші засади судочинства в судах окремих судових юрисдикцій (частина четверта статті 129).

Згідно зі статтею 4 Закону України «Про Конституційний Суд України» верховенство права, повний і всебічний розгляд справ та обґрунтованість прийнятих рішень є основними принципами діяльності Конституційного Суду України.

Рівність сторін і засобів та інші вказані принципи судочинства є невід'ємними елементами справедливого судового розгляду, право на який гарантовано кожному й нормами міжнародного права.

Надання Конституційним Судом України правової оцінки діям Верховної Ради Автономної Республіки Крим може вплинути на діяльність цього органу місцевої

влади та мати значні суспільно-політичні й юридичні наслідки. Тому дотримання наведених принципів судочинства потребувало участі представника(ів) Верховної Ради Автономної Республіки Крим у цьому конституційному провадженні з метою забезпечення реальної можливості реагувати на відповідні доводи суб'єктів права на конституційне подання. Оскільки ухвалою Конституційного Суду України було вирішено провести розгляд цієї справи у формі письмового слухання та невідкладно, що унеможливило забезпечення дотримання щодо Верховної Ради Автономної Республіки Крим принципу рівності сторін, Конституційний Суд України мав утриматися від надання правової оцінки діям цього представницького органу.

Відповідно до статті 136 Конституції України Верховна Рада Автономної Республіки Крим у межах своїх повноважень приймає рішення та постанови (частина третя); повноваження і порядок діяльності Верховної Ради Автономної Республіки Крим визначаються Конституцією України та законами України, нормативно-правовими актами Верховної Ради Автономної Республіки Крим (частина п'ята). За частиною третьою статті 27 Конституції Автономної Республіки Крим постанови Верховної Ради Автономної Республіки Крим приймаються на її засіданні відкритим або таємним голосуванням більшістю голосів депутатів від загального складу Верховної Ради Автономної Республіки Крим.

Однак матеріали конституційного провадження не містять жодних відомостей стосовно обставин прийняття Постанови, тому, зважаючи на визначені законом основні принципи діяльності Конституційного Суду України, зокрема принципи повного і всебічного розгляду справ та обґрунтованості прийнятих рішень, дотримуюся позиції щодо неможливості ґрунтування конституційно-правових висновків на непідтвердженій презумпції факту прийняття вказаного правового акта Верховною Радою Автономної Республіки Крим, що має на увазі, серед іншого, ухвалення Постанови більшістю голосів депутатів від загального складу цього представницького органу шляхом вільного голосування. До того ж предметом конституційних подань виконуючого обов'язки Президента України, Голови Верховної Ради України та Уповноваженого Верховної Ради України з прав людини та, відповідно, конституційного провадження є перевірка конституційності Постанови, а не надання висновку щодо порушення Верховною Радою Автономної Республіки Крим Конституції або законів України. Законодавчо визначена процедура надання такого висновку, після визнання неконституційним Закону України «Про внесення змін до деяких законів України щодо повноважень Конституційного Суду України, особливостей провадження у справах за конституційними зверненнями та недопущення зловживань правом на конституційне подання» від 19 березня 2009 року № 1168–VI, відсутня.

Конституційний Суд України встановив, що Постанову опубліковано у газеті «Крымские известия» 7 березня 2014 року.

Відповідно до законодавства саме з опублікуванням правового акта пов'язане набрання ним чинності та його обов'язковість до виконання. Тобто опублікування Постанови стало юридичною подією, яка обумовила виникнення, зміну чи припинення на території Автономної Республіки Крим певних правовідносин, пов'язаних, зокрема, з проведенням місцевого референдуму фактично з питань

ня зміни території України та з виходом цієї адміністративно-територіальної одиниці України зі складу держави.

Оскільки зазначені правовідносини, що належать до сфери державного суверенітету, незалежності та територіальної цілісності України, по-іншому врегульовані Конституцією України, виконуючий обов'язки Президента України, Голова Верховної Ради України 7 березня 2014 року видав Указ Президента України «Про зупинення дії Постанови Верховної Ради Автономної Республіки Крим від 6 березня 2014 року № 1702-6/14 “Про проведення загальнокримського референдуму”» № 261 та вніс конституційне подання щодо перевірки Постанови на конституційність.

За статтею 2 Закону України «Про Конституційний Суд України» завданням Конституційного Суду України є гарантування верховенства Конституції України як Основного Закону держави на всій території України. Відповідно, зважаючи на вказані обставини, єдиний орган конституційної юрисдикції в Україні був зобов'язаний невідкладно забезпечити конституційність нормативно-правового регулювання на території Автономної Республіки Крим у порядку здійснення функцій з конституційного нормоконтролю та, враховуючи практичну неможливість з'ясувати у стислі терміни обставини прийняття Постанови, мав виходити саме з факту опублікування цього правового акта.

Невідповідність Конституції України, згідно зі статтею 15 Закону України «Про Конституційний Суд України», є автономною підставою для прийняття Конституційним Судом України рішення щодо неконституційності правового акта повністю чи в його окремії частині. Отже, для дотримання основних принципів конституційного судочинства, а також певного розумного балансу між позитивним обов'язком забезпечити верховенство Конституції України на всій території України і відповідними загальносуспільними інтересами та правом кожного на справедливий судовий розгляд єдиний орган конституційної юрисдикції в Україні мав би обмежитися у Рішенні висновками щодо неконституційності Постанови виключно через її зміст.

Суддя Конституційного Суду України

О. ТУПИЦЬКИЙ

ОКРЕМА ДУМКА

судді Конституційного Суду України Сергейчука О. А. стосовно
Рішення Конституційного Суду України у справі за конституційними
поданнями виконуючого обов'язки Президента України, Голови
Верховної Ради України та Уповноваженого Верховної Ради України
з прав людини щодо відповідності Конституції України (конституційності)
Постанови Верховної Ради Автономної Республіки Крим
«Про проведення загальнокримського референдуму»
(справа про проведення місцевого референдуму
в Автономній Республіці Крим)

Суб'єкт права на конституційне подання — виконуючий обов'язки Президента України, Голова Верховної Ради України — відповідно до статті 112, частини другої статті 137 Конституції України Указом Президента України «Про зупинення дії Постанови Верховної Ради Автономної Республіки Крим від 6 березня 2014 року № 1702-6/14 «Про проведення загальнокримського референдуму» від 7 березня 2014 року № 261 зупинив дію Постанови Верховної Ради Автономної Республіки Крим «Про проведення загальнокримського референдуму» від 7 березня 2014 року № 261 (далі — Постанова) і одночасно звернувся до Конституційного Суду України з клопотанням розглянути питання щодо її відповідності Конституції України (конституційності).

Суб'єкт права на конституційне подання — Уповноважений Верховної Ради України з прав людини — звернувся до Конституційного Суду України з клопотанням визнати Постанову такою, що не відповідає статті 73, пункту 2 статті 85, статтям 137, 138 Конституції України, і зазначив, що вирішення питання про зміну території України має здійснюватися на всеукраїнському референдумі.

Конституційний Суд України вирішив:

— визнати такою, що не відповідає Конституції України (є неконституційною), Постанову;

— припинити діяльність Комісії Автономної Республіки Крим із проведення загальнокримського референдуму, територіальних та дільничних комісій, створених для проведення цього референдуму;

— Раді міністрів Автономної Республіки Крим припинити фінансування заходів щодо проведення референдуму, забезпечити знищення бюлетенів, агітаційних матеріалів.

Згідно зі статтею 64 Закону України «Про Конституційний Суд України» вважаю за необхідне висловити окрему думку стосовно Рішення Конституційного Суду України від 14 березня 2014 року № 2-рп/2014 (далі — Рішення).

Відповідно до статті 112 Конституції України у разі дострокового припинення повноважень Президента України відповідно до статей 108, 109, 110, 111 цієї Конституції виконання обов'язків Президента України на період до обрання і

вступу на пост нового Президента України покладається на Голову Верховної Ради України.

За статтями 108, 109, 110, 111 Конституції України повноваження Президента України припиняються достроково у разі: відставки, неможливості виконувати свої повноваження за станом здоров'я, усунення з поста в порядку імпічменту, смерті; відставка Президента України набуває чинності з моменту проголошення ним особисто заяви про відставку на засіданні Верховної Ради України; неможливість виконання Президентом України своїх повноважень за станом здоров'я має бути встановлена на засіданні Верховної Ради України і підтверджена рішенням, прийнятим більшістю від її конституційного складу на підставі письмового подання Верховного Суду України — за зверненням Верховної Ради України, і медичного висновку; Президент України може бути усунений з поста Верховною Радою України в порядку імпічменту у разі вчинення ним державної зради або іншого злочину; питання про усунення Президента України з поста в порядку імпічменту ініціюється більшістю від конституційного складу Верховної Ради України; для проведення розслідування Верховна Рада України створює спеціальну тимчасову слідчу комісію, до складу якої включаються спеціальний прокурор і спеціальні слідчі; висновки і пропозиції тимчасової слідчої комісії розглядаються на засіданні Верховної Ради України; за наявності підстав Верховна Рада України не менш як двома третинами від її конституційного складу приймає рішення про звинувачення Президента України; рішення про усунення Президента України з поста в порядку імпічменту приймається Верховною Радою України не менш як трьома четвертими від її конституційного складу після перевірки справи Конституційним Судом України і отримання його висновку щодо додержання конституційної процедури розслідування і розгляду справи про імпічмент та отримання висновку Верховного Суду України про те, що діяння, в яких звинувачується Президент України, містять ознаки державної зради або іншого злочину.

Таким чином, Конституція України передбачає вичерпний перелік підстав для дострокового припинення повноважень Президента України, у разі дотримання яких виконання обов'язків Президента України на період до обрання і вступу на пост нового Президента України покладається на Голову Верховної Ради України.

Постановою Верховної Ради України «Про самоусунення Президента України від виконання конституційних повноважень та призначення позачергових виборів Президента України» від 22 лютого 2014 року № 757–VII (далі — Постанова № 757) встановлено, що Президент України В. Янукович у неконституційний спосіб самоусунувся від здійснення конституційних повноважень та є таким, що не виконує свої обов'язки.

Постановою Верховної Ради України від 23 лютого 2014 року № 764–VII на Голову Верховної Ради України Турчинова О. В. покладено виконання обов'язків Президента України згідно зі статтею 112 Конституції України, враховуючи, що Президент України самоусунувся від виконання конституційних повноважень.

Беручи до уваги, що вказаними статтями Конституції України передбачено вичерпний перелік підстав для дострокового припинення повноважень Президента України, у разі дотримання яких виконання обов'язків Президента України на період до обрання і вступу на пост нового Президента України покладається на Голову Верховної Ради України, самоусунення Президента України від

виконання ним конституційних повноважень, як зазначено у Постанові № 757, не може вважатися підставою для покладення виконання обов'язків Президента України на період до обрання і вступу на пост нового Президента України на Голову Верховної Ради України згідно зі статтею 112 Конституції України.

Згідно зі статтею 153 Конституції України процедура розгляду Конституційним Судом України справ визначається законом. Порядок звернення до Конституційного Суду України, провадження у справах, прийняття рішень і надання висновків Конституційним Судом України закріплено в Законі України «Про Конституційний Суд України» (далі — Закон).

Відповідно до статті 40 Закону суб'єктами права на конституційне подання з питань прийняття рішень Конституційним Судом України у випадках, передбачених пунктом 1 статті 13 Закону, є Президент України, не менш як сорок п'ять народних депутатів України, Верховний Суд України, Уповноважений Верховної Ради України з прав людини, Верховна Рада Автономної Республіки Крим.

Таким чином, конституційне провадження у справі стосовно конституційного подання виконуючого обов'язки Президента України, Голови Верховної Ради України щодо відповідності Конституції України (конституційності) Постанови необхідно було припинити згідно з пунктом 1 статті 45 Закону — відсутність встановленого Конституцією України, Законом права на конституційне подання.

До початку розгляду справи мною було заявлено самовідвід відповідно до § 37 Регламенту Конституційного Суду України враховуючи те, що Постановою Верховної Ради України «Про реагування на факти порушення суддями Конституційного Суду України присяги судді» від 24 лютого 2014 року № 775–VII п'ятеро суддів Конституційного Суду України було звільнено з посад у зв'язку з порушенням присяги, стосовно семи суддів Конституційного Суду України запропоновано виконуючому обов'язки Президента України та з'їзду суддів України, які їх призначали, звільнити їх у зв'язку з порушенням присяги судді, а Генеральній прокуратурі України — порушити кримінальне провадження за фактом прийняття Рішення Конституційного Суду України від 30 вересня 2010 року № 20-рп/2010 і притягти усіх винних осіб до відповідальності. На виконання зазначеної постанови Генеральна прокуратура України розпочала кримінальне провадження за фактом прийняття суддями Конституційного Суду України вказаного рішення за ознаками кримінального правопорушення, передбаченого частиною другою статті 375 Кримінального кодексу України (постановлення суддями завідомо неправосудного рішення).

Такі дії парламенту та Генеральної прокуратури України не відповідають частинам першій, другій статті 126 Конституції України, за якою «незалежність і недоторканність суддів гарантуються Конституцією і законами України; вплив на суддів у будь-який спосіб забороняється», а також не узгоджуються зі статтями 27, 28 Закону, згідно з якими судді Конституційного Суду України при здійсненні своїх повноважень є незалежними і підкоряються лише Конституції України та керуються Законом, іншими законами України і не несуть юридичної відповідальності за результати голосування або висловлювання у Конституційному Суді України та в його колегіях, за винятком відповідальності за образу чи наклеп при розгляді справ, прийнятті рішень та дачі висновків Конституційним Судом України.

Вважаю, що здійснення суддями Конституційного Суду України конституційного правосуддя в умовах впливу на них та загрози їх кримінального переслідування підриває авторитет Конституційного Суду України, унеможлиблює прийняття ним об'єктивних та неупереджених рішень, що несе реальну загрозу сприйняття суспільством його рішень як нелегітимних.

Суддя Конституційного Суду України

О. СЕРГЕЙЧУК

ІМЕНЕМ УКРАЇНИ

**РІШЕННЯ
КОНСТИТУЦІЙНОГО СУДУ УКРАЇНИ**

у справі за конституційним поданням виконуючого обов'язки Президента України, Голови Верховної Ради України щодо відповідності Конституції України (конституційності) Постанови Верховної Ради Автономної Республіки Крим «Про Декларацію про незалежність Автономної Республіки Крим і міста Севастополя»

м. К и ї в
20 березня 2014 року
№ 3-рп/2014

Справа № 1-15/2014

Конституційний Суд України у складі суддів:

Бауліна Юрія Васильовича — головуючого,
Бринцева Василя Дмитровича,
Вдовіченка Сергія Леонідовича,
Гультая Михайла Мирославовича,
Запорожця Михайла Петровича,
Литвинова Олександра Миколайовича,
Мельника Миколи Івановича — доповідача,
Саса Сергія Володимировича,
Сергейчука Олега Анатолійовича,
Сліденка Ігоря Дмитровича,
Стецюка Петра Богдановича,
Тупицького Олександра Миколайовича,
Шаптали Наталі Костянтинівни,
Шевчука Станіслава Володимировича,
Шишкіна Віктора Івановича,

розглянув на пленарному засіданні справу за конституційним поданням виконуючого обов'язки Президента України, Голови Верховної Ради України щодо відповідності Конституції України (конституційності) Постанови Верховної Ради Автономної Республіки Крим «Про Декларацію про незалежність Автономної Республіки Крим і міста Севастополя» від 11 березня 2014 року № 1727-6/14 (газета «Крымские известия», 2014 р., 12 березня).

Приводом для розгляду справи згідно зі статтями 39, 40 Закону України «Про Конституційний Суд України» стало конституційне подання виконуючого обов'язки Президента України, Голови Верховної Ради України.

Підставою для розгляду справи відповідно до статті 71 Закону України «Про Конституційний Суд України» є твердження суб'єкта права на конституційне

подання про неконституційність Постанови Верховної Ради Автономної Республіки Крим «Про Декларацію про незалежність Автономної Республіки Крим і міста Севастополя» від 11 березня 2014 року № 1727-6/14.

Заслухавши суддю-доповідача Мельника М. І. та дослідивши матеріали справи, Конституційний Суд України

У С Т А Н О В И В:

1. Верховна Рада Автономної Республіки Крим Постановою «Про Декларацію про незалежність Автономної Республіки Крим і міста Севастополя» від 11 березня 2014 року № 1727-6/14 (далі — Постанова) затвердила Декларацію про незалежність Автономної Республіки Крим і міста Севастополя (далі — Декларація), спільно прийняту депутатами Верховної Ради Автономної Республіки Крим та Севастопольської міської ради.

За змістом Декларації:

«1. У разі якщо в результаті прямого волевиявлення народів Криму, яке має відбуватися 16 березня 2014 року, буде прийнято рішення про входження Криму, включаючи Автономну Республіку Крим і місто Севастополь, до складу Росії, Крим після референдуму буде проголошено незалежною та суверенною державою з республіканською формою правління;

2. Республіка Крим буде демократичною, світською та багатонаціональною державою, яка зобов'язується підтримувати мир, міжнаціональну та міжконфесійну злагоду на своїй території;

3. Республіка Крим як незалежна і суверенна держава у разі відповідних результатів референдуму звернеться до Російської Федерації із пропозицією про прийняття Республіки Крим на підставі відповідного міждержавного договору до складу Російської Федерації як нового суб'єкта Російської Федерації».

2. Суб'єкт права на конституційне подання — виконуючий обов'язки Президента України, Голова Верховної Ради України — відповідно до статті 112, частини другої статті 137 Конституції України Указом Президента України від 14 березня 2014 року № 296 «Про зупинення дії Постанови Верховної Ради Автономної Республіки Крим від 11 березня 2014 року № 1727-6/14 «Про Декларацію про незалежність Автономної Республіки Крим і міста Севастополя» зупинив дію Постанови і одночасно звернувся до Конституційного Суду України з клопотанням розглянути питання щодо її відповідності Конституції України (конституційності). Автор клопотання вважає, що Постанова не відповідає статтям 2, 73, пункту 2 частини першої статті 85, статтям 132, 133, 134 Конституції України, частинам першій, третій статті 1, частині першій статті 2, частинам першій, п'ятій статті 6, частині третій статті 18, частині першій статті 26 Конституції Автономної Республіки Крим, частині дев'ятій статті 10 Закону України «Про Верховну Раду Автономної Республіки Крим». На думку виконуючого обов'язки Президента України, Голови Верховної Ради України, діючи у спосіб, що суперечить зазначеним нормам Конституції України та законів України, Верховна Рада Автономної Республіки Крим порушила також частини другу, третю статті 8, частину другу статті 19, статтю 135 Основного Закону України.

3. Вирішуючи порушені в конституційному поданні питання, Конституційний Суд України виходить з такого.

3.1. В Україні визнається і діє принцип верховенства права; Конституція України має найвищу юридичну силу; закони та інші нормативно-правові акти приймаються на основі Конституції України і повинні відповідати їй; норми Конституції України є нормами прямої дії; органи державної влади та органи місцевого самоврядування, їх посадові особи зобов'язані діяти лише на підставі, в межах повноважень та у спосіб, що передбачені Конституцією та законами України (стаття 8, частина друга статті 19 Основного Закону України).

Принцип верховенства Конституції України поширюється на всю територію України. Конституційний Суд України наголошує, що неухильне дотримання органами державної влади та органами місцевого самоврядування Конституції та законів України є запорукою стабільності, підтримання громадського миру, злагоди в державі.

Україна є суверенна і незалежна держава, суверенітет якої поширюється на всю її територію; територія України в межах існуючого кордону є цілісною і недоторканною; захист суверенітету і територіальної цілісності України є найважливішою функцією держави, справою всього Українського народу (статті 1, 2, частина перша статті 17 Конституції України).

Згідно зі статтею 132 Конституції України територіальний устрій України ґрунтується на засадах єдності та цілісності державної території, поєднання централізації і децентралізації у здійсненні державної влади, збалансованості і соціально-економічного розвитку регіонів, з урахуванням їх історичних, економічних, екологічних, географічних і демографічних особливостей, етнічних і культурних традицій. Зазначені конституційні принципи організації територіального устрою обумовлені формою державного устрою України як унітарної держави (підпункт 4.3 пункту 4 мотивувальної частини Рішення Конституційного Суду України від 14 березня 2014 року № 2-рп/2014). Саме в такому статусі Україна як суверенна, унітарна держава є членом Організації Об'єднаних Націй.

Декларацією визначено, що «у разі якщо в результаті прямого волевиявлення народів Криму, яке має відбутися 16 березня 2014 року, буде прийнято рішення про входження Криму, включаючи Автономну Республіку Крим і місто Севастополь, до складу Росії, Крим після референдуму буде проголошено незалежною та суверенною державою з республіканською формою правління».

У Рішенні від 16 січня 2003 року № 1-рп/2003 у справі про Конституцію Автономної Республіки Крим Конституційний Суд України зазначив, що для Автономної Республіки Крим як адміністративно-територіальної одиниці України не притаманні державний суверенітет, власне громадянство та інші ознаки держави; межі Автономної Республіки Крим з іншими адміністративно-територіальними одиницями не є державними кордонами. За правовою позицією Конституційного Суду України, викладеною у цьому ж рішенні, поняття «державна територія» (територія України) і «територія відповідної адміністративно-територіальної одиниці», зокрема територія Автономної Республіки Крим, про яку йдеться у статті 7 Конституції Автономної Республіки Крим, хоча й взаємопов'язані, але за своїм змістом є різними; Конституція України встановлює, що суверенітет

України поширюється на всю її територію (стаття 2); це є конституційним закріпленням територіального верховенства України (підпункт 1.4 пункту 1 мотивувальної частини).

Відповідно до частини другої статті 133 Основного Закону України Автономна Республіка Крим та місто Севастополь входять до складу України як окремі одиниці адміністративно-територіального устрою України; місто Севастополь не входить до складу Автономної Республіки Крим, має спеціальний статус, який визначається законом України (підпункт 4.3 пункту 4 мотивувальної частини Рішення Конституційного Суду України від 14 березня 2014 року № 2-рп/2014).

За статтею 134 Конституції України Автономна Республіка Крим є невід'ємною складовою частиною України і в межах повноважень, визначених Конституцією України, вирішує питання, віднесені до її відання. Встановлений статтями 137, 138 Основного Закону України перелік питань, які належать до відання Автономної Республіки Крим, та питань, з яких вона здійснює нормативне регулювання, унеможливорює вирішення нею питань, пов'язаних із територіальним устроєм, конституційним ладом та державним суверенітетом.

Зважаючи на викладене, Конституційний Суд України дійшов висновку, що затвердження Постановою Верховної Ради Автономної Республіки Крим Декларації, прийнятої депутатами Верховної Ради Автономної Республіки Крим та депутатами Севастопольської міської ради, не належить до повноважень Верховної Ради Автономної Республіки Крим і суперечить статтям 2, 8, 132, 133, 134, частині другій статті 135, статтям 137, 138 Конституції України.

Верховна Рада Автономної Республіки Крим у межах своїх повноважень приймає рішення та постанови, які не можуть суперечити Конституції і законам України (частина друга статті 135 Конституції України).

Таким чином, прийнявши Постанову, Верховна Рада Автономної Республіки Крим вийшла за межі повноважень, визначених Конституцією України, чим порушила частину другу статті 19 Основного Закону України.

3.2. У пункті 1 Декларації передбачено, що «у разі якщо в результаті прямого волевиявлення народів Криму, яке має відбутися 16 березня 2014 року, буде прийнято рішення про входження Криму, включаючи Автономну Республіку Крим і місто Севастополь, до складу Росії, Крим після референдуму буде проголошено незалежною та суверенною державою з республіканською формою правління».

Однак Конституція та закони України, інші нормативно-правові акти, у тому числі Конституція Автономної Республіки Крим, затверджена Законом України від 23 грудня 1998 року № 350–XIV, а також міжнародно-правові акти, ратифіковані Україною, не містять поняття «народи Криму» та не розкривають його змісту. Саме тому використання у Декларації поняття «народи Криму» як узагальненого визначення громадян України, які проживають в Автономній Республіці Крим та в місті Севастополі, є безпідставним, а зазначене поняття є таким, що не відповідає Конституції України.

3.3. Згідно із загальновизнаними принципами і нормами міжнародного права народи мають право на самовизначення, яке не повинне тлумачитися як таке, що санкціонує або заохочує будь-які дії, які порушують чи підривають (повністю або

частково) територіальну цілісність або політичну єдність суверенних і незалежних держав, які дотримуються принципу рівноправ'я і самовизначення народів і внаслідок цього мають уряди, які представляють інтереси всього народу на їх території без будь-яких відмінностей (Статут Організації Об'єднаних Націй, Декларація про принципи міжнародного права, що стосуються дружніх відносин і співробітництва між державами відповідно до Статуту Організації Об'єднаних Націй, від 24 жовтня 1970 року, Заключний акт Наради з безпеки і співробітництва в Європі 1975 року).

Конституційний Суд України наголошує, що право на самовизначення на території Автономної Республіки Крим та в місті Севастополі було реалізовано їх жителями як невід'ємною частиною всього Українського народу під час всенародного голосування на всеукраїнському референдумі 1 грудня 1991 року. Враховуючи результати цього референдуму, Верховна Рада України від імені Українського народу — громадян України всіх національностей — 28 червня 1996 року прийняла Конституцію України, в якій, зокрема, проголосила Україну суверенною і незалежною державою (стаття 1) та закріпила принцип її територіальної цілісності (стаття 2).

Конституція України не передбачає права окремої частини громадян України (в тому числі і національних меншин) на одностороннє самовизначення, в результаті якого відбудеться зміна території України як унітарної держави. Питання зміни кордонів України повинне вирішуватися на всеукраїнському референдумі, призначеному Верховною Радою України відповідно до статті 73, пункту 2 частини першої статті 85 Основного Закону України.

Таким чином, Конституційний Суд України вважає, що, прийнявши Постанову «Про Декларацію про незалежність Автономної Республіки Крим і міста Севастополя» від 11 березня 2014 року № 1727-6/14, Верховна Рада Автономної Республіки Крим порушила положення статті 73, пункту 2 частини першої статті 85 Конституції України.

Враховуючи викладене та керуючись статтями 147, 150, 153 Конституції України, статтями 51, 61, 63, 65, 67, 69, 73 Закону України «Про Конституційний Суд України», Конституційний Суд України

в и р і ш и в:

1. Визнати такою, що не відповідає Конституції України (є неконституційною), Постанову Верховної Ради Автономної Республіки Крим «Про Декларацію про незалежність Автономної Республіки Крим і міста Севастополя» від 11 березня 2014 року № 1727-6/14.

2. Постанова Верховної Ради Автономної Республіки Крим «Про Декларацію про незалежність Автономної Республіки Крим і міста Севастополя» від 11 березня 2014 року № 1727-6/14, визнана неконституційною, втрачає чинність з дня ухвалення Конституційним Судом України цього Рішення.

3. Рішення Конституційного Суду України є обов'язковим до виконання на території України, остаточною і не може бути оскаржене.

Рішення Конституційного Суду України підлягає опублікуванню у «Віснику Конституційного Суду України» та в інших офіційних виданнях України.

КОНСТИТУЦІЙНИЙ СУД УКРАЇНИ

• *Summary to the Decision of the Constitutional Court of Ukraine dated March 20, 2014 № 3-rp/2014 in the case upon the constitutional petition of the Acting President of Ukraine, Chairman of the Verkhovna Rada of Ukraine concerning conformity to the Constitution of Ukraine (constitutionality) of the Resolution of the Verkhovna Rada of the Autonomous Republic of Crimea «On the Declaration of Independence of the Autonomous Republic of Crimea and the City of Sevastopol»*

The Verkhovna Rada of the Autonomous Republic of Crimea by its Resolution «On the Declaration of Independence of the Autonomous Republic of Crimea and the City of Sevastopol» dated March 11, 2014 № 1727-6/14 (hereinafter referred to as «the Resolution») approved the Declaration of Independence of the Autonomous Republic of Crimea and the City of Sevastopol (hereinafter referred to as «the Declaration»), adopted by members of the Verkhovna Rada of the Autonomous Republic of Crimea and Sevastopol city council. According to the content of the Declaration:

1. In case the result of the direct declaration of will of the peoples of the Crimea to take place on March 16, 2014, a decision will be adopted regarding Crimea's, including the Autonomous Republic of the Crimea and the city of Sevastopol, joining to the Russian Federation, after the referendum the Crimea will be proclaimed to be an independent and sovereign state with the republican form of government;

2. The Republic of Crimea will be a democratic, secular and multinational state which is obliged to maintain peace and inter-ethnic and inter-confessional consent on its territory.

3. In case of relevant results of the referendum the Republic of Crimea as an independent and sovereign state will turn to the Russian Federation with a proposal to accept the Autonomous Republic of Crimea on the basis of the appropriate interstate treaty into the Russian Federation as a new constituent entity of the Russian Federation.

Deciding on the constitutionality of the Resolution, the Constitutional Court of Ukraine proceeds from the following.

Ukraine is a sovereign and independent state, its sovereignty extends throughout its entire territory; the territory of Ukraine within its present border is indivisible and inviolable; the protection of the sovereignty and territorial indivisibility of Ukraine are the most important functions of the State and a matter of concern for all the Ukrainian people (Articles 1, 2, 17.1 of the Constitution of Ukraine).

The Constitutional Court of Ukraine referred to its Decision dated January 16, 2003 № 1-rp/2003 in the case on the Constitution of the Autonomous Republic of Crimea, in which the Court had stated that: state sovereignty, own nationality and other features of the state are not inherent to the Autonomous Republic of Crimea as an administrative-territorial unit of Ukraine; borders of the Autonomous Republic of Crimea with other administrative and territorial units of Ukraine are not state borders; though the term «state territory» (territory of Ukraine) and «territory of the respective administrative-territorial unit», in particular the Autonomous Republic of Crimea, referred to in

Article 7 of the Constitution of the Autonomous Republic of Crimea are interrelated, yet their content differ; the Constitution of Ukraine stipulates that the sovereignty of Ukraine extends throughout its entire territory (Article 2); it is a constitutional stipulation of the territorial rule of Ukraine.

Under Article 133 of the Fundamental Law of Ukraine the Autonomous Republic of Crimea and the city of Sevastopol are parts of Ukraine as separate units of the administrative-territorial order of Ukraine; the city of Sevastopol is not a part of the Autonomous Republic of Crimea, it has a special status which is determined by law.

According to Article 134 of the Constitution of Ukraine the Autonomous Republic of Crimea is an inseparable constituent part of Ukraine and decides on the issues ascribed to its competence within the limits of authority determined by the Constitution of Ukraine. The list of issues, envisaged in Articles 137, 138 of the Fundamental Law of Ukraine, which belong to the authorities of the Autonomous Republic of Crimea and issues over which it exercises regulatory control, makes it impossible to resolve issues related to its territorial structure, constitutional order and state sovereignty.

In view of the above, the Constitutional Court of Ukraine concluded that approval by the Resolution of the Verkhovna Rada of the Autonomous Republic of Crimea of the Declaration adopted by the deputies of the Verkhovna Rada of the Autonomous Republic of Crimea and the those of the Sevastopol city council, does not belong to the authorities of the Verkhovna Rada of the Autonomous Republic of Crimea and contradicts Articles 2, 8, 132, 134, 135.2, 137, 138 of the Constitution of Ukraine. Therefore, having adopted the Resolution, the Verkhovna Rada of the Autonomous Republic of Crimea exceeded the limits of authorities prescribed by the Constitution of Ukraine, thus violating Article 19.2 of the Fundamental Law of Ukraine.

In accordance with generally recognised principles and norms of international law, peoples have the right to self-determination, which should not be interpreted as authorising or encouraging any actions, which violate or undermine (fully or partially) territorial integrity or political unity of sovereign and independent states which support the principle of equality and self-determination of peoples and therefore governments which present interests of all the people on its territory without any kinds of distinctions (Charter of the United Nations, Declaration on Principles of International Law concerning Friendly Relations and Co-operation among States in accordance with the Charter of the United Nations dated October 24, 1970, the Final Act of the Conference on Security and Co-operation in Europe of 1975).

The Constitutional Court of Ukraine stressed that the right to self-determination in the Autonomous Republic of Crimea and the city of Sevastopol was implemented by their residents as an integral part of the entire Ukrainian people during popular voting in the national referendum on December 1, 1991. Taking into account the results of this referendum, the Verkhovna Rada of Ukraine on behalf of the whole Ukrainian people — citizens of Ukraine of all nationalities on June 28, 1996 adopted the Constitution of Ukraine, in which, in particular, proclaimed that Ukraine is a sovereign and independent state (Article 1) and enshrined the principles of the territorial integrity (Article 2).

The Constitution of Ukraine does not provide for a right of a separate part of the citizens of Ukraine (including national minorities) to unilateral self-determination, which would result in the change of the territory of Ukraine as a unitary state. The issue

of changing the borders should be decided on the all-Ukrainian referendum, designated by the Verkhovna Rada of Ukraine according to Articles 73, 85.1.2 of the Fundamental Law of Ukraine.

Thus, the Constitutional Court of Ukraine considers that by adopting this Resolution, the Verkhovna Rada of the Autonomous Republic of Crimea violated the provisions of Articles 73, 85.1.2 of the Constitution of Ukraine.

Thus, the Constitutional Court of Ukraine held to recongnise as non-conforming to the Constitution of Ukraine (unconstitutional), the Resolution of the Verkhovna Rada of the Autonomous Republic of Crimea «On the Declaration of Independence of the Autonomous Republic of Crimea and the City of Sevastopol» dated March 11, 2014 № 1727-6/14.

ОКРЕМА ДУМКА

судді Конституційного Суду України Тулицького О. М. стосовно Рішення Конституційного Суду України у справі за конституційним поданням виконуючого обов'язки Президента України, Голови Верховної Ради України щодо відповідності Конституції України (конституційності) Постанови Верховної Ради Автономної Республіки Крим «Про Декларацію про незалежність Автономної Республіки Крим і міста Севастополя»

Погоджуючись із викладеною у резолютивній частині Рішення Конституційного Суду України у справі за конституційним поданням виконуючого обов'язки Президента України, Голови Верховної Ради України щодо відповідності Конституції України (конституційності) Постанови Верховної Ради Автономної Республіки Крим «Про Декларацію про незалежність Автономної Республіки Крим і міста Севастополя» від 20 березня 2014 року № 3-рп/2014 (далі — Рішення) позицією стосовно невідповідності Конституції України (неконституційності) Постанови Верховної Ради Автономної Республіки Крим «Про Декларацію про незалежність Автономної Республіки Крим і міста Севастополя» від 11 березня 2014 року № 1727-6/14 (далі — Постанова), я не поділяю деяких висновків мотивувальної частини Рішення, у зв'язку з чим на підставі статті 64 Закону України «Про Конституційний Суд України» висловлюю окрему думку.

Так, я не згоден з викладеними в мотивувальній частині Рішення взаємопов'язаними висновками щодо:

— прийняття Верховною Радою Автономної Республіки Крим Постанови (абзац перший пункту 1);

— виходу цим представницьким органом за межі конституційних повноважень та порушення ним норм Конституції України (абзац одинадцятий підпункту 3.1, абзац четвертий підпункту 3.3 пункту 3).

Тобто не схвалюю наведення у Рішенні зазначених обставин як встановлених та надання конституційно-правової оцінки діям Верховної Ради Автономної Республіки Крим.

Відповідно до Конституції України судочинство здійснюється Конституційним Судом України та судами загальної юрисдикції (частина третя статті 124); основними засадами судочинства, зокрема, є рівність усіх учасників судового процесу перед законом і судом, змагальність сторін та свобода в наданні ними суду своїх доказів і у доведенні перед судом їх переконливості (пункти 2, 4 частини третьої статті 129); законом можуть бути визначені також інші засади судочинства в судах окремих судових юрисдикцій (частина четверта статті 129). Згідно зі статтею 4 Закону України «Про Конституційний Суд України» верховенство права, повний і всебічний розгляд справ та обґрунтованість прийнятих рішень є основними принципами діяльності Конституційного Суду України. Рівність сторін і засобів та інші вказані принципи судочинства є невід'ємними елементами спра-

ведливого судового розгляду, право на який гарантовано кожному й нормами міжнародного права.

Для дотримання наведених принципів судочинства надання Конституційним Судом України правової оцінки діям Верховної Ради Автономної Республіки Крим, на моє переконання, потребувало забезпечення цьому представницькому органу реальної можливості підтвердити факт прийняття Постанови та реагувати на відповідні доводи суб'єкта права на конституційне подання через участь представника(ів) Верховної Ради Автономної Республіки Крим у конституційному провадженні або в інший спосіб.

Ухвалою Конституційного Суду України від 18 березня 2014 року № 33-у/2014 було вирішено провести розгляд цієї справи у формі письмового слухання та невідкладно, що унеможливило дотримання щодо Верховної Ради Автономної Республіки Крим принципу рівності сторін. За таких підстав Конституційний Суд України мав утриматися від надання правової оцінки діям цього представницького органу.

Відповідно до статті 136 Конституції України Верховна Рада Автономної Республіки Крим у межах своїх повноважень приймає рішення та постанови (частина третя); повноваження і порядок діяльності Верховної Ради Автономної Республіки Крим визначаються Конституцією України та законами України, нормативно-правовими актами Верховної Ради Автономної Республіки Крим (частина п'ята). За частиною третьою статті 27 Конституції Автономної Республіки Крим постанови Верховної Ради Автономної Республіки Крим приймаються на її засіданні відкритим або таємним голосуванням більшістю голосів депутатів від загального складу Верховної Ради Автономної Республіки Крим.

Виходячи з цього, вважаю, що надання Конституційним Судом України правової оцінки діям Верховної Ради Автономної Республіки Крим у зв'язку з прийняттям оспорюваного акта потребувало встановлення обставин його ухвалення, тобто факту дотримання відповідної визначеної законодавством процедури.

Однак матеріали конституційного провадження не містять жодних відомостей стосовно обставин прийняття Постанови, тому, зважаючи на визначені законом основні принципи діяльності Конституційного Суду України, зокрема принципи повного і всебічного розгляду справ та обґрунтованості прийнятих рішень, дотримуюся позиції щодо неможливості ґрунтування конституційно-правових висновків на непідтвердженій презумпції факту прийняття вказаного правового акта Верховною Радою Автономної Республіки Крим, що має на увазі, серед іншого, ухвалення Постанови більшістю голосів депутатів від загального складу цього представницького органу шляхом вільного голосування.

До того ж предметом конституційного подання виконуючого обов'язки Президента України, Голови Верховної Ради України та, відповідно, конституційного провадження є перевірка конституційності Постанови, а не надання висновку щодо порушення Верховною Радою Автономної Республіки Крим Конституції або законів України. Крім того, законодавчо визначена процедура надання такого висновку, після визнання неконституційним Закону України «Про внесення змін до деяких законів України щодо повноважень Конституційного Суду України, особливостей провадження у справах за конституційними зверненнями та недо-

пущення зловживань правом на конституційне подання» від 19 березня 2009 року № 1168–VI, відсутня.

Конституційний Суд України встановив, що Постанову опубліковано у газеті «Крымские известия» 12 березня 2014 року. Згідно із законодавством саме з опублікуванням правового акта пов'язане набрання ним чинності та його обов'язковість до виконання. Тобто опублікування Постанови стало юридичною подією, яка обумовила виникнення, зміну чи припинення на території Автономної Республіки Крим певних правовідносин, які по-іншому врегульовані Конституцією України.

За статтею 2 Закону України «Про Конституційний Суд України» завданням Конституційного Суду України є гарантування верховенства Конституції України як Основного Закону держави на всій території України. Отже, зважаючи на вказані обставини, єдиний орган конституційної юрисдикції в Україні був зобов'язаний невідкладно забезпечити конституційність нормативно-правового регулювання на території Автономної Республіки Крим у порядку здійснення функцій із конституційного нормоконтролю та, враховуючи практичну неможливість з'ясувати у стислі терміни обставини прийняття Постанови, мав виходити саме з факту опублікування цього правового акта.

Невідповідність Конституції України згідно зі статтею 15 Закону України «Про Конституційний Суд України» є однією з трьох автономних підстав для прийняття Конституційним Судом України рішення щодо неконституційності правового акта повністю чи в його окремій частині. Таким чином, для дотримання основних принципів конституційного судочинства, а також розумного балансу між позитивним обов'язком забезпечити верховенство Конституції України на всій території України і відповідними загальносуспільними інтересами та правом кожного на справедливий судовий розгляд єдиний орган конституційної юрисдикції в Україні мав обмежитися у Рішенні висновками щодо неконституційності Постанови виключно через її зміст.

Суддя Конституційного Суду України

О. ТУПИЦЬКИЙ

ОКРЕМА ДУМКА

судді Конституційного Суду України Сергейчука О. А. стосовно Рішення Конституційного Суду України у справі за конституційним поданням виконуючого обов'язки Президента України, Голови Верховної Ради України щодо відповідності Конституції України (конституційності) Постанови Верховної Ради Автономної Республіки Крим «Про Декларацію про незалежність Автономної Республіки Крим і міста Севастополя»

Суб'єкт права на конституційне подання — виконуючий обов'язки Президента України, Голова Верховної Ради України — відповідно до статті 112, частини другої статті 137 Конституції України Указом Президента України від 14 березня 2014 року № 296 «Про зупинення дії Постанови Верховної Ради Автономної Республіки Крим від 11 березня 2014 року № 1727-6/14 “Про Декларацію про незалежність Автономної Республіки Крим і міста Севастополя”» зупинив дію цієї постанови й одночасно звернувся до Конституційного Суду України з клопотанням розглянути питання щодо її відповідності Конституції України (конституційності).

Конституційний Суд України вирішив визнати такою, що не відповідає Конституції України (є неконституційною), Постанову Верховної Ради Автономної Республіки Крим «Про Декларацію про незалежність Автономної Республіки Крим і міста Севастополя» від 11 березня 2014 року № 1727-6/14.

Згідно зі статтею 64 Закону України «Про Конституційний Суд України» вважаю за необхідне висловити окрему думку стосовно Рішення Конституційного Суду України від 20 березня 2014 року № 3-рп/2014.

Відповідно до статті 112 Конституції України у разі дострокового припинення повноважень Президента України відповідно до статей 108, 109, 110, 111 цієї Конституції виконання обов'язків Президента України на період до обрання і вступу на пост нового Президента України покладається на Голову Верховної Ради України.

За статтями 108, 109, 110, 111 Конституції України повноваження Президента України припиняються достроково у разі: відставки, неможливості виконувати свої повноваження за станом здоров'я, усунення з поста в порядку імпідменту, смерті; відставка Президента України набуває чинності з моменту проголошення ним особисто заяви про відставку на засіданні Верховної Ради України; неможливість виконання Президентом України своїх повноважень за станом здоров'я має бути встановлена на засіданні Верховної Ради України і підтверджена рішенням, прийнятим більшістю від її конституційного складу на підставі письмового подання Верховного Суду України — за зверненням Верховної Ради України, і медичного висновку; Президент України може бути усунений з поста Верховною Радою України в порядку імпідменту у разі вчинення ним державної зради або іншого злочину; питання про усунення Президента України з поста в порядку імпідменту ініціюється більшістю від конституційного складу Верховної

Ради України; для проведення розслідування Верховна Рада України створює спеціальну тимчасову слідчу комісію, до складу якої включаються спеціальний прокурор і спеціальні слідчі; висновки і пропозиції тимчасової слідчої комісії розглядаються на засіданні Верховної Ради України; за наявності підстав Верховна Рада України не менш як двома третинами від її конституційного складу приймає рішення про звинувачення Президента України; рішення про усунення Президента України з поста в порядку імпічменту приймається Верховною Радою України не менш як трьома четвертими від її конституційного складу після перевірки справи Конституційним Судом України і отримання його висновку щодо додержання конституційної процедури розслідування і розгляду справи про імпічмент та отримання висновку Верховного Суду України про те, що діяння, в яких звинувачується Президент України, містять ознаки державної зради або іншого злочину.

Таким чином, Конституція України передбачає вичерпний перелік підстав для дострокового припинення повноважень Президента України, у разі дотримання яких виконання обов'язків Президента України на період до обрання і вступу на пост нового Президента України покладається на Голову Верховної Ради України.

Постановою Верховної Ради України «Про самоусунення Президента України від виконання конституційних повноважень та призначення позачергових виборів Президента України» від 22 лютого 2014 року № 757–VII (далі — Постанова) встановлено, що Президент України В. Янукович у неконституційний спосіб самоусунувся від здійснення конституційних повноважень та є таким, що не виконує свої обов'язки.

Постановою Верховної Ради України від 23 лютого 2014 року № 764–VII на Голову Верховної Ради України Турчинова О. В. покладено виконання обов'язків Президента України згідно зі статтею 112 Конституції України, враховуючи, що Президент України самоусунувся від виконання конституційних повноважень.

Беручи до уваги, що вказаними статтями Конституції України передбачено вичерпний перелік підстав для дострокового припинення повноважень Президента України, у разі дотримання яких виконання обов'язків Президента України на період до обрання і вступу на пост нового Президента України покладається на Голову Верховної Ради України, самоусунення Президента України від виконання ним конституційних повноважень, як зазначено у Постанові, не може вважатися підставою для покладення виконання обов'язків Президента України на період до обрання і вступу на пост нового Президента України на Голову Верховної Ради України згідно зі статтею 112 Конституції України.

Згідно зі статтею 153 Конституції України процедура розгляду Конституційним Судом України справ визначається законом. Порядок звернення до Конституційного Суду України, провадження у справах, прийняття рішень і надання висновків Конституційним Судом України закріплено в Законі України «Про Конституційний Суд України» (далі — Закон).

Відповідно до статті 40 Закону суб'єктами права на конституційне подання з питань прийняття рішень Конституційним Судом України у випадках, передбачених пунктом 1 статті 13 Закону, є Президент України, не менш як сорок п'ять народних депутатів України, Верховний Суд України, Уповноважений Верховної Ради України з прав людини, Верховна Рада Автономної Республіки Крим.

Таким чином, конституційне провадження у цій справі необхідно було припинити згідно з пунктом 1 статті 45 Закону — відсутність встановленого Конституцією України, Законом права на конституційне подання.

До початку розгляду справи мною було заявлено самовідвід відповідно до § 37 Регламенту Конституційного Суду України, враховуючи те, що Постановою Верховної Ради України «Про реагування на факти порушення суддями Конституційного Суду України присяги судді» від 24 лютого 2014 року № 775–VII п'ятеро суддів Конституційного Суду України було звільнено з посад у зв'язку з порушенням присяги, стосовно семи суддів Конституційного Суду України запропоновано виконуючому обов'язки Президента України та з'їзду суддів України, які їх призначали, звільнити їх у зв'язку з порушенням присяги судді, а Генеральній прокуратурі України — порушити кримінальне провадження за фактом прийняття Рішення Конституційного Суду України від 30 вересня 2010 року № 20-рп/2010 і притягти усіх винних осіб до відповідальності. На виконання зазначеної постанови Генеральна прокуратура України розпочала кримінальне провадження за фактом прийняття суддями Конституційного Суду України вказаного рішення за ознаками кримінального правопорушення, передбаченого частиною другою статті 375 Кримінального кодексу України (постановлення суддями завідомо неправосудного рішення).

Такі дії парламенту та Генеральної прокуратури України не відповідають частинам першій, другій статті 126 Конституції України, за якою «незалежність і недоторканність суддів гарантуються Конституцією і законами України; вплив на суддів у будь-який спосіб забороняється», а також не узгоджуються зі статтями 27, 28 Закону, згідно з якими судді Конституційного Суду України при здійсненні своїх повноважень є незалежними і підкоряються лише Конституції України та керуються Законом, іншими законами України і не несуть юридичної відповідальності за результати голосування або висловлювання у Конституційному Суді України та в його колегіях, за винятком відповідальності за образу чи наклеп при розгляді справ, прийнятті рішень та дачі висновків Конституційним Судом України.

Вважаю, що здійснення суддями Конституційного Суду України конституційного правосуддя в умовах впливу на них та загрози їх кримінального переслідування підриває авторитет Конституційного Суду України, унеможливорює прийняття ним об'єктивних та неупереджених рішень, що може призвести до сприйняття суспільством його рішень як нелегітимних.

Суддя Конституційного Суду України

О. СЕРГЕЙЧУК

УХВАЛА КОНСТИТУЦІЙНОГО СУДУ УКРАЇНИ

про відмову у відкритті конституційного провадження у справі
за конституційним зверненням громадянина Луцика Арсена Алімовича
щодо офіційного тлумачення положень частини першої статті 203²
Кримінального кодексу України

м. К и ї в
19 грудня 2013 року
№ 72-у/2013

Справа № 2-75/2013

Конституційний Суд України у складі суддів:

Овчаренка В'ячеслава Андрійовича — головуєчого,
Бауліна Юрія Васильовича — доповідача,
Бринцева Василя Дмитровича,
Вдовіченка Сергія Леонідовича,
Головіна Анатолія Сергійовича,
Гультая Михайла Мирославовича,
Запорожця Михайла Петровича,
Касмініна Олександра Володимировича,
Колоса Михайла Івановича,
Литвинова Олександра Миколайовича,
Маркуш Марії Андріївни,
Пасенюка Олександра Михайловича,
Сергейчука Олега Анатолійовича,
Стецюка Петра Богдановича,
Тупицького Олександра Миколайовича,
Шаптали Наталі Костянтинівни,
Шишкіна Віктора Івановича,

розглянув на засіданні питання про відкриття конституційного провадження у справі за конституційним зверненням Луцика А. А. щодо офіційного тлумачення положень частини першої статті 203² Кримінального кодексу України (далі — Кодекс).

Заслухавши суддю-доповідача Бауліна Ю. В. та дослідивши матеріали справи, Конституційний Суд України

у с т а н о в и в:

1. Громадянин Луцик А. А. звернувся до Конституційного Суду України з клопотанням дати офіційне тлумачення положень частини першої статті 203² Кодексу, яка визначає кримінальну відповідальність за зайняття гральним бізнесом, в аспекті питання, чи є суб'єктом злочину, передбаченого частиною першою статті 203² Кодексу, найманий працівник, який забезпечує функціонування грального закладу.

Необхідність в офіційному тлумаченні вказаних положень Кодексу автор клопотання обґрунтовує неоднозначним, на його думку, застосуванням судами України приписів статті 203² Кодексу в частині визнання найманих працівників суб'єктами зазначеного злочину. До конституційного звернення долучено копії вироків Васильківського міськрайонного суду Київської області від 19 вересня 2012 року, Оболонського районного суду міста Києва від 27 грудня 2012 року, Першотравенського міського суду Дніпропетровської області від 4 березня 2013 року.

2. Конституційний Суд України, розглядаючи питання про відкриття конституційного провадження у справі у зв'язку з прийняттям Першою колегією суддів Конституційного Суду України Ухвали від 11 грудня 2013 року про відмову у відкритті конституційного провадження у цій справі на підставі пункту 1 статті 45 Закону України «Про Конституційний Суд України», виходить з такого.

Відповідно до статті 43 Закону України «Про Конституційний Суд України» суб'єктами права на конституційне звернення з питань офіційного тлумачення Конституції та законів України є громадяни України, іноземці, особи без громадянства та юридичні особи.

За правовою позицією Конституційного Суду України конституційне звернення може бути внесено особою, яка є суб'єктом відповідних правовідносин та має підстави стверджувати про порушення або можливість порушення її конституційних прав і свобод внаслідок неоднозначного застосування норм Конституції або законів України судами України, іншими органами державної влади, а тому прагне отримати офіційну інтерпретацію норм, які регулюють такі відносини, з метою забезпечення реалізації чи захисту своїх прав та свобод (ухвали від 31 травня 2011 року № 15-у/2011, від 8 жовтня 2013 року № 46-у/2013).

З матеріалів справ вбачається, що жоден з вироків суду, на які посилається Луцик А. А., не був ухвалений щодо нього особисто та не стосується забезпечення та захисту його конституційних прав і свобод.

Таким чином, конституційне звернення не відповідає вимогам, передбаченим статтями 42, 43 Закону України «Про Конституційний Суд України», що є підставою для відмови у відкритті конституційного провадження у справі згідно з пунктом 1 статті 45 цього закону.

Враховуючи викладене та керуючись статтею 153 Конституції України, статтями 42, 43, 45, 50 Закону України «Про Конституційний Суд України», Конституційний Суд України

у х в а л и в:

1. Відмовити у відкритті конституційного провадження у справі за конституційним зверненням громадянина Луцика Арсена Алімовича щодо офіційного тлумачення положень частини першої статті 203² Кримінального кодексу України на підставі пункту 1 статті 45 Закону України «Про Конституційний Суд України» — відсутність встановленого Конституцією України та Законом України «Про Конституційний Суд України» права на конституційне звернення.

2. Ухвала Конституційного Суду України є остаточною.

КОНСТИТУЦІЙНИЙ СУД УКРАЇНИ

УХВАЛА КОНСТИТУЦІЙНОГО СУДУ УКРАЇНИ

про відмову у відкритті конституційного провадження у справі за конституційним зверненням начальника юридичного відділу товариства з обмеженою відповідальністю «ПАРАД МЕДІА» Савченко Ганни Вікторівни щодо офіційного тлумачення положень статей 40, 43 Закону України «Про авторське право і суміжні права»

м. Київ
24 грудня 2013 року
№ 74-у/2013

Справа № 2-73/2013

Конституційний Суд України у складі суддів:

Овчаренка В'ячеслава Андрійовича — головуєчого,
Бауліна Юрія Васильовича,
Бринцева Василя Дмитровича,
Вдовіченка Сергія Леонідовича,
Головіна Анатолія Сергійовича,
Гультая Михайла Мирославовича,
Запорожця Михайла Петровича,
Касмініна Олександра Володимировича — доповідача,
Колоса Михайла Івановича,
Литвинова Олександра Миколайовича,
Маркуш Марії Андріївни,
Пасенюка Олександра Михайловича,
Сергейчука Олега Анатолійовича,
Стецюка Петра Богдановича,
Тупицького Олександра Миколайовича,
Шаптали Наталі Костянтинівни,
Шишкіна Віктора Івановича,

розглянув на засіданні питання про відкриття конституційного провадження у справі за конституційним зверненням начальника юридичного відділу товариства з обмеженою відповідальністю «ПАРАД МЕДІА» (далі — Товариство) Савченко Ганни Вікторівни щодо офіційного тлумачення положень статей 40, 43 Закону України «Про авторське право і суміжні права» від 23 грудня 1993 року № 3792–XII (Відомості Верховної Ради України, 1994 р., № 13, ст. 64) з наступними змінами (далі — Закон).

Заслухавши суддю-доповідача Касмініна О. В. та дослідивши матеріали справи, Конституційний Суд України

у с т а н о в и в:

1. До Конституційного Суду України звернувся начальник юридичного відділу Товариства Савченко Г. В. з клопотанням дати офіційне тлумачення положень статей 40, 43 Закону, які регулюють майнові права виробників фонограм і відеограм та використання опублікованих з комерційною метою фонограм і відеограм.

2. Конституційний Суд України, розглядаючи питання щодо відкриття конституційного провадження у справі у зв'язку з прийняттям Першою колегією суддів Конституційного Суду України Ухвали від 10 грудня 2013 року про відмову у відкритті конституційного провадження у цій справі на підставі пункту 1 статті 45 Закону України «Про Конституційний Суд України», виходить з такого.

За статтею 153 Конституції України процедура розгляду Конституційним Судом України справ визначається законом. Порядок звернення до Конституційного Суду України, провадження у справах, прийняття рішень і надання висновків Конституційним Судом України закріплені у Законі України «Про Конституційний Суд України».

Суб'єктами права на конституційне звернення з питань офіційного тлумачення Конституції України та законів України є громадяни України, іноземці, особи без громадянства та юридичні особи (стаття 43 Закону України «Про Конституційний Суд України»).

Згідно з частиною першою статті 92 Цивільного кодексу України юридична особа набуває цивільних прав та обов'язків і здійснює їх через свої органи, які діють відповідно до установчих документів та закону. Тому конституційне звернення від юридичної особи подається до Конституційного Суду України через представника органу управління (чи керівника), якого визначено відповідно до закону статутом, положенням чи іншим установчим документом (Ухвала Конституційного Суду України від 13 лютого 2003 року № 11-у/2003).

Таким чином, законодавець визначив коло суб'єктів права на конституційне звернення і не передбачив передачі права на його внесення іншим особам (Ухвала Конституційного Суду України від 31 травня 2011 року № 15-у/2011).

Отже, начальник юридичного відділу Товариства Савченко Г. В. не є суб'єктом права на конституційне звернення від його імені, що є підставою для відмови у відкритті конституційного провадження у справі згідно з пунктом 1 статті 45 Закону України «Про Конституційний Суд України».

Враховуючи викладене та керуючись статтею 153 Конституції України, статтями 42, 43, 45, 50 Закону України «Про Конституційний Суд України», Конституційний Суд України

у х в а л и в:

1. Відмовити у відкритті конституційного провадження у справі за конституційним зверненням начальника юридичного відділу товариства з обмеженою відповідальністю «ПАРАД МЕДІА» Савченко Ганни Вікторівни щодо офіційного тлумачення положень статей 40, 43 Закону України «Про авторське право та

суміжні права» від 23 грудня 1993 року № 3792–XII з наступними змінами на підставі пункту 1 статті 45 Закону України «Про Конституційний Суд України» — відсутність встановленого Конституцією України, цим законом права на конституційне звернення.

2. Ухвала Конституційного Суду України є остаточною.

КОНСТИТУЦІЙНИЙ СУД УКРАЇНИ

УХВАЛА КОНСТИТУЦІЙНОГО СУДУ УКРАЇНИ

про відмову у відкритті конституційного провадження у справі за конституційним зверненням громадянина Грищенка Сергія Васильовича щодо офіційного тлумачення окремих положень статті 16 Закону України «Про правовий режим території, що зазнала радіоактивного забруднення внаслідок Чорнобильської катастрофи»

м. К и ї в
24 грудня 2013 року
№ 75-у/2013

Справа № 2-74/2013

Конституційний Суд України у складі суддів:

Овчаренка В'ячеслава Андрійовича — головуєчого,
Бауліна Юрія Васильовича,
Бринцева Василя Дмитровича,
Вдовіченка Сергія Леонідовича,
Головіна Анатолія Сергійовича,
Гультая Михайла Мирославовича,
Запорожця Михайла Петровича,
Касмініна Олександра Володимировича — доповідача,
Колоса Михайла Івановича,
Литвинова Олександра Миколайовича,
Маркуш Марії Андріївни,
Пасенюка Олександра Михайловича,
Сергейчука Олега Анатолійовича,
Стецюка Петра Богдановича,
Тупицького Олександра Миколайовича,
Шаптали Наталі Костянтинівни,
Шишкіна Віктора Івановича,

розглянув на засіданні питання про відкриття конституційного провадження у справі за конституційним зверненням громадянина Грищенка Сергія Васильовича щодо офіційного тлумачення окремих положень статті 16 Закону України «Про правовий режим території, що зазнала радіоактивного забруднення внаслідок Чорнобильської катастрофи» від 27 лютого 1991 року № 791а–XII (Відомості Верховної Ради УРСР, 1991 р., № 16, ст. 198) з наступними змінами (далі — Закон).

Заслухавши суддю-доповідача Касмініна О. В. та дослідивши матеріали справи, Конституційний Суд України

у с т а н о в и в:

1. Громадянин Грищенко С. В. звернувся до Конституційного Суду України з клопотанням дати офіційне тлумачення окремих положень статті 16 Закону,

якими передбачено, що в зоні гарантованого добровільного відселення забороняється будівництво нових, розширення діючих підприємств, безпосередньо не пов'язаних із забезпеченням радіоекологічного, соціального захисту населення, а також умов його життя та праці, в аспекті того, які підприємства мав на увазі законодавець у зазначених положеннях Закону.

Автор клопотання обґрунтовує необхідність в офіційному тлумаченні вказаних положень Закону неоднозначним, як він вважає, їх застосуванням судами України та органами державної влади і стверджує, що це призвело та може призвести в подальшому до порушення конституційних прав і свобод громадян.

До конституційного звернення Грищенко С. В. долучив копії ухвали Вищого адміністративного суду України від 2 серпня 2011 року, постанови колегії суддів Судової палати в адміністративних справах Верховного Суду України від 6 лютого 2007 року, листа-відповіді першого заступника голови Іванківської районної державної адміністрації Київської області від 2 липня 2013 року, рішення Іванківської районної ради Київської області VI скликання від 2 березня 2012 року № VI-19/308, а також витягів із затвердженої цим рішенням Програми соціально-економічного та культурного розвитку Іванківського району на 2012 рік.

2. Конституційний Суд України, розглядаючи питання щодо відкриття конституційного провадження у справі у зв'язку з прийняттям Першою колегією суддів Конституційного Суду України Ухвали від 11 грудня 2013 року про відмову у відкритті конституційного провадження у цій справі на підставі пункту 2 статті 45 Закону України «Про Конституційний Суд України», виходить з такого.

Відповідно до Закону України «Про Конституційний Суд України» у конституційному зверненні має зазначатися обґрунтування необхідності в офіційному тлумаченні положень Конституції України або законів України (пункт 4 частини другої статті 42); підставою для конституційного звернення щодо офіційного тлумачення Конституції України та законів України є наявність неоднозначного застосування положень Конституції України або законів України судами України, іншими органами державної влади, якщо суб'єкт права на конституційне звернення вважає, що це може призвести або призвело до порушення його конституційних прав і свобод (стаття 94).

Конституційний Суд України в Ухвалі від 12 травня 2010 року № 31-у/2010 зазначив, що під неоднозначним застосуванням положень Конституції України або законів України слід розуміти різне застосування одних і тих же норм цих правових актів судами України, іншими органами державної влади за однакових юридично значимих обставин.

Аналіз доданих до конституційного звернення копій судових рішень дає підстави для висновку, що ухвалу Вищого адміністративного суду України від 2 серпня 2011 року та постанову колегії суддів Судової палати в адміністративних справах Верховного Суду України від 6 лютого 2007 року постановлено за різних юридично значимих обставин: ухвала стосувалася припинення юридичної особи, а постановою вирішено питання щодо оскарження податкових повідомлень-рішень.

Решту долучених документів також не можна вважати підтвердженням неоднозначного застосування названих положень Закону судами України, іншими органами державної влади.

Отже, Грищенко С. В. не навів фактів неоднозначного застосування вказаних положень статті 16 Закону, що є підставою для відмови у відкритті конституційного провадження у справі згідно з пунктом 2 статті 45 Закону України «Про Конституційний Суд України».

Враховуючи викладене та керуючись статтею 153 Конституції України, статтями 42, 45, 50, 94 Закону України «Про Конституційний Суд України», Конституційний Суд України

у х в а л и в:

1. Відмовити у відкритті конституційного провадження у справі за конституційним зверненням громадянина Грищенка Сергія Васильовича щодо офіційного тлумачення окремих положень статті 16 Закону України «Про правовий режим території, що зазнала радіоактивного забруднення внаслідок Чорнобильської катастрофи» від 27 лютого 1991 року № 791а–XII з наступними змінами на підставі пункту 2 статті 45 Закону України «Про Конституційний Суд України» — невідповідність конституційного звернення вимогам, передбаченим Конституцією України, цим законом.

2. Ухвала Конституційного Суду України є остаточною.

КОНСТИТУЦІЙНИЙ СУД УКРАЇНИ

УХВАЛА КОНСТИТУЦІЙНОГО СУДУ УКРАЇНИ

про відмову у відкритті конституційного провадження у справі
за конституційним зверненням громадянина Шиманського Віталія
Миколайовича щодо офіційного тлумачення положень частини першої
статті 559 Цивільного кодексу України

м. К и ї в
24 грудня 2013 року
№ 76-у/2013

Справа № 2-77/2013

Конституційний Суд України у складі суддів:

Овчаренка В'ячеслава Андрійовича — головуєчого,
Бауліна Юрія Васильовича,
Бринцева Василя Дмитровича,
Вдовіченка Сергія Леонідовича,
Головіна Анатолія Сергійовича,
Гультая Михайла Мирославовича,
Запорожця Михайла Петровича,
Касмініна Олександра Володимировича,
Колоса Михайла Івановича,
Литвинова Олександра Миколайовича,
Маркуш Марії Андріївни,
Пасенюка Олександра Михайловича — доповідача,
Сергейчука Олега Анатолійовича,
Стецюка Петра Богдановича,
Тупицького Олександра Миколайовича,
Шаптали Наталі Костянтинівни,
Шишкіна Віктора Івановича,

розглянув на засіданні питання про відкриття конституційного провадження у справі за конституційним зверненням громадянина Шиманського Віталія Миколайовича щодо офіційного тлумачення положень частини першої статті 559 Цивільного кодексу України (далі — Кодекс).

Заслухавши суддю-доповідача Пасенюка О. М. та дослідивши матеріали справи, Конституційний Суд України

у с т а н о в и в:

1. Громадянин Шиманський Віталій Миколайович, керуючись договором про надання правової допомоги громадянці Цісар Ірині Юріївні від 10 жовтня 2013 року, надіслав до Конституційного Суду України підписане ним конституційне звернення щодо офіційного тлумачення положень частини першої статті 559 Кодексу, згідно з якими порука припиняється з припиненням забезпеченого нею

зобов'язання, а також у разі зміни зобов'язання без згоди поручителя, внаслідок чого збільшується обсяг його відповідальності.

Необхідність в офіційному тлумаченні автор клопотання обґрунтовує тим, що в одних випадках суди застосовували положення частини першої статті 559 Кодексу до договорів іпотеки та припиняли їх з підстав збільшення обсягу відповідальності майнового поручителя у разі зміни умов кредитного договору без його згоди, а в інших — відмовляли у задоволенні позову, вважаючи, що договір іпотеки не можна припиняти з підстав, визначених частиною першою статті 559 Кодексу для договорів поруки, оскільки у разі зміни умов кредитного договору, забезпеченого іпотекою, обсяг відповідальності майнового поручителя не змінюється.

Для підтвердження своєї позиції Шиманський В. М. до конституційного звернення долучив копії рішень судів загальної юрисдикції різних інстанцій у справі Цісар І. Ю. та копії рішень судів касаційної інстанції в інших справах.

2. Конституційний Суд України, вирішуючи питання щодо відкриття конституційного провадження у справі у зв'язку з прийняттям Третьою колегією суддів Конституційного Суду України Ухвали від 16 грудня 2013 року про відмову у відкритті конституційного провадження у цій справі, виходить з такого.

Відповідно до Закону України «Про Конституційний Суд України» суб'єктами права на конституційне звернення з питань офіційного тлумачення Конституції та законів України є громадяни України, іноземці, особи без громадянства та юридичні особи; суб'єкт права на конституційне звернення має право звернутися до Конституційного Суду України, якщо вважає, що неоднозначне застосування положень законів України судами України, іншими органами державної влади може призвести або призвело до порушення його конституційних прав і свобод (статті 43, 94).

Таким чином, законодавець визначив коло суб'єктів права на конституційне звернення і не передбачив передачі права на його внесення іншим особам. Як зазначив Конституційний Суд України, винятком можуть бути обставини, коли суб'єкт права на конституційне звернення за наявності документального підтвердження його фізичної неспроможності (інвалідність, каліцтво тощо) не в змозі особисто підготувати і внести до Конституційного Суду України відповідне клопотання (Ухвала від 31 травня 2011 року № 15-у/2011).

Конституційне звернення підписане та внесені громадянином Шиманським В. М. в інтересах громадянки Цісар І. Ю. на підставі укладеного з нею договору про надання правової допомоги. Проте із матеріалів справи не вбачається, що Цісар І. Ю. внаслідок фізичної неспроможності не в змозі особисто підготувати і внести відповідне клопотання до Конституційного Суду України.

Виходячи з наведеного Шиманський В. М. не є суб'єктом права на конституційне звернення від імені Цісар І. Ю., що є підставою для відмови у відкритті конституційного провадження у справі згідно з пунктом 1 статті 45 Закону України «Про Конституційний Суд України».

Враховуючи викладене та керуючись статтею 153 Конституції України, статтями 43, 45, 50, 94 Закону України «Про Конституційний Суд України», Конституційний Суд України

у х в а л и в:

1. Відмовити у відкритті конституційного провадження у справі за конституційним зверненням громадянина Шиманського Віталія Миколайовича щодо офіційного тлумачення положень частини першої статті 559 Цивільного кодексу України на підставі пункту 1 статті 45 Закону України «Про Конституційний Суд України» — відсутність встановленого Конституцією України, Законом України «Про Конституційний Суд України» права на конституційне звернення.

2. Ухвала Конституційного Суду України є остаточною.

КОНСТИТУЦІЙНИЙ СУД УКРАЇНИ

УХВАЛА КОНСТИТУЦІЙНОГО СУДУ УКРАЇНИ

про відмову у відкритті конституційного провадження у справі за конституційним зверненням громадян Цибулі Юрія Львовича, Лепешкіна Олександра Володимировича щодо офіційного тлумачення положень частини другої статті 55 Конституції України, частини шостої статті 16¹ Кримінально-процесуального кодексу України, частини першої статті 24, частини першої статті 380 Кримінального процесуального кодексу України, статті 2, частини першої статті 7, пункту 5 частини першої статті 27, пункту 5 частини першої статті 32 Закону України «Про судоустрій і статус суддів»

м. К и ї в
24 грудня 2013 року
№ 77-у/2013

Справа № 2-79/2013

Конституційний Суд України у складі суддів:

Овчаренка В'ячеслава Андрійовича — головуючого,
Бауліна Юрія Васильовича,
Бринцева Василя Дмитровича,
Вдовіченка Сергія Леонідовича,
Головіна Анатолія Сергійовича,
Гультая Михайла Мирославовича,
Запорожця Михайла Петровича,
Касмініна Олександра Володимировича,
Колоса Михайла Івановича — доповідача,
Литвинова Олександра Миколайовича,
Маркуш Марії Андріївни,
Пасенюка Олександра Михайловича,
Сергейчука Олега Анатолійовича,
Стецюка Петра Богдановича,
Тупицького Олександра Миколайовича,
Шаптали Наталі Костянтинівни,
Шишкіна Віктора Івановича,

розглянув на засіданні справу за конституційним зверненням громадян Цибулі Юрія Львовича, Лепешкіна Олександра Володимировича щодо офіційного тлумачення положень частини другої статті 55 Конституції України, частини шостої статті 16¹ Кримінально-процесуального кодексу України (далі — Кодекс 1960 року), частини першої статті 24, частини першої статті 380 Кримінального процесуального кодексу України (далі — Кодекс 2012 року), статті 2, частини першої статті 7, пункту 5 частини першої статті 27, пункту 5 частини першої стат-

ті 32 Закону України «Про судоустрій і статус суддів» від 7 липня 2010 року № 2453–VI (Відомості Верховної Ради України, 2010 р., №№ 41–45, ст. 529) з наступними змінами (далі — Закон).

Заслухавши суддю-доповідача Колоса М. І. та дослідивши матеріали справи, Конституційний Суд України

у с т а н о в и в:

1. Громадяни Цибуля Ю. Л. та Лепешкін О. В. звернулися до Конституційного Суду України з клопотанням дати офіційне тлумачення положень частини другої статті 55 Конституції України, частини шостої статті 16¹ Кодексу 1960 року, частини першої статті 24, частини першої статті 380 Кодексу 2012 року, статті 2, частини першої статті 7, пункту 5 частини першої статті 27, пункту 5 частини першої статті 32 Закону щодо можливості оскарження в суді бездіяльності суду та слідчого судді, пов'язаної з відмовою у задоволенні клопотань у кримінальному провадженні.

Необхідність в офіційному тлумаченні вказаних положень законодавства України автори клопотання обґрунтовують «неоднозначними діями судів першої інстанції при реалізації права особи на доступ до правосуддя та наявними на практиці дисциплінарними порушеннями з боку суддів судів першої інстанції при виконанні ними службових обов'язків». Як вважають суб'єкти права на конституційне звернення, це призвело і може призвести до порушення їхніх прав і свобод, у тому числі гарантованих статтями 29, 55 Конституції України.

2. Конституційний Суд України, розглядаючи питання щодо відкриття конституційного провадження у справі у зв'язку з прийняттям Третьою колегією суддів Конституційного Суду України Ухвали від 17 грудня 2013 року про відмову у відкритті конституційного провадження у цій справі відповідно до пункту 2 статті 45 Закону України «Про Конституційний Суд України», виходить з такого.

Згідно із Законом України «Про Конституційний Суд України» у конституційному зверненні має зазначатися обґрунтування необхідності в офіційному тлумаченні положень Конституції України або законів України (пункт 4 частини другої статті 42); підставою для конституційного звернення щодо офіційного тлумачення Конституції України та законів України є наявність неоднозначного застосування положень Конституції України або законів України судами України, іншими органами державної влади, якщо суб'єкт права на конституційне звернення вважає, що це може призвести або призвело до порушення його конституційних прав і свобод (стаття 94).

Аналіз змісту копій документів, долучених до конституційного звернення, вказує на відсутність у них різного застосування приписів частини другої статті 55 Конституції України, частини шостої статті 16¹ Кодексу 1960 року, частини першої статті 24, частини першої статті 380 Кодексу 2012 року, статті 2, частини першої статті 7, пункту 5 частини першої статті 27, пункту 5 частини першої статті 32 Закону. У наданих копіях актів судів загальної юрисдикції та листах-відповідях посадових осіб органів державної влади вказані конституційні та законодавчі положення безпосередньо не були застосовані, у зв'язку з чим ці документи не

можуть бути розглянуті Конституційним Судом України як такі, що підтверджують неоднозначне застосування судами України, іншими органами державної влади зазначених положень Конституції України та законів України.

Таким чином, Цибуля Ю. Л. та Лепешкін О. В. не довели необхідність офіційного тлумачення відповідних положень законодавства України.

Отже, конституційне звернення не відповідає вимогам статей 42, 94 Закону України «Про Конституційний Суд України», що є підставою для відмови у відкритті конституційного провадження у справі за пунктом 2 статті 45 цього закону.

Враховуючи викладене та керуючись статтею 153 Конституції України, статтями 42, 45, 50, 94 Закону України «Про Конституційний Суд України», Конституційний Суд України

у х в а л и в:

1. Відмовити у відкритті конституційного провадження у справі за конституційним зверненням громадян Цибулі Юрія Львовича, Лепешкіна Олександра Володимировича щодо офіційного тлумачення положень частини другої статті 55 Конституції України, частини шостої статті 16¹ Кримінально-процесуального кодексу України, частини першої статті 24, частини першої статті 380 Кримінального процесуального кодексу України, статті 2, частини першої статті 7, пункту 5 частини першої статті 27, пункту 5 частини першої статті 32 Закону України «Про судоустрій і статус суддів» від 7 липня 2010 року № 2453–VI з наступними змінами на підставі пункту 2 статті 45 Закону України «Про Конституційний Суд України» — невідповідність конституційного звернення вимогам, передбаченим Конституцією України, Законом України «Про Конституційний Суд України».

2. Ухвала Конституційного Суду України є остаточною.

КОНСТИТУЦІЙНИЙ СУД УКРАЇНИ

ТЕОРІЯ ТА ПРАКТИКА КОНСТИТУЦІЙНОЇ ЮРИСДИКЦІЇ**Конституційний Суд України як ключова інституція в механізмі гарантій прав і свобод людини в Україні****В. Коваленко**

доктор юридичних наук, професор,
член-кореспондент НАПрН України,
член Конституційної Асамблеї

Стаття присвячена актуальним проблемам теорії і практики утвердження та гарантування конституційних прав і свобод людини в Україні та питанням оптимізації правозахисної діяльності Конституційного Суду України в контексті модернізації Основного Закону. Розглянуто систему гарантій конституційних прав і свобод людини, визначено напрями її удосконалення на законодавчому та інституційному рівнях. Здійснено аналіз перспектив запровадження інституту конституційної скарги і посилення інших повноважень Конституційного Суду України щодо захисту прав і свобод людини.

Ключові слова: права і свободи людини, гарантії конституційних прав і свобод людини та громадянина, Конституційний Суд України, Конституційна Асамблея, модернізація Конституції України.

На сьогодні Україна впевнено реалізує євроінтеграційний напрям зовнішньої політики. Очевидно, що сприйняття та запровадження європейських стандартів у всіх сферах суспільного та державного життя має починатися насамперед у царині конституційних прав і свобод та гарантій їх реалізації й захисту.

Права і свободи людини нині не лише конституційовані в усіх без винятку державах світу, а й гармонійно вмонтовані в соціальне буття людства. Їх розширена система є результатом тривалого та складного, і не завжди синхронного, історичного шляху утвердження ідей та ідеалів гуманізму у різних народів світу. І самі народи стають творцями власної державності та історії лише тоді, коли, за Г. Кельзенем, є «спільнотами наділених політичними правами індивідів»¹. Тобто сучасні народи, або ж так звані політичні нації — це насамперед колективи громадян, наділених широким спектром особистих, політичних та інших прав і свобод, здійснення яких гарантується державою.

Генеza прав і свобод людини та уявлень про їхню сутність і правову природу була складною і тривалою. Як відомо, цінність життя та природних прав людини відома ще з часів Античності. Так, Аристотель у полеміці з Платоном відстоював право особи на приватну власність й індивідуальну сім'ю. Епікур вважав головним призначенням держави забезпечення взаємної безпеки людей, подолання їх взаємних страхів і недовіри. Римські юристи Цицерон, Ульпіан та інші пов'язували

¹ Кельзен Г. Про сутність і цінність демократії : [пер. з нім. О. Мокровольського] / Г. Кельзен. — К. : ВНТЛ-Класика, 2013. — С. 44.

права людини в державі з природним правом, що втілювало ідеї добра та справедливості. Продовжуючи традиції Античності, Ф. Аквінський стверджував, що головною метою держави є забезпечення «спільного блага», умов для розумного та гідного життя¹. Але права людини з різних причин не стали рефреном правової доктрини Античності та середньовіччя. Основними дієвими персонажами тих часів був не індивід, а саме держави та народи.

Лише пізніше, в епоху Відродження та Реформації права і свободи людини, розвинені в доктринах Г. Гроція, Дж. Локка, Ж.–Ж. Руссо, Ш. Монтеск'є, Т. Пейна та інших мислителів, стали ключовим гаслом тогочасних буржуазних революцій і війн за незалежність в Європі та Америці і були викарбувані на скрижалях перших конституцій та конституційних актів кінця XIX — початку XX століть. Окремі з них (Декларація прав людини і громадянина, прийнята Національними зборами Франції 26 серпня 1789 року, Біль про права 1791 року, що об'єднав десять перших поправок до Конституції США), які стосувалися природних прав людини, донині становлять основу чинного конституційного законодавства названих держав у правозахисній сфері. Інші ж, такі як Декларація прав Вірджинії 1776 року, надихнули на різноманітні правові доктрини і правозахисну діяльність не одне покоління мислителів-гуманістів і політиків.

Правозахисна доктрина та практика унормування прав і свобод людини в перших конституціях Європи й Америки отримали своє поширення і в інших державах світу. Не стала винятком й Україна, Конституція якої в 1996 році втілила не лише кращі традиції вітчизняного конституціоналізму, привнесені з Конституції Пилипа Орлика 1710 року, Конституції УНР 1918 року, низки радянських конституцій, а й положення міжнародних актів у сфері прав і свобод людини.

Як відомо, закріплені чинною Конституцією України права і свободи людини відтворюють систему фундаментальних особистих і політичних прав людини, встановлених Загальною декларацією прав людини 1948 року, Конвенцією про захист прав людини і основоположних свобод 1950 року, Міжнародним пактом про економічні, соціальні та культурні права 1966 року та іншими міжнародними договорами. В їх основі — громадянські, політичні, економічні, соціальні, культурні (духовні) та інші права і свободи людини. Конституція також унормовує доволі поширену систему й новітніх прав людини, або так званих прав нового покоління, закріплених у низці міжнародних договорів України в гуманітарній і правозахисній сферах: право на мир, екологічну та ядерну безпеку; інформаційні права людини та інші.

Нині перед європейською спільнотою, зокрема й перед Україною, постають нові завдання щодо конституювання та гарантій прав людей з додатковими фізичними потребами. Нового звучання у правотворчій і правозастосовній практиці набувають і «біологічні права людини» (вичерпні умови і підстави втручання в геном людини, заборона селекції статі, добровільність медичних експериментів, право на народження, право на евтаназію, параметри донорства та сурогатного материнства, визначені в Конвенції про захист прав і гідності людини щодо застосування біології та медицини 1997 року, а також групи інших новітніх прав

¹ Права человека : [учеб.] / отв. ред. Е. А. Лукашева. — [2-е изд., перераб.]. — М. : Норма : ИНФРА-М, 2013. — С. 59, 65, 70.

людини, необхідність гарантування яких зумовлює стрімкий прогрес людства. Очевидно, що відповідні завдання у сфері закріплення та гарантування прав людини «наднового покоління» отримають свій розвиток у модернізованій Конституції України.

Водночас конституювання основоположних прав і свобод людини зумовило й важливу для теорії та практики права парадигму щодо їх ефективного гарантування. Очевидно, що магістральним трендом сучасних гарантій прав і свобод людини у світі є їх системний характер. Нині жоден, навіть найпотужніший у механізмі держави орган влади не може забезпечити вичерпні умови й засоби реалізації прав і свобод людини без дієвого законодавства у правозахисній сфері та поза взаємодією з іншими органами державної влади, органами місцевого самоврядування, інститутами громадянського суспільства¹.

Відповідна система репрезентована загальними і спеціально-юридичними гарантіями. Перші з них визначаються рівнем розвитку основних сфер суспільного й державного життя в Україні — політичної, економічної, соціальної, культурної (духовної), інформаційної тощо. Закономірно, що повноту реалізації прав і свобод людини може гарантувати лише сильна, економічно потужна держава з розвиненим громадянським суспільством. В іншому разі права і свободи людини залишаться лише шляхетними намірами.

Належний рівень розвитку суспільства та держави, в яких панує людиноцентризм, демократія та верховенство права, спонукає до утвердження спеціальних правових гарантій конституційних прав і свобод людини. Оскільки такі гарантії в сучасних державах отримують своє позитивне унормування, то в науці їх ототожують з юридичними гарантіями прав і свобод людини.

В Україні ці гарантії представлені, насамперед, законодавчими й інституційними механізмами реалізації конституційних прав і свобод людини. Перші з них є системою чинного законодавства у правозахисній сфері — це Конституція та закони України, міжнародні договори, щодо яких Україна взяла на себе зобов'язання у сфері захисту прав людини, укази Президента України, інші нормативно-правові акти у сфері захисту прав і свобод людини.

Конституція України встановлює загальні принципи нормативно-правових гарантій. Зокрема, стаття 57 Основного Закону визначає, що закони й інші нормативно-правові акти, які визначають права громадян, мають бути доведені до відома населення в порядку, встановленому законом. В іншому разі такі нормативно-правові акти є нечинними. А частина третя статті 22 Конституції України містить застереження щодо звуження змісту та обсягу існуючих прав і свобод під час прийняття нових законів або внесення змін до існуючих².

При цьому, згідно зі статтею 64 Основного Закону, конституційні права і свободи людини і громадянина, передбачені його статтями 24, 25, 27, 28, 29, 40, 47, 51, 52, 55, 56, 57, 58, 59, 60, 61, 62, 63, не можуть бути обмежені, крім випадків, передбачених Конституцією України. Окремі обмеження прав і свобод, із зазна-

¹ Коваленко В. В. Гарантії прав і свобод людини та шляхи їх удосконалення в контексті модернізації Конституції України / В. Коваленко // Бюлетень Міністерства юстиції України. — 2013. — № 7. — С 57–65.

² Конституція України, прийнята на V сесії Верховної Ради України 28 червня 1996 року // Відомості Верховної Ради України. — 1996. — № 30. — Ст. 141.

ченням строку дії цих обмежень, можуть встановлюватися виключно в умовах воєнного або надзвичайного стану.

Як відомо, не менш важливими для реалізації громадянами своїх прав і свобод є їх внутрішньодержавні та міжнародні інституційні гарантії. Серед останніх слід згадати такі міжнародні та конвенційні органи, як Рада ООН з прав людини, Верховний комісар ООН з прав людини, Комісія ООН зі становища жінок, Комітет з прав людини, Комітет з прав дитини, Комітет проти катувань, Європейський суд з прав людини та інші.

Система відповідних інституцій є доволі розгалуженою в кожній державі світу й має власні традиції. Так, з давніх часів і донині важливим, а нерідко й визначальним, універсальним елементом захисту прав і свобод людини залишаються парламенти, суди, а з утвердженням республік — і президенти держав. Водночас протягом останнього півстоліття органи державної влади втратили монополію у правозахисній сфері. Їх реальними конкурентами є інститут громадянського суспільства, міжнародні інституції тощо. Навіть у колишньому СРСР, як відзначав академік А. Таранов, функції охорони прав, свобод і законних інтересів належали не лише державним правоохоронним органам, а й громадським організаціям¹.

Отже, інституційні гарантії мають системний характер й охоплюють усіх суб'єктів правозахисної діяльності в нашій країні — народ України, територіальні громади, органи державної влади, органи місцевого самоврядування, їх посадових і службових осіб, політичні партії, громадські організації, профспілки, трудові колективи тощо. Загалом, усі інституції, що уповноважені гарантувати захист прав і свобод людини в Україні, слід поділяти на загальні та спеціалізовані. У свою чергу, останні слід розрізнати як судові та позасудові.

Стаття 55 Конституції України гарантує судовий захист усіх прав і свобод людини². При цьому, відповідно до частини другої статті 124 Основного Закону, юрисдикція судів поширюється на всі правовідносини, що виникають у державі, у тому числі й виборчі. Водночас Основний Закон гарантує кожному право звернутися за захистом своїх прав до Уповноваженого Верховної Ради України з прав людини і захищати свої права будь-яким способом, не забороненим законом.

Ми неодноразово висвітлювали проблематику реалізації та гарантування прав і свобод людини, зокрема в частині компетенції суб'єктів правозахисної діяльності³. У цьому контексті зосередимо увагу на правозахисному потенціалі судової влади і насамперед Конституційного Суду України.

Держава гарантує кожному право на оскарження в суді рішень, дій чи бездіяльності органів державної влади, органів місцевого самоврядування, посадових і службових осіб, які порушують права і свободи людини та громадянина. У разі використання всіх національних засобів судового захисту своїх прав і свобод

¹ Таранов А. П. Проблеми реалізації конституційних прав, свобод та обов'язків людини і громадянина / А. П. Таранов // Вибрані праці. До 100-річчя від дня народження / відп. ред. академік НАН України Ю. С. Шемшученко. — К. : Юрид. думка, 2012. — С. 152.

² Конституція України, прийнята на V сесії Верховної Ради України 28 червня 1996 року // Відомості Верховної Ради України. — 1996. — № 30. — Ст. 141.

³ Коваленко В. В. Гарантії прав і свобод людини та шляхи їх удосконалення в контексті модернізації Конституції України / В. Коваленко // Бюлетень Міністерства юстиції України. — 2013. — № 7. — С 57–65.

особа може звернутися до міжнародних судових установ, наприклад, до Європейського суду з прав людини.

На сьогодні Україна входить до п'ятірки країн за кількістю звернень громадян до цієї поважної міжнародної судової установи. Не завжди ефективною є практика виконання судових рішень у правозахисній сфері, про що неодноразово наголосувалося в рішеннях Європейського суду з прав людини.

«Останньою краплею» в цьому сенсі стало Рішення Європейського суду з прав людини у справі «Юрій Миколайович Іванов проти України», яким системі виконання Українською державою судових рішень у сфері прав людини було винесено вкрай негативну оцінку. Реагуючи на це, Верховна Рада України 5 червня 2012 року прийняла Закон України «Про гарантії держави щодо виконання рішень суду», який набрав чинності з 1 січня 2013 року. Стаття 2 цього Закону закріплює, що Українська держава гарантує виконання рішення суду про стягнення коштів та зобов'язання вчинити певні дії щодо майна, боржником за яким є державний орган, державне підприємство, установа, організація, юридична особа, примусова реалізація майна якої забороняється відповідно до законодавства¹.

Очевидно, що така ситуація зі станом судового захисту прав і свобод людини склалася, зокрема, внаслідок недосконалості механізмів забезпечення незалежності суддів, відсутності в них належної кваліфікації та життєвого досвіду.

Окремо акцентуємо на призначенні в системі гарантій прав і свобод людини Конституційного Суду. Адже ще наприкінці минулого століття захист прав людини став пріоритетом у діяльності не лише судів загальної юрисдикції, а й органів конституційної юрисдикції. Перефразувавши відоме твердження Г. Еллінека «відправлення правосуддя є державною функцією, ціллю якої є захист всього права»², можна стверджувати, що, здійснюючи конституційне правосуддя, Конституційний Суд України захищає насамперед конституційні права і свободи людини, є наріжним каменем системи їх інституційних гарантій.

На відміну від Європи, у якій перший спеціалізований конституційний суд було створено у вересні 1919 року в Австрії під впливом ідей Г. Кельзена та К. Ейзенмана, вітчизняна історія конституційної юстиції є значно молодшою. Для вітчизняної конституційної теорії та практики спеціальні органи захисту Конституції були практично невідомі до 90-х років XX століття. Правова охорона українських радянських конституцій покладалася на вищі органи державної влади й управління, які здійснювали дві основні функції — контроль за дотриманням радянських конституцій і забезпечення відповідності конституцій радянських союзних республік Конституції СРСР. Наприклад, Конституція СРСР 1977 року закріплювала функції конституційного контролю за Президією Верховної Ради СРСР.

В Україні, після внесення змін до статті 112 Конституції УРСР у 1990 році, передбачалося формування Конституційного Суду УРСР, склад якого мала обирати Верховна Рада УРСР. Проте цей орган за радянських часів так і не було сформовано. Лише після здобуття Україною незалежності в 1991 році 3 липня 1992 року Верховна Рада України ухвалила Закон «Про Конституційний Суд України», який

¹ Про гарантії держави щодо виконання судових рішень : Закон України від 5 червня 2012 року № 4901-VII // Відомості Верховної Ради України. — 2013. — № 17. — Ст. 158.

² Еллінек Г. Общее учение о государстве / Вступительная статья д-ра юрид. наук, проф. И. Ю. Козлихина / Г. Еллінек. — СПб. : Юридический центр Пресс, 2004. — С. 749.

визначив порядок формування та основні функції цього органу конституційної юстиції незалежної України. Утім діяльність Конституційного Суду України в 1992–1996 роках була недостатньо ефективною через те, що Верховна Рада України обмежилася лише призначенням голови Конституційного Суду України Л. Юзькова¹. Хоча саме завдяки титанічним зусиллям останнього в цей час було сформовано основи доктрини правового захисту Конституції України та засад правозахисної діяльності Конституційного Суду України.

Після прийняття чинної Конституції України 1996 року, яка чітко визначила систему правового захисту Основного Закону, було ухвалено Закон України «Про Конституційний Суд України» від 16 жовтня 1996 року, а також організовано постійну роботу цього органу конституційної юстиції.

За час своєї діяльності (1996–2014 роки) Конституційний Суд України прийняв понад 300 рішень і висновків, став однією з найважливіших інституцій правової держави, формування якої проголошує Конституція України. Ці акти сприяли ефективному правовому захисту Основного Закону, вдосконаленню правових механізмів реалізації та гарантування основних конституційних прав і свобод людини та громадянина, попередженню та вирішенню конституційних конфліктів у державі, формуванню позитивного політичного іміджу України як правової держави.

Реалізація правозахисного потенціалу у сфері конституційної юстиції вимагає, на нашу думку, удосконалення правового статусу Конституційного Суду України. Саме в цьому напрямі на сьогодні працює й Конституційна Асамблея, яка 21 червня 2013 року на своєму IV пленарному засіданні затвердила проект Концепції внесення змін до Конституції України.

Серед новацій, запропонованих Конституційною Асамблеєю, слід відзначити пропозицію про необхідність розширення кола повноважень Конституційного Суду України, вилучивши офіційне тлумачення законів України, положеннями щодо розгляду:

- конституційних скарг з питань відповідності Конституції України (конституційності) законів України, застосування яких порушило конституційні права і свободи людини та громадянина;

- звернень органів місцевого самоврядування з конституційними поданнями щодо конституційності законів, актів Президента України, Кабінету Міністрів України, правових актів Верховної Ради Автономної Республіки Крим з питань, які стосуються місцевого самоврядування, захисту прав та інтересів територіальних громад.

Водночас ідея щодо запровадження інституту конституційної скарги залишається предметом дискусій серед вітчизняних науковців і вчених-практиків не один рік. Найближчими роками вона може отримати своє втілення в Конституції України, відповідній правотворчій практиці. Принаймні інститут конституційної скарги позитивно зарекомендував себе в низці пострадянських республік. Наприклад, Голова Конституційного Суду Республіки Вірменія Г. Арутюнян зазначає, що практика звернення громадян до Конституційного Суду є чимось більшим, ніж звичайний захист прав і свобод людини. Цей інститут забезпечує реаль-

¹ Погорілко В. Ф., Федоренко В. Л. Конституційне право України : [підруч.] / В. Ф. Погорілко, В. Л. Федоренко ; за заг. ред. проф. В. Л. Федоренка. — [4-те вид., переробл. і доопр.]. — К. : Ліра-К, 2012. — С. 460.

ну участь громадян у конституційному процесі й таким чином стає новим й ефективним механізмом реалізації безпосередньої демократії¹. Очевидно, що запровадження інституту конституційної скарги в Україні сприятиме посиленню системи гарантій прав і свобод людини і громадянина, активізує участь пересічних громадян у правозахисній діяльності та конституційному процесі загалом.

До того ж Конституційна Асамблея пропонує розширити повноваження Конституційного Суду України шляхом перевірки відповідності Конституції України питань, які пропонуються для винесення на всеукраїнський референдум у порядку, визначеному законом. Ця пропозиція, на наш погляд, є доволі слушною, оскільки з прийняттям у листопаді 2012 року Закону України «Про всеукраїнський референдум» інститут референдуму може утвердитися і як конституційна форма безпосередньої демократії, що дає змогу громадянам реалізовувати свої політичні права, і як легітимний інструмент для маніпуляції політичними інтересами співвітчизників в інтересах різних соціальних груп. Натомість Конституційний Суд України зміг би запобігати винесенню на всенародне голосування питань, що порушують конституційні права і свободи людини.

Таким чином, правозахисний потенціал Конституційного Суду України може бути найбільш повно розкритий і використаний за умови формування високопрофесійного суддівського корпусу. У зв'язку з цим заслуговують на увагу відповідні правові механізми формування суддівського корпусу та резерву суддів Конституційного Суду, закріплені в пунктах 1, 2 статті 147 Конституції Австрії. Вони передбачають, що Конституційний Суд цієї федеративної держави складається з Голови, його заступника, дванадцяти членів і шести запасних членів. При цьому Голову й заступника Голови Конституційного Суду Австрії, а також шість інших суддів і три запасних судді Конституційного Суду Австрії призначає Федеральний президент за пропозицією Федерального уряду (цих кандидатів має бути призначено із числа суддів, державних службовців й університетських професорів-правознавців). Шість інших суддів і три запасних судді Конституційного Суду Австрії призначає Федеральний президент на основі пропозицій Національної ради про три кандидатури на кожну посаду, що вносяться стосовно трьох постійних і двох запасних членів суду, та на основі пропозицій Федеральної ради стосовно трьох постійних й одного запасного судді.

Таким чином, Федеральний президент Австрії, по-перше, має право вибору з кандидатур, поданих до призначення судьями Конституційного Суду Австрії; по-друге, глава держави в Австрії наділений правом формування офіційного резерву кандидатів на посаду суддів Конституційного Суду цієї держави, що сприяє селекції майбутніх суддів Конституційного Суду.

Наведена модель формування персонального складу Конституційного Суду Австрії видається перспективною, зокрема у частині створення резерву з високопрофесійних правників-конституціоналістів. Водночас не можна нехтувати й тим, що закріплений у статті 148 чинної Конституції України механізм призначення суддів Конституційного Суду України також має очевидні переваги, а саме: по-перше, можливість мобілізувати до правової охорони Конституції України й

¹ Арутюнян Г. Т. Конституціоналізм: уроки, вызови, гарантії : сб. избр. публикаций и выступлений на междунар. форумах, посвящ. данной проблематике / Г. Г. Арутюнян. — К. : Логос, 2011. — С. 71.

захисту конституційних прав і свобод людини всі гілки влади, використавши їх кадровий потенціал, по-друге, використання цього механізму як важливого елемента в системі стримувань і противаг між гілками влади в Україні.

Розглянуті проблеми щодо шляхів і напрямів посилення ролі Конституційного Суду України в механізмі гарантування конституційних прав і свобод людини не містять простих й однозначних рішень. Водночас окреслення цих проблем має бути каталізатором для відповідних наукових дискусій не лише серед членів Конституційної Асамблеї, а й серед науковців, експертів, представників громадянського суспільства.

Коваленко В. В. Конституционный Суд Украины как ключевая институция в механизме гарантий прав и свобод человека в Украине. Статья посвящена актуальным проблемам теории и практики утверждения и гарантирования конституционных прав и свобод человека в Украине, а также вопросам оптимизации право-защитной деятельности Конституционного Суда Украины в контексте модернизации Основного Закона. Рассмотрена система гарантий конституционных прав и свобод человека, определены направления ее усовершенствования на законодательном и институционном уровнях. Осуществлен анализ перспектив внедрения института конституционной жалобы и усиления других полномочий Конституционного Суда Украины по защите прав и свобод человека.

Ключевые слова: права и свободы человека, гарантии конституционных прав и свобод человека и гражданина, Конституционный Суд Украины, Конституционная Ассамблея, модернизация Конституции Украины.

Kovalenko V. The Constitutional Court of Ukraine as the Key Institution in the Mechanism of Guaranteeing Rights and Freedoms of Individuals in Ukraine. The article concerns the problems of theory and practice of consolidation and guarantee of the constitutional rights and freedoms of individuals in Ukraine, optimisation of the protection of rights in the activities of the Constitutional Court of Ukraine in the context of the modernisation of the Fundamental Law. The system of guaranteeing rights and freedoms of individuals is considered, lines of improvement at the legislative and institutional levels are determined. The aspects for introducing the institute of constitutional complaint and strengthening the powers of the Constitutional Court of Ukraine to protect rights and freedoms of individuals are analysed.

Key words: rights and freedoms of individuals, guarantee of constitutional rights and freedoms of individuals and citizens, the Constitutional Court of Ukraine, the Constitutional Assembly, modernisation of the Constitution of Ukraine.

Місцеве самоврядування в Україні: сучасний стан і перспективи розвитку в аспекті практики Конституційного Суду України

В. Овчаренко

доктор наук з державного управління

У статті досліджується актуальне питання сьогодення — сучасний стан та шляхи розвитку вітчизняного місцевого самоврядування як однієї з головних ознак демократичної, правової та соціальної держави. Особливу увагу автор приділяє дослідженню практики Конституційного Суду України щодо здійснення судового конституційного контролю законодавства, яким врегульовано діяльність органів місцевого самоврядування в Україні.

Ключові слова: виборність, публічно-правові відносини, цивільно-правові відносини, інтерпретація, конституційність, практична необхідність, неоднозначність, норми міжнародного права, адміністративно-територіальна одиниця.

Згідно з Конституцією України права і свободи людини та їх гарантії визначають зміст і спрямованість діяльності держави. Для забезпечення реалізації цього конституційного принципу в нашій державі функціонує, за термінологією українського правника професора О. Фрицького, «конституційно-правовий механізм захисту людиною своїх прав». Тобто, як вважає вчений, цей механізм не тільки організаційно є «системою влади держави з функцією захисту прав людини», а й «визначає процедуру такого захисту, а також конституційне право людини на захист, яке реалізується з допомогою держави і за цією процедурою»¹.

Значне місце у механізмі захисту прав і свобод людини, як зазначив В. Погорілко, «належить контролю за додержанням законодавчими, виконавчими та судовими органами положень Конституції про права і свободи людини і громадянина. Такий контроль у світовій конституційній практиці здійснюється у двох формах: у формі звичайної процедури контролю за конституційністю нормативних актів та у вигляді спеціальних процедур, формально-юридичного забезпечення основних прав і свобод»².

Саме тому на порядку денному Конституційного Суду України (далі — Суд) першочерговими завжди були питання, пов'язані із захистом прав і свобод людини і громадянина, зокрема забезпечення права участі в управлінні державними справами та вирішення питань місцевого значення.

Так, за станом на 1 січня 2014 року єдиним органом конституційної юрисдикції з таких питань прийнято 18 рішень (дев'ять з них стосувались офіційного тлумачення відповідних положень Конституції та законів України, шість — конституційності законів та підзаконних нормативно-правових актів України; у двох випадках Суд при вирішенні питань щодо офіційного тлумачення положень

¹ Фрицький О. Ф. Конституційне право України : підруч. / О. Ф. Фрицький. — 2-ге вид., перероб. та допов. — К. : Юрінком Інтер, 2004. — С. 196.

² Конституційне право України : підруч. / за ред. В. Ф. Погорілка. — 2-ге вид., доопрац. — К. : Наукова думка, 2000. — С. 215–216.

Конституції та законів України, даючи таке тлумачення, визнав положення окремих законів України неконституційними; в одному рішенні Суд, вирішуючи питання про офіційне тлумачення відповідної норми закону України, визнав її неконституційною)¹.

Розглянуті Судом питання можна умовно поділити на декілька груп:

- сумісність виборних посад (чотири справи);
- особливість правового регулювання місцевого самоврядування (чотири справи);
- компетенція органів місцевого самоврядування (три справи);
- відмінності здійснення виконавчої влади та місцевого самоврядування в місті Києві (дві справи);
- проведення виборів депутатів місцевих рад та сільських, селищних, міських голів і строки їх повноважень (дві справи);
- нормотворча діяльність Верховної Ради Автономної Республіки Крим (дві справи);
- інші питання (дві справи)².

Згідно зі статтею 41 Закону України «Про Конституційний Суд України» орган місцевого самоврядування є суб'єктом права звернення до Конституційного Суду України про надання офіційного тлумачення Конституції та законів України. Протягом 1997–2013 років ці суб'єкти надіслали до Суду 174 конституційні подання, з яких до розгляду прийнято 39 (20,7 %), а решту повернено авторам у зв'язку з неналежним оформленням. За результатами розгляду цих справ прийнято шість рішень, 32 ухвали про відмову у відкритті провадження та одну ухвалу про припинення конституційного провадження³. Найчастіше підставою для винесення ухвал про відмову у відкритті конституційного провадження (23 ухвали, або 71,8 %) була невідповідність конституційного подання, конституційного звернення вимогам, передбаченим Конституцією України, цим законом (пункт 2 статті 45 Закону України «Про Конституційний Суд України»).

Так, розглянувши справу за конституційним поданням Тернопільської обласної ради щодо офіційного тлумачення окремих положень Конституції України, законів України «Про місцеве самоврядування в Україні», «Про статус депутатів місцевих рад», «Про доступ до публічної інформації», Суд установив, що, звертаючись з клопотанням про тлумачення Конституції України та наведених законів, обласна рада обмежилася цитуванням їх окремих положень, не конкретизувала предмет тлумачення та не вказала, які саме положення потребують тлумачення. З цього приводу Суд наголосив, що «невизначеність предмета тлумачення унеможлиблює здійснення офіційної інтерпретації Конституції України та законів України, а це є підставою для відмови у відкритті конституційного провадження у

¹ Рішення Конституційного Суду України у справі за конституційним поданням Київської міської ради щодо офіційного тлумачення положень частин першої, другої статті 141 Конституції України від 4 червня 2009 року № 13-рп/2009 // Вісник Конституційного Суду України. — 2009. — № 4. — С. 36.

² Офіційний сайт Конституційного Суду України [Електронний ресурс]. — Режим доступу : <http://www.ccu.gov.ua/uk/index>

³ Офіційний сайт Конституційного Суду України [Електронний ресурс]. — Режим доступу : <http://www.ccu.gov.ua/uk/index>

справі за таким конституційним поданням згідно з пунктом 2 статті 45 Закону України «Про Конституційний Суд України»¹.

У справі за конституційним поданням Козятинської міської ради Вінницької області щодо офіційного тлумачення положень статей 8, 22, 55 Конституції України Суд установив, що автор клопотання також не визначив предмет тлумачення. Суд зазначив, що статті Конституції України, щодо яких порушено клопотання про офіційне тлумачення, містять декілька частин, які є різними за змістом².

Відповідно до пункту 4 частини другої статті 39 Закону України «Про Конституційний Суд України» конституційне подання повинно містити правове обґрунтування необхідності в офіційному тлумаченні Конституції та законів України. 9 липня 2013 року Суд розглянув справу за конституційним поданням Волинської обласної ради про офіційне тлумачення окремих положень Закону України «Про засади державної мовної політики» у взаємозв'язку з положеннями низки статей Конституції України та дійшов висновку, що суб'єкт права на конституційне подання не навів правового обґрунтування тверджень щодо практичної необхідності в офіційній інтерпретації зазначених положень наведеного закону. Виходячи з цього Суд відмовив у відкритті конституційного провадження у справі³.

У листопаді 2009 року Брюховицька селищна рада міста Львова звернулася до Суду з клопотанням дати офіційне тлумачення положень статті 142 Конституції України, окремих положень Земельного кодексу України, Закону України «Про місцеве самоврядування в Україні» щодо можливості органу місцевого самоврядування (селищної ради) розпоряджатися у межах населеного пункту земельними ділянками, зайнятими ріллею, багаторічними насадженнями для несільсько-господарських потреб, лісами будь-якої площі, а також земельними ділянками природоохоронного, оздоровчого, рекреаційного призначення за погодженням із землекористувачем. Приводом для офіційного тлумачення було неоднозначне, на думку сільської ради, застосування зазначених правових норм судовими орга-

¹ Ухвала Конституційного Суду України у справі про відмову у відкритті конституційного провадження за конституційним поданням Тернопільської обласної ради щодо офіційного тлумачення окремих положень Конституції України, Закону України «Про місцеве самоврядування в Україні», Закону України «Про статус депутатів місцевих рад», Закону України «Про доступ до публічної інформації» від 30 серпня 2011 року № 36-у/2011 // Вісник Конституційного Суду України. — 2011. — № 1. — С. 119.

² Ухвала Конституційного Суду України про відмову у відкритті конституційного провадження у справі за конституційним поданням Козятинської міської ради Вінницької області щодо офіційного тлумачення положень статей 8, 22, 55 Конституції України [Електронний ресурс]. — Режим доступу : www.ccu.gov.ua/uk/doccatalog/list?currPir=174182

³ Ухвала Конституційного Суду України у справі про відмову у відкритті конституційного провадження у справі за конституційним поданням Волинської обласної ради про офіційне тлумачення положень абзаців другого, шостого, сьомого частини першої статті 1, частини другої, шостої, сьомої статті 7, частини другої статті 10, частини першої статті 11, пункту 1 розділу X «Прикінцеві положення», підпункту 15 пункту 1 розділу XI «Перехідні положення» Закону України «Про засади державної мовної політики» у взаємозв'язку з положеннями статей 1, 2, 5, 7, 8, 9, 10, 11, 19, 24, 133, 140 Конституції України від 9 липня 2013 року № 13-у/2013 [Електронний ресурс]. — Режим доступу : <http://ccu.gov.ua/doccatalog/document?id=214058>

нами, що призвело до порушення її конституційних прав. Вирішуючи питання про відкриття конституційного провадження у цій справі, Суд виходив з того, що неоднозначність — це коли одна й та сама норма правового акта застосовується органами державної влади по-різному за однакових обставин. Що стосується долучених до конституційного подання рішень судів загальної юрисдикції, то відмінність у цих рішеннях пояснюється не різним застосуванням одних і тих самих правових норм, а наявністю різних обставин у справах. Крім цього, Суд зазначив, що фактично в конституційному поданні висловлено незгоду Брюховицької селищної ради міста Львова з рішеннями судів загальної юрисдикції, до компетенції яких відповідно до частини першої статті 15 Цивільного процесуального кодексу України належить розгляд справ про захист порушених, невизнаних або оспорюваних прав, свобод чи інтересів, що виникають із земельних відносин¹. Вирішення питань, віднесених до компетенції судів загальної юрисдикції, не належить до повноважень Конституційного Суду України (стаття 14 Закону України «Про Конституційний Суд України»).

В іншій справі Кіровоградська міська рада звернулася до Суду з клопотанням щодо офіційного тлумачення абзацу першого частини сьомої статті 44 Закону України «Про статус суддів» в аспекті рішень Ленінського районного суду міста Кіровограда щодо надання житла суддям. Суб'єкт права на конституційне подання стверджував, що примусове вилучення житла для суддів ущемляє права міської ради та її виконавчого комітету в розподілі житла, яке є комунальною власністю. Суд установив, що у конституційному поданні фактично оскаржено обґрунтованість судових рішень у справах, які набрали законної сили та перевірка яких не належить до його повноважень, і виходячи з цього постановив відмовити у відкритті конституційного провадження у справі. Водночас Суд зазначив, що положення абзацу першого частини сьомої статті 44 цього закону про забезпечення суддів житлом є однією з гарантій незалежності суддів і відповідає конституційній нормі щодо забезпечення державою фінансування та належних умов для функціонування судів і діяльності суддів (стаття 130 Конституції України)².

У трьох справах Суд відмовив у відкритті провадження за поданням органів місцевого самоврядування на підставі пункту 1 статті 45 Закону України «Про Конституційний Суд України».

Розглянувши справу за конституційним зверненням голови Львівської обласної ради щодо офіційного тлумачення окремих положень Закону України «Про засади державної мовної політики» у взаємозв'язку з положеннями частин першої, другої статті 10 Конституції України, Суд, зокрема, виходив із того, що за

¹ Ухвала Конституційного Суду України про відмову у відкритті конституційного провадження у справі за конституційним поданням Брюховицької селищної ради міста Львова щодо офіційного тлумачення положень статті 142 Конституції України, статті 149, пункту 12 розділу X «Перехідні положення» Земельного кодексу України, частини третьої статті 16 Закону України «Про місцеве самоврядування в Україні» [Електронний ресурс]. — Режим доступу : <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/v013u710-06>

² Ухвала Конституційного Суду України у справі за конституційним поданням Кіровоградської міської ради щодо офіційного тлумачення абзацу першого частини сьомої статті 44 Закону України «Про статус суддів» від 5 червня 1997 року № 8-з [Електронний ресурс]. — Режим доступу : <http://upiter.pls/wccu/p0062?lang=0&rej=0&pf5511=33356&htext>

Основним Законом держави обласні ради є органами місцевого самоврядування, які представляють спільні інтереси територіальних громад сіл, селищ та міст (частина четверта статті 140). Обласна рада як колегіальний орган місцевого самоврядування є суб'єктом права на конституційне подання з питань офіційного тлумачення Конституції та законів України. Таким чином, питання про звернення до Суду повинно бути ухвалено рішенням самої ради як органу місцевого самоврядування, а не одноосібно прийнято її посадовою особою¹.

У справі за конституційним поданням Одеської міської ради щодо офіційного тлумачення статті 71 Конституції України та частини п'ятої статті 5 Закону України «Про вибори депутатів місцевих рад та сільських, селищних, міських голів» Суд установив, що суб'єкт права на конституційне подання порушує і питання конституційності положення закону. Як наголосив Суд, орган місцевого самоврядування — Одеська міська рада — не є суб'єктом права на конституційне подання з питань прийняття рішень Судом про відповідність Конституції України (конституційність) законів України та інших нормативно-правових актів².

Отже, лише незначну частину конституційних подань, надісланих органами місцевого самоврядування (3,5 % загальної кількості та 15,9 % прийнятих до розгляду), було розглянуто Судом по суті.

Такий стан, на наш погляд, пояснюється наявністю деяких об'єктивних та суб'єктивних причин.

По-перше, Законом України «Про Конституційний Суд України» встановлено обов'язкові вимоги щодо змісту конституційного подання та підстав для відкриття конституційного провадження у справі. Так, у конституційному поданні повинно бути зазначено:

- 1) повне найменування органу, посадової особи, які направляють конституційне подання згідно з правом, наданим Конституцією України та цим законом;
- 2) відомості про представника за законом або уповноваженого за дорученням;
- 3) повне найменування, номер, дата прийняття, джерело опублікування (у разі публікації) правового акта, конституційність якого (окремих його положень) оспорується чи який потребує офіційного тлумачення;
- 4) правове обґрунтування тверджень щодо неконституційності правового акта (його окремих положень) або необхідності в офіційному тлумаченні;

¹ Ухвала Конституційного Суду України у справі про відмову у відкритті конституційного провадження за конституційним зверненням голови Львівської обласної ради щодо офіційного тлумачення положень абзацу другого частини першої статті 1, частини другої статті 10, частини першої статті 11, частини першої статті 14 Закону України «Про засади державної мовної політики» у взаємозв'язку з положеннями частин першої, другої статті 10 Конституції України від 29 січня 2013 року № 2-у/2013 // Вісник Конституційного Суду України. — 2013. — № 2. — С. 39.

² Ухвала Конституційного Суду України у справі про відмову у відкритті конституційного провадження у справі за конституційним поданням Одеської міської ради щодо офіційного тлумачення статті 71 Конституції України та частини п'ятої статті 5 Закону України «Про вибори депутатів місцевих рад та сільських, селищних, міських голів» від 4 листопада 1998 року № 44-у/98 [Електронний ресурс]. — Режим доступу : <http://ccu.gov.ua/doccatalog/document?id=202602>

5) дані щодо інших документів і матеріалів, на які посилаються суб'єкти права на конституційне подання (копії цих документів і матеріалів додаються);

6) перелік документів і матеріалів, що додаються.

Конституційне подання, документи та інші матеріали до нього подаються у трьох примірниках (частини друга, третя статті 39 Закону України «Про Конституційний Суд України»). Відповідно до частини другої статті 93 цього закону підставою для конституційного подання щодо офіційного тлумачення Конституції та законів України є практична необхідність у з'ясуванні або роз'ясненні, офіційній інтерпретації положень Конституції та законів України.

Вочевидь, ця правова норма не є досконалою, оскільки де-факто припускає можливість суб'єктивної оцінки наявності такої необхідності при вирішенні питання про відкриття конституційного провадження у справі. На наш погляд, сам факт звернення органу місцевого самоврядування до Суду означає, що цьому органу незрозуміла та чи інша норма Конституції або закону України. Відповідно існує реальна загроза, що цей орган може таку норму неправильно застосувати, що в свою чергу може мати наслідком порушення прав та законних інтересів громадян. Тому вважаємо, що Суд як один з гарантів дотримання принципу верховенства права в нашій державі не повинен відмовляти у розгляді такої справи з мотивів недостатнього аргументування практичної необхідності в офіційному тлумаченні правової норми. Слід виходити, зокрема, з того, що від правильного застосування положень Конституції та законів України залежить доля людини, справедливе вирішення важливих для неї проблем.

По-друге, задля об'єктивності слід зазначити, що певні обмеження прав суб'єктів щодо звернення до органів конституційної юрисдикції передбачені законодавством усіх країн, в яких діють такі органи, зокрема з метою запобігання їх перевантаженню та зловживанню правом. Це і встановлення строків давності (від трьох місяців до декількох років), і визначення вичерпного переліку юридичних фактів чи обставин, що є підставами для звернення та виокремлення певних прав і свобод, скарги на порушення яких розглядаються судом (наприклад, лише тих, які не можуть бути законодавчо обмежені) тощо.

До речі, за таким принципом діє й Європейський суд з прав людини, який розглядає справи про порушення виключно прав і свобод, передбачених Конвенцією про захист прав людини та основоположних свобод від 4 листопада 1950 року.

Слід також зауважити, що правомірність певних обмежень прав і свобод людини та громадянина, у тому числі у доступі до конституційного правосуддя, визнається і міжнародними правовими актами. Наприклад, Міжнародним пактом про економічні, соціальні і культурні права 1966 року та Загальною декларацією прав людини 1948 року передбачено, що держава може у законодавчому порядку вводити обмеження певних прав і свобод, головне, щоб такі обмеження не нівелювали саму сутність цих прав.

Статистика свідчить, що органи конституційної юрисдикції європейських країн приймають до розгляду не більше 4–5 % заяв громадян¹. Для порівняння:

¹ Лімбах Ю. На скарги громадян у нас припадає 95% від їх загальної кількості / Ютта Лімбах // Дзеркало тижня. — 2001. — № 41 (365).

в 2011–2013 роках Суд розглянув майже 9 % конституційних подань та звернень щодо тлумачення Конституції та законів України¹.

Законодавством зарубіжних країн також, як правило, встановлюється спеціальна процедура прийняття органом конституційної юрисдикції рішення про відкриття конституційного провадження у справі або про відмову у такому відкритті. В одних країнах таке рішення приймає суддя особисто, в інших — колегії або палати суду, в деяких — суд повним або неповним складом.

Згідно з вітчизняним законодавством рішення про відкриття або відмову у відкритті конституційного провадження у справі приймає колегія суддів Суду. У разі позитивного рішення справа виноситься на розгляд по суті на пленарне засідання Суду, ухвала колегії суддів про відмову у відкритті конституційного провадження затверджується на засіданні Суду.

Статтею 45 Закону України «Про Конституційний Суд України» визначено виключний перелік підстав для відмови у відкритті провадження у справі в Суді, а саме:

- 1) відсутність встановленого Конституцією України, даним законом права на конституційне подання, конституційне звернення;
- 2) невідповідність конституційного подання, конституційного звернення вимогам, передбаченим Конституцією України, даним законом;
- 3) непідвідомчість Суду питань, порушених у конституційному поданні, конституційному зверненні.

Стосовно підстав, визначених пунктами 1, 3 статті 45 Закону України «Про Конституційний Суд України», то вони викладені чітко й однозначно, і питань щодо їх застосування, як правило, не виникає. Натомість питання щодо застосування припису пункту 2 статті 45 цього закону на практиці виникають дедалі частіше, що пов'язано здебільшого з вимогою про обов'язковість наведення суб'єктом права на конституційне подання чи конституційне звернення правового обґрунтування свого клопотання. Що стосується конституційних подань та звернень про надання офіційного тлумачення, то це зводиться до вже згаданих вимог, відповідно про визначення практичної необхідності в офіційному тлумаченні та наведення фактів неоднозначного застосування положень Конституції або законів України.

Про недосконалість правових норм, які встановлюють ці правила, ми вже говорили, тому, на наш погляд, слід розглянути питання дещо з іншого боку. Йдеться про те, чи взагалі правомірно зобов'язувати суб'єкта права на конституційне подання надавати правове обґрунтування своїх тверджень про необхідність офіційного тлумачення Конституції та законів України, тобто де-факто покладати, образно кажучи, «тягар доведення вини» виключно на суб'єкта права на звернення до Суду.

В юридичній науці положення римського права «доводити зобов'язаний той, хто стверджує, а не той, хто заперечує» (лат. *ei incumbit probatio, qui dicit, non qui lie-gat*)² прийнято застосовувати виключно при судовому розгляді питань, що виникли в результаті цивільно-правових відносин. Це безпосередньо пов'язано

¹ Офіційний сайт Конституційного Суду України [Електронний ресурс]. — Режим доступу : <http://www.ccu.gov.ua/uk/index>

² Савицкий В. М. Презумпция невиновности / В. М. Савицкий. — М. : Норма, 1997. — С. 36.

з необхідністю дотримання загальноновизнаного принципу презумпції невинуватості.

Однак питання, вирішення яких входить до повноважень Суду, не належать до тих, що виникають внаслідок цивільно-правових відносин. Суд, як і адміністративні суди, розглядає спори виключно в площині публічно-правових відносин.

З цього приводу, на наш погляд, як приклад доцільно навести правову позицію Суду, який у Рішенні від 9 вересня 2010 року № 19-рп/2010, зокрема, роз'яснив, що в адміністративному судочинстві, на відміну від цивільного судочинства, діє принцип офіційності, який полягає в активній позиції суду щодо з'ясування всіх обставин у справі (частини четверта, п'ята статті 11, частина друга статті 69, частина п'ята статті 71 Кодексу адміністративного судочинства України). Обов'язок щодо доказування правомірності свого рішення, дії чи бездіяльності покладається на суб'єкта владних повноважень, якщо він як відповідач заперечує адміністративний позов (частина друга статті 71 Кодексу адміністративного судочинства України)¹.

Таким чином, має місце правовий парадокс — Суд вирішує питання, які лежать у площині публічно-правових відносин, застосовуючи елементи процедури, що не тільки з давніх часів була встановлена для розгляду спорів, які виникають внаслідок цивільно-правових відносин, а ще й суттєво ускладнюють доступ до конституційного правосуддя. При цьому наголошуємо — не обмежують у розумних межах, як це прийнято в демократичних країнах, а саме ускладнюють.

Вочевидь, це питання повинно бути законодавчо врегульовано відповідно до загальноновизнаних міжнародних стандартів. На нашу думку, цьому повинно передувати його ретельне вивчення на науковому рівні та отримання відповідних рекомендацій від провідних вітчизняних та закордонних учених-конституціоналістів.

Водночас слід зазначити, що попри незначний відсоток справ, розглянутих Судом по суті, у порівнянні із загальною кількістю конституційних подань, які надійшли до Суду, саме ці справи, на наш погляд, мали значний вплив на приведення у відповідність до вимог Конституції України процесу формування та організації діяльності вітчизняного місцевого самоврядування.

Так, у Рішенні від 27 березня 1998 року № 5-рп/98, посилаючись на положення частини другої статті 140 Конституції України, Суд наголосив, що порядок проведення виборів міських голів у містах Києві та Севастополі, їх повноваження і взаємовідносини з місцевими державними адміністраціями міст Києва та Севастополя мають бути врегульовані окремими законами України².

У Рішенні від 13 травня 1998 року № 6-рп/98 було визнано такими, що не відповідають Конституції України (є неконституційними), положення частини першої статті 5 Закону України «Про статус депутатів місцевих Рад народних депутатів» про те, що депутат ради не може бути головою місцевої державної адміністрації, його заступником, керівником її структурного підрозділу, прокурором.

¹ Кодекс адміністративного судочинства України від 6 липня 2005 року № 2747-IV // Відомості Верховної Ради України. — 2005. — № 35. — Ст. 446. — С. 1358.

² Рішення Конституційного Суду України у справі про вибори у містах Києві та Севастополі від 27 березня 1998 року № 5-рп/98 // Офіційний вісник України. — 1998. — № 23. — Ст. 853. — С. 114.

Депутат сільської, селищної, міської, районної у місті, районної, обласної ради, який перебуває на посаді керівника місцевого органу виконавчої влади чи на іншій посаді, на яку поширюється дія Конституції та законів України щодо обмеження сумісництва, не може поєднувати свою службову діяльність з посадою сільського, селищного, міського голови, секретаря сільської, селищної, міської ради, голови та заступника голови районної у місті, районної, обласної ради, а також з іншою роботою на постійній основі в радах, їх виконавчих органах та апараті¹.

У Рішенні від 6 липня 1999 року № 7-рп/99 було визначено, що термін «представницький мандат» обов'язково пов'язаний з обранням особи на посаду, зокрема депутатом сільської, селищної, міської, районної у місті, районної, обласної ради. Передбачене частиною першою статті 38 Конституції України право громадян «бути обраними до органів державної влади та органів місцевого самоврядування» (пасивне виборче право) не можна тлумачити буквально, оскільки йому не відповідає обов'язок виборців голосувати «за» і обрати конкретного громадянина. Це, по суті, є правом при дотриманні необхідних умов балотуватися на виборах, зокрема, депутатів місцевих рад. Заборони балотуватися стаття 12 Закону України «Про місцеві державні адміністрації» не містить².

У Рішенні від 9 лютого 2000 року № 1-рп/2000 було визнано неконституційним положення частини третьої статті 79 Закону України «Про місцеве самоврядування в Україні», яке передбачає можливість дострокового припинення повноважень сільського, селищного, міського голови за рішенням відповідної ради «в інших випадках», оскільки воно суперечило статті 19 Конституції України, відповідно до якої органи місцевого самоврядування, їх посадові особи зобов'язані діяти лише на підставі, в межах повноважень та у спосіб, що передбачені Конституцією та законами України³.

У Рішенні від 27 лютого 2001 року № 1-рп/2001 було визнано такими, що не відповідають Конституції України, окремі приписи Регламенту Верховної Ради Автономної Республіки Крим, Положення про Рахункову палату Верховної Ради Автономної Республіки Крим, Положення про порядок управління майном, що належить Автономній Республіці Крим або передане в її управління, затверджені відповідними постановами Верховної Ради Автономної Республіки Крим, та Постанови Верховної Ради Автономної Республіки Крим «Про заходи щодо посилення кадрової роботи в Автономній Республіці Крим»⁴.

¹ Рішення Конституційного Суду України у справі щодо статусу депутатів рад від 13 травня 1998 року № 6-рп/98 // Офіційний вісник України. — 1998. — № 23. — Ст. 851. — С. 105.

² Рішення Конституційного Суду України у справі про сумісництво посад народного депутата України і міського голови від 6 липня 1999 року № 7-рп/99 // Офіційний вісник України. — 1999. — № 27. — С. 171.

³ Рішення Конституційного Суду України у справі про місцеве самоврядування від 9 лютого 2000 року № 1-рп/2000 // Вісник Конституційного Суду України. — 2000. — № 1. — С. 24.

⁴ Рішення Конституційного Суду України у справі про Конституцію Автономної Республіки Крим від 27 лютого 2001 року № 1-рп/2001 [Електронний ресурс]. — Режим доступу : <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/main>

У Рішенні від 13 липня 2001 року № 11-рп/2001 було роз'яснено, що терміни «район» та «район у місті», що застосовуються у відповідних положеннях Конституції та законів України, треба розуміти як різні за своїм значенням адміністративно-територіальні одиниці в системі адміністративно-територіального устрою України, правовий статус яких повинен визначатися законом¹.

Рішенням від 4 грудня 2001 року № 16-рп/2001 встановлено, що голови місцевих державних адміністрацій, їх заступники, керівники управлінь, відділів, інших структурних підрозділів місцевих державних адміністрацій не можуть бути народними депутатами України або мати інший представницький мандат².

Рішенням від 26 березня 2002 року № 6-рп/2001 було ухвалено, що питання кадрової політики, службової кар'єри, оцінки виконання працівником своїх функцій на відповідному підприємстві, в установі та організації, в державному органі, які змушена розглядати рада при наданні (ненаданні) попередньої згоди відповідно до частин першої та другої статті 28 Закону України «Про статус депутатів місцевих Рад народних депутатів», не є питаннями місцевого значення у розумінні статті 140 Конституції України³.

У Рішенні від 18 червня 2002 року № 12-рп/2002 зроблено висновок, що вирішення порушених у конституційному поданні питань щодо об'єднання або роз'єднання територіальних громад, які положеннями Конституції України не визначені, має здійснюватися у законодавчому порядку⁴.

У Рішенні від 4 липня 2002 року № 12-рп/2002 було надано тлумачення положень частини першої статті 140 Конституції України, які необхідно розуміти так, що ці положення дають визначення: місцевого самоврядування як права територіальної громади вирішувати питання місцевого значення в межах Конституції і законів України; територіальної громади як жителів села, селища, міста чи добровільного об'єднання жителів кількох сіл у сільську громаду. Зазначені положення не встановлюють порядку об'єднання або роз'єднання самих територіальних громад. Питання організації місцевого самоврядування, які не врегульовані Конституцією України, у тому числі умови та порядок об'єднання або роз'єднання територіальних громад сіл, селищ, міст, мають визначатися законом. Установивши в Конституції України основні засади функціонування місцевого самоврядування, його органів, матеріальну і фінансову основу тощо, Конституція України решту питань організації місцевого самоврядування, формування, діяльності та відповідальності його органів віднесла до визначення законом. Тим самим на конституційному рівні передбачено створення правових

¹ Рішення Конституційного Суду України від 13 липня 2001 року № 11-рп/2001 // Офіційний вісник України. — 2001. — № 29. — Ст. 1327. — С. 162.

² Рішення Конституційного Суду України у справі про поєднання посади в місцевій державній адміністрації з мандатом депутата місцевої ради від 4 грудня 2001 року № 16-рп/2001 // Офіційний вісник України. — 2001. — № 50. — Ст. 2238. — С. 44.

³ Рішення Конституційного Суду України у справі про охорону трудових прав депутатів місцевих рад від 26 березня 2002 року № 6-рп/2002 // Вісник Конституційного Суду України. — 2002. — № 2. — С. 18.

⁴ Рішення Конституційного Суду України у справі про об'єднання територіальних громад від 18 червня 2002 року № 12-рп/2002 // Вісник Конституційного Суду України. — 2002. — № 3. — С. 31.

умов для подальшого законодавчого врегулювання суспільних відносин у сфері місцевого самоврядування¹.

Рішенням від 23 жовтня 2003 № 17-рп/2003 року було визнано неконституційним положення Закону України «Про вибори депутатів місцевих рад та сільських, селищних, міських голів» щодо реєстрації окружною (територіальною) виборчою комісією кандидатів, які самовисунулися по виборчих округах, лише за умови, якщо вони проживають або працюють на території цих округів².

У Рішенні від 20 травня 2004 року № 12-рп/2004 йдеться про те, що сільський, селищний, міський голова як головна посадова особа відповідної територіальної громади з представницьким мандатом не може одночасно бути депутатом Верховної Ради Автономної Республіки Крим. Висновок було зроблено з урахуванням позиції, що міститься в Рішенні Суду від 6 липня 1999 року № 7-рп/99³.

У Рішенні від 20 червня 2007 року № 5-рп/2007 було зазначено, що Законом України «Про відновлення платоспроможності боржника або визнання його банкрутом» не визначено, коли саме можливе прийняття відповідною радою органів місцевого самоврядування рішення про незастосування процедури у справах про банкрутство щодо комунальних унітарних підприємств. Однак з огляду на нагальний характер послуг, які надаються цими підприємствами для жителів відповідних територіальних громад, було наголошено, що ця норма не ставить факт прийняття рішення на пленарному засіданні відповідної ради органів місцевого самоврядування щодо незастосування до комунальних унітарних підприємств положень даного закону у залежність від моменту порушення судом справи про банкрутство цього підприємства і припускає можливість прийняття такого рішення як до початку провадження у справі про банкрутство, так і на будь-якій стадії провадження⁴.

У Рішенні від 16 жовтня 2007 року № 8-рп/2007 надано висновок про можливість встановлення на законодавчому рівні граничного віку перебування на державній службі, оскільки доцільність законодавчого встановлення граничного віку перебування на державній службі, в тому числі на дипломатичній службі та на службі в органах місцевого самоврядування, обумовлена завданнями і функціями цих органів, особливим характером їх діяльності. Встановлення законодавцем граничних вікових обмежень на зайняття посад державними службовцями та

¹ Рішення Конституційного Суду України у справі про об'єднання територіальних громад від 4 липня 2002 року № 12-рп/2002 // Вісник Конституційного Суду України. — 2002. — № 4. — С. 8.

² Рішення Конституційного Суду України у справі про вибори депутатів місцевих рад та сільських, селищних, міських голів від 23 жовтня 2003 року № 17-рп/2003 // Офіційний вісник України. — 2003. — № 46. — Ст. 2389. — С. 20.

³ Рішення Конституційного Суду України у справі за конституційним поданням 49 народних депутатів і Вінницької міської ради щодо офіційного тлумачення положень статей 38, 78 Конституції України, статей 1, 10, 12, частини другої статті 49 Закону України «Про місцеве самоврядування в Україні» від 6 липня 1999 року № 7-рп/99 // Офіційний вісник України. — 1999. — № 27. — С. 171.

⁴ Рішення Конституційного Суду України у справі щодо кредиторів підприємств комунальної форми власності від 20 червня 2007 року № 5-рп/2007 // Офіційний вісник України. — 2007. — № 48. — Ст. 1991. — С. 116.

працівниками органів місцевого самоврядування у межах реалізації своїх повноважень не може розцінюватися як порушення принципу рівності¹.

Рішенням від 3 лютого 2009 року № 4-рп/2009 було встановлено, що надання Автономній Республіці Крим повноважень щодо здійснення архітектурно-будівельного контролю є правом держави і відбувалося воно шляхом прийняття закону, а повернення цих повноважень органам виконавчої влади — Державній архітектурно-будівельній інспекції України та її територіальним органам, здійснене також законом, не суперечить статті 134, частині четвертій статті 136 Конституції України².

Рішенням від 16 квітня 2009 року № 7-рп/2009 було визнано, що право на зміну та скасування власних рішень впливає із конституційного повноваження органів місцевого самоврядування самостійно вирішувати питання місцевого значення шляхом прийняття рішень, що є обов'язковими до виконання на відповідній території, оскільки вони є суб'єктами правотворчості, яка передбачає право формування приписів, їх зміну, доповнення чи скасування.

Органи місцевого самоврядування не можуть скасовувати свої попередні рішення, вносити до них зміни, якщо відповідно до приписів цих рішень виникли правовідносини, пов'язані з реалізацією певних суб'єктивних прав та охоронюваних законом інтересів, і суб'єкти цих правовідносин заперечують проти їх зміни чи припинення. Це є «гарантією стабільності суспільних відносин» між органами місцевого самоврядування і громадянами, породжуючи у громадян впевненість у тому, що їхнє існуюче становище не буде погіршене прийняттям більш пізнього рішення.

Не є можливими скасування чи зміна органом місцевого самоврядування своїх ненормативних правових актів як актів одноразового застосування, що вичерпують свою дію фактом їх виконання.

У Рішенні від 16 квітня 2009 року № 7-рп/2009 встановлено, що ради мають право скасовувати свої раніше прийняті рішення та вносити до них зміни, зокрема скасовувати дозволи на спеціальне використання природних ресурсів місцевого значення та вносити зміни до місцевого бюджету. Це правило поширюється на фінансову діяльність органів самоврядування, що є вкрай важливим, оскільки самостійність органів місцевого самоврядування було б неможливо забезпечити без окремого здійснення певних фінансових функцій та повноважень, тобто місцева рада має право скасовувати місцеві податки та змінювати їх розміри, а відтак — скасовувати чи змінювати свої раніше прийняті рішення³.

¹ Рішення Конституційного Суду України у справі про граничний вік перебування на державній службі та на службі в органах місцевого самоврядування від 16 жовтня 2007 року № 8-рп/2007 // Офіційний вісник України. — 2007. — № 80. — Ст. 2979. — С. 43.

² Рішення Конституційного Суду України у справі за конституційним поданням Верховної Ради Автономної Республіки Крим щодо відповідності Конституції України (конституційності) пунктів 1, 4, 8, 10 підпункту «б» підпункту 2 пункту 13, пунктів 14, 17 розділу I Закону України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо здійснення державного архітектурно-будівельного контролю та сприяння інвестиційній діяльності у будівництві» від 3 лютого 2009 року № 4-рп/2009 // Офіційний вісник України. — 2009. — № 11. — Ст. 342. — С. 59.

³ Рішення Конституційного Суду України від 16 квітня 2009 року № 7-рп/2009 // Офіційний вісник України. — 2009. — № 32. — Ст. 1084. — С. 77.

У Рішенні від 20 травня 2009 року № 11-рп/2009 було зазначено, що умови оплати праці посадових осіб місцевого самоврядування визначаються органом місцевого самоврядування виходячи з умов оплати праці, встановлених для державних службовців відповідної категорії; групи за оплатою праці працівників виконавчих апаратів обласних рад встановлюються Кабінетом Міністрів України, а місцевий бюджет у контексті цих норм є джерелом формування фонду оплати праці посадових осіб місцевого самоврядування¹.

Аналізуючи практику Суду з питань місцевого самоврядування, не можна залишити поза увагою висновки у справах щодо відповідності проекту закону про внесення змін до Конституції України вимогам статей 157 і 158 Конституції України.

Так, у Висновку від 7 вересня 2005 року № 1-в/2005 щодо законопроекту про внесення змін до Конституції України (реєстраційний номер 3207-1), зокрема, зазначалося, що ним пропонувалося статтю 140 Основного Закону України викласти в такій редакції:

«Стаття 140. Місцеве самоврядування є правом і гарантованою законом можливістю жителів громад, органів місцевого самоврядування самостійно вирішувати питання місцевого значення в межах Конституції і законів України.

Місцеве самоврядування здійснюється жителями громади в порядку, встановленому законом, як безпосередньо, так і через органи місцевого самоврядування: ради громад (сільські, селищні, міські ради) та їх виконавчі органи.

Органами місцевого самоврядування, що представляють спільні інтереси жителів громад, є районні та обласні ради, їх виконавчі органи, повноваження яких визначаються законом.

Питання організації управління районами в містах належить до компетенції міських рад.

Ради громад (сільські, селищні, міські ради) можуть дозволяти за ініціативою жителів створювати будинкові, вуличні, квартальні та інші органи самоорганізації населення і наділяти їх частиною власної компетенції, фінансів та майна.

Розмежування повноважень між органами державної влади та органами місцевого самоврядування, підстави та порядок делегування органам місцевого самоврядування повноважень органів державної влади встановлюються законом».

Дослідивши ці новели, Суд установив, що запропоновані зміни пов'язані передусім з новим визначенням громади як адміністративно-територіальної одиниці. Водночас Суд зауважив, що положення запропонованої частини першої статті 140 Конституції України щодо гарантування законом місцевого самоврядування не узгоджується зі статтею 7 Конституції України, якою встановлено, що в Україні визнається і гарантується місцеве самоврядування. Тобто в чинній Конституції України закріплено гарантії вищого рівня, ніж запропоновано змінами. Крім цього, у частині шостій нової редакції статті 140 Конституції України зазначено, що підстави та порядок делегування органам місцевого самовряду-

¹ Рішення Конституційного Суду України у справі за конституційним поданням 55 народних депутатів щодо відповідності Конституції України (конституційності) положень статті 57 Закону України «Про Державний бюджет України на 2009 рік» від 20 травня 2009 року № 11-рп/2009 // Офіційний вісник України. — 2009. — № 40. — Ст. 1357. — С. 65.

вання повноважень органів державної влади встановлюються законом. Це положення не узгоджується з частиною третьою статті 143 Конституції України, в якій передбачено можливість надання, а не делегування законом органам місцевого самоврядування повноважень органів виконавчої влади і зазначено, що держава фінансує здійснення цих повноважень.

У законопроекті також пропонувалося внести зміни до статті 141 Конституції України, зокрема, частини другу й четверту викласти в такій редакції:

«Жителі громади на основі загального, рівного, прямого виборчого права шляхом таємного голосування обирають строком на п'ять років голову громади (сільського, селищного, міського голову), який очолює виконавчий орган ради громади та головує на її засіданнях»;

«Голова районної та голова обласної ради обираються відповідною радою і очолюють виконавчий орган ради».

Суд визнав зазначені зміни такими, що пов'язані з визначенням громади (сільської, селищної, міської) як адміністративно-територіальної одиниці та приведенням строку повноважень голів громад у відповідність до строку повноважень депутатів місцевих рад і не передбачають скасування чи обмеження прав і свобод людини і громадянина.

Іншими положеннями законопроекту пропонувалося:

— нову редакцію частин першої, другої статті 142 Конституції України:

«Матеріальною і фінансовою основою місцевого самоврядування є рухоме і нерухоме майно, доходи місцевих бюджетів, інші кошти, земля, природні ресурси, що є у комунальній власності громад, а також об'єкти їхньої спільної власності, що перебувають в управлінні районних і обласних рад.

Жителі громад або ради громад відповідно до закону можуть об'єднувати на договірних засадах об'єкти комунальної власності, а також кошти бюджетів для виконання спільних проектів або для спільного фінансування (утримання) комунальних підприємств, організацій і установ, створювати для цього відповідні органи і служби»;

— викласти частини першу і другу статті 143 Конституції України в такій редакції:

«Стаття 143. Жителі громади безпосередньо або через органи місцевого самоврядування відповідно до закону: управляють майном, що є в комунальній власності; затверджують програми соціально-економічного та культурного розвитку і контролюють їх виконання; затверджують бюджети відповідних громад і контролюють їх виконання; встановлюють місцеві податки і збори; забезпечують проведення місцевих референдумів та реалізацію їх результатів; утворюють, реорганізують та ліквідовують комунальні підприємства, організації і установи, а також здійснюють контроль за їх діяльністю; вирішують інші питання місцевого значення, віднесені законом до їхньої компетенції.

Обласні та районні ради затверджують програми соціально-економічного та культурного розвитку відповідних областей і районів та контролюють їх виконання; затверджують районні і обласні бюджети та контролюють їх виконання; вирішують інші питання, віднесені законом до їхньої компетенції».

Ці положення, на думку Суду, не передбачають скасування чи обмеження прав і свобод людини і громадянина, однак Суд застеріг, що в законі доцільно було б визначити механізм функціонування районних державних адміністрацій, органів

місцевого самоврядування до сформування нового складу місцевих рад та інших органів місцевого самоврядування¹.

Через два з половиною роки до єдиного органу конституційної юрисдикції в Україні надійшло звернення Верховної Ради України про надання висновку щодо відповідності законопроекту про внесення змін до Конституції України щодо удосконалення системи місцевого самоврядування вимогам статей 157 і 158 Конституції України (реєстраційний номер 3207-1).

Наведеним законопроектом, зокрема, пропонувалося статтю 118 Конституції України викласти у новій редакції, згідно з якою в областях, містах Києві та Севастополі для виконання повноважень у межах та порядку, визначених законом, утворюються місцеві державні адміністрації. Голови місцевих державних адміністрацій призначаються на посаду і звільняються з посади Президентом України за поданням Кабінету Міністрів України. Голови місцевих державних адміністрацій при здійсненні своїх повноважень відповідальні перед Президентом України, підзвітні та підконтрольні Кабінету Міністрів України.

Розглядаючи наведену редакцію статті 118 Конституції України, Суд зауважив, що новим положенням фактично скасовується інститут висловлення недовіри голові обласної державної адміністрації депутатами обласної ради, зокрема й можливість настання відповідних наслідків (частини дев'ята, десята статті 118 чинної Конституції України), що може призвести до обмеження існуючих прав громадян на участь в управлінні державними справами.

Суд також наголосив, що у разі прийняття запропонованої редакції статті 119 Конституції України можливим стає порушення рівноваги між органами державної адміністрації та органами місцевого самоврядування і втручання перших у діяльність органів самоуправління².

Іншим законопроектом (реєстраційний номер 7265) пропонувалося частини першу та другу статті 141 Конституції України викласти в такій редакції:

«Стаття 141. До складу сільської, селищної, міської, районної, обласної ради входять депутати, які обираються жителями села, селища, міста, району, області на основі загального, рівного, прямого виборчого права шляхом таємного голосування. Строк повноважень сільської, селищної, міської, районної, обласної ради, депутати якої обрані на чергових виборах, становить п'ять років. Припинення повноважень сільської, селищної, міської, районної, обласної ради має наслідком припинення повноважень депутатів відповідної ради.

Територіальні громади на основі загального, рівного, прямого виборчого права обирають шляхом таємного голосування відповідно сільського, селищного, міського голову, який очолює виконавчий орган ради та головує на її засіданнях. Строк повноважень сільського, селищного, міського голови, обраного на чергових виборах, становить п'ять років».

¹ Висновок Конституційного Суду України у справі про внесення змін до статей 85, 118, 119, 133, 140, 141, 142, 143 Конституції України від 7 вересня 2005 року № 1-в/2005 // Офіційний вісник України. — 2005. — № 38. — Ст. 2377 — С. 48.

² Висновок Конституційного Суду України у справі про внесення змін до статей 85, 118, 119, 133, 136, 140, 141, 142, 143 Конституції України від 15 січня 2008 року № 1-в/2008 // Вісник Конституційного Суду України. — 2008. — № 1. — С. 60.

Суд щодо цього зазначив, що цими змінами передбачається визначити в Конституції України суб'єктів виборів до районної і обласної рад — відповідно жителів району і області; встановити п'ятирічний строк повноважень сільської, селищної, міської, районної, обласної ради, депутати якої обрані на чергових виборах, і також п'ятирічний строк повноважень сільського, селищного, міського голови, обраного на чергових виборах. Водночас пропонується закріпити положення, згідно з яким припинення повноважень місцевої ради має наслідком припинення повноважень депутатів відповідної ради.

Крім цього, у законопроекті пропонувалося статтю 141 Конституції України після частини другої доповнити новою частиною такого змісту:

«Чергові вибори сільських, селищних, міських, районних, обласних рад, сільських, селищних, міських голів відбуваються в останню неділю жовтня п'ятого року повноважень відповідної ради чи відповідного голови, обраних на чергових виборах».

Цим доповненням пропонувалося узгодити строки проведення чергових виборів сільських, селищних, міських, районних, обласних рад, сільських, селищних, міських голів зі строками проведення чергових виборів до Верховної Ради України та Верховної Ради Автономної Республіки Крим, які передбачається проводити в останню неділю жовтня п'ятого року повноважень відповідної ради чи відповідного голови, обраних на чергових виборах.

Запропоновані зміни, як установив Суд, не передбачають скасування чи обмеження прав і свобод людини і громадянина¹.

Як зазначалося, у своїй діяльності єдиний орган конституційної юрисдикції керується Конституцією та законами України, а також чинними міжнародними договорами, згода на обов'язковість яких надана Верховною Радою України та які згідно зі статтею 9 Конституції України є частиною національного законодавства. Тож у Рішенні від 13 травня 1998 року № 6-рп/98 Суд, посилаючись на положення Європейської хартії місцевого самоврядування (далі — Хартія), відповідно до якої функції і діяльність, несумісні з мандатом місцевої виборної особи, в національному законодавстві можуть бути встановлені тільки законом або основоположними правовими принципами (стаття 7), зауважив, що в Україні основоположні принципи місцевого самоврядування закріплені в Конституції України (розділ XI), та констатував, що на конституційному рівні дія принципу несумісності депутатського мандата з іншими видами діяльності не поширюється на депутатів рад².

У Рішенні від 13 липня 2001 року № 11-рп/2001 Суд відзначив повноважність міських рад вирішувати питання утворення і ліквідації районів у місті Київською міською радою до їх повного законодавчого врегулювання з урахуванням того, що Конституція України визнає право за територіальною громадою та органами місцевого самоврядування самостійно вирішувати питання місцевого значення в межах Конституції і законів України, що цілком узгоджується з положеннями пункту 2 статті 4 Хартії, відповідно до якого місцева влада в межах закону має повне

¹ Висновок Конституційного Суду України у справі про внесення змін до статей 76, 77, 103, 136, 141 та до розділу XV «Перехідні положення» Конституції України від 18 листопада 2010 року № 3-в/2010 // Вісник Конституційного Суду України. — 2010. — № 6. — С. 27.

² Рішення Конституційного Суду України у справі щодо статусу депутатів рад від 13 травня 1998 року № 6-рп/98 // Офіційний вісник України. — 1998. — № 23. — Ст. 851 — С. 105.

право вирішувати будь-яке питання, що не вилучено зі сфери її компетенції і вирішення якого не доручено жодному іншому органу¹.

У Рішенні від 16 січня 2003 року № 1-рп/2003 на обґрунтування своєї позиції Суд послався на статтю 5 Хартії, згідно з якою за будь-якої зміни місцевих територіальних розмежувань необхідно попередньо консультуватися з відповідними органами місцевого самоврядування, можливо, де це дозволяє закон, шляхом проведення референдуму².

У Рішенні від 16 квітня 2009 року № 7-рп/2009 Суд на підставі системного аналізу положень чинного законодавства, а також з урахуванням приписів статті 4 Хартії, яка встановлює, що головні повноваження і функції органів місцевого самоврядування визначаються конституцією або законом, органи місцевого самоврядування в межах закону мають повне право вільно вирішувати будь-яке питання, яке не вилучене зі сфери їхньої компетенції і вирішення якого не доручено жодному іншому органу, повноваження, якими наділяються органи місцевого самоврядування, як правило, мають бути повними і виключними, дійшов висновку, що орган місцевого самоврядування має право приймати рішення, вносити до них зміни та/чи скасовувати їх на підставі, в межах повноважень та у спосіб, що передбачені Конституцією та законами України³.

Таким чином, очевидно, що Суд відіграє значну роль у забезпеченні діяльності вітчизняного місцевого самоврядування, однак викладене також висвітлює наявність суттєвих недоліків у законодавчому забезпеченні функціонування цього інституту народовладдя.

По-перше, існуюча в Україні модель місцевого самоврядування ще не повною мірою відповідає принципам та стандартам Хартії, зокрема:

- суперечить її положенням про віднесення до суб'єкта права на місцеве самоврядування всіх рівнів місцевих влад, оскільки передбачає визнання права на місцеве самоврядування лише за їх низовим рівнем (село, селище, місто);

- у законодавстві України не визначено територіальної основи місцевого самоврядування (територіальних меж юрисдикції громади);

- при закріпленні компетенції місцевого самоврядування не дотримано принципу субсидіарності, проголошеного Хартією. Значна частина повноважень місцевого самоврядування отримала статус «делегованих», а характер розподілу повноважень між органами місцевого самоврядування та місцевими органами виконавчої влади призвів до виникнення «конкуренції компетенцій», тобто до такої ситуації, коли до відання органів місцевого самоврядування та місцевих державних адміністрацій віднесені однакові питання управління.

¹ Рішення Конституційного Суду України у справі про адміністративно-територіальний устрій від 13 липня 2001 року № 11-рп/2001 // Офіційний вісник України. — 2001. — № 29. — Ст. 1327. — С. 162.

² Рішення Конституційного Суду України у справі про Конституцію Автономної Республіки Крим від 16 січня 2003 року № 1-рп/2003 // Вісник Конституційного Суду України. — 2003. — № 1. — С. 4.

³ Рішення Конституційного Суду України у справі про скасування актів органів місцевого самоврядування від 16 квітня 2009 року № 7-рп/2009 // Офіційний вісник України. — 2009. — № 32. — Ст. 1084. — С. 77.

По-друге, виходячи з конституційного припису, за яким права місцевого самоврядування захищаються в судовому порядку, на наш погляд, особливо актуальним для загальнодержавної справи забезпечення та захисту конституційних прав територіальної громади є питання практичної взаємодії судів загальної юрисдикції і Суду.

Незважаючи на те, що більш фахової інституції у розв'язанні правових проблем, ніж єдиний орган конституційної юрисдикції в державі немає, доступ до нього судам загальної юрисдикції вітчизняне законодавство суттєво обмежує. Згідно з Конституцією України лише Верховний Суд України є суб'єктом права на конституційне подання. Таким чином, законодавчо запроваджено громіздку та неефективну процедуру звернення судових органів до Суду. Зокрема, згідно із законом у разі якщо в ході розгляду судової справи, у тому числі з питань місцевого самоврядування, було встановлено ознаки неконституційності закону, який застосовується, місцевий суд звертається до Верховного Суду України з клопотанням про звернення до Суду з цього питання та зупиняє провадження у справі до винесення відповідного рішення.

Важко навіть вирахувати, наскільки це уповільнить судовий процес, тим більше в аспекті загальноновизнаних міжнародних вимог щодо проведення судового розгляду справи у розумні строки. Не випадково за період діяльності Суду конституційних подань з таких питань не надходило. Для прикладу, у Литві 90 % надходжень до Конституційного Суду становлять подання загальних судів¹.

По-третє, аналіз генезису місцевого самоврядування у зарубіжних країнах свідчить, що цей процес перебуває в постійному динамічному розвитку. При цьому в соціально-економічному розвитку регіонів визначальним є прагнення до формування дієвих територіально-диференційованих механізмів реалізації загальнодержавних цілей з орієнтацією на суспільно-муніципальні властивості адміністративно-територіальних одиниць.

В аспекті формування міжнародних стандартів, як зазначив Президент Асамблеї європейських регіонів Люк Ван ден Бранде (фр. *Luc Van den Brande*), інтерес полягає у спільній діяльності держав з розробки основних міжнародних угод концептуального характеру та у процесі одностороннього приєднання держав до вже розроблених міжнародних документів, які включають міжнародні стандарти. Можна стверджувати, що прийняття двома і більше державами міжнародних угод з широкого кола питань міжнародних відносин, їх подальша легалізація і реалізація — це процес розробки, визнання, взяття зобов'язань з виконання і реалізації міжнародних правил поведінки, що мають нормативний, типологічний, стереотипний характер і внаслідок своєї обов'язковості, повторюваності та гіпотетичного передбачення стають стандартами².

Отже, міжнародні стандарти, наголошує В. Куйбіда, — це норми міжнародного права, які містяться в міжнародних договорах, що розробляються державами в

¹ Офіційний сайт Конституційного Суду України [Електронний ресурс]. — Режим доступу : <http://www.ccu.gov.ua/uk/index>

² Бранде Л. Ван. Передмова до Декларації щодо регіоналізму в Європі, ухвалена Асамблеєю європейських регіонів 4 грудня 1996 року / Люк Ван ден Бранде // Транскордонне співробітництво / Н. А. Мікула, В. В. Толкованов. — К. : Крамар, 2011. — 259 с.

рамках міжнародних міжурядових організацій. На процесах розроблення таких норм позначаються глобальні тенденції інтернаціоналізації міжнародного життя, які опосередковано впливають на внутрішньодержавні й міждержавні відносини, в результаті чого суб'єкти міжнародного права розробляють стандартизовані правила поведінки і визнають їх юридично обов'язковими. Таким чином, міжнародні стандарти слід сприймати як «правовий вісник» майбутньої людської цивілізації, що усвідомлює себе єдиним цілим, вони відбивають якісно новий рівень свідомості людської цивілізації — усвідомлення всесвітньої спільності¹.

Можна погодитися з авторами монографії «Актуальні проблеми становлення та розвитку місцевого самоврядування в Україні», які вважають, що в Україні цей процес ускладнюється відсутністю виваженої цілісної, реалістичної концепції виходу України з економічної кризи, розробленої на основі певної наукової фінансово-економічної доктрини держави². Проблеми реформування місцевого самоврядування, як слушно наголошує І. Грицяк, мають багатоаспектний характер: історичний, політичний, економічний, теоретико-концептуальний, конституційний, адміністративно-правовий, адміністративно-територіальний³.

І якщо в Європі місцеве самоврядування розглядається як соціальний механізм, що гарантує демократичність влади, то в Україні місцеве самоврядування до цього часу розглядається здебільшого як механізм господарювання. Саме тому вітчизняне місцеве самоврядування як складова суспільства об'єктивно перебуває в «конструктивній опозиції» до держави, особливо в питаннях захисту інтересів місцевих громад. Таким чином, наявна певна суперечність: з одного боку, держава з метою забезпечення стабільності об'єктивно зацікавлена в зміцненні місцевого самоврядування, а з іншого, — вона часто чинить тиск на «конструктивну опозицію», використовуючи адміністративні механізми.

По-четверте, як слушно зазначається у проєкті Концепції реформування територіальної влади в Україні, «одним із суттєвих проявів суперечливості та недосконалості існуючої територіальної організації влади в Україні є надмірна централізація державної влади, яка негативно позначається на розвитку регіонів, де пряме державне управління превалює над місцевим самоврядуванням. Намагання «вбудувати» самоврядні інституції в адміністративну державну вертикаль призвело до фактичної підпорядкованості й несаможитності органів місцевого самоврядування. Дублювання повноважень та конкуренція компетенції місцевих державних адміністрацій і місцевих рад, позбавлених значної частини важелів управління, серйозної матеріально-фінансової основи й ефективного механізму правового захисту, вносить конфліктність, гальмує розвиток суспільних відносин»⁴.

¹ Куйбіда В. С. Місцеве самоврядування України в контексті розвитку місцевої демократії / В. С. Куйбіда. — Хмельницький : ХУУП, 2008. — С. 29.

² Актуальні проблеми становлення та розвитку місцевого самоврядування в Україні : [кол. монографія] / В. О. Антоненко, М. О. Баймуратов, О. В. Батанов [та ін.] ; за ред. : В. В. Кравченка, М. О. Баймуратова, О. В. Батанова. — К. : Атіка, 2007. — С. 14.

³ Реформа публічного управління в Україні: виклики, стратегії, майбутнє : [монографія] / відп. ред. І. А. Грицяк / НАДУ. — К. : К.І.С., 2009. — С. 181.

⁴ Проєкт Концепції реформування територіальної організації влади в Україні (підготовлений Всеукраїнською асоціацією органів місцевого самоврядування «Асоціацією районних та обласних рад», за станом на 10.06.2011, доопрацьовано з врахуванням пропозицій

Таким чином, на наш погляд, враховуючи провідну роль місцевого самоврядування в економічному та політико-правовому житті суспільства, у становленні інститутів демократичної держави, існує нагальна потреба його кардинального реформування. Основним завданням реформи має бути підвищення впливу інститутів місцевого самоврядування на всі сторони демократичної організації місцевого життя, раціональна децентралізація і деконцентрація державної влади, перенесення прийняття рішень з усіх питань місцевого життя в територіальні спільноти, що повинно стимулювати активність громадян і забезпечувати їх реальну причетність до ухвалення таких рішень.

Овчаренко В. А. Местное самоуправление в Украине: современное состояние и перспективы развития в аспекте практики Конституционного Суда Украины. В статье исследуется актуальный вопрос настоящего — современное состояние и пути развития отечественного местного самоуправления как одного из главных признаков демократического, правового и социального государства. Особое внимание автор уделяет исследованию практики Конституционного Суда Украины по осуществлению конституционного контроля законодательства, которым урегулирована деятельность органов местного самоуправления в Украине.

Ключевые слова: выборность, публично-правовые отношения, гражданско-правовые отношения, интерпретация, конституционность, практическая необходимость, неоднозначность, нормы международного права, административно-территориальная единица.

Ovcharenko V. Local Self-Government in Ukraine: Current State and Perspectives in the Light of the Jurisprudence of the Constitutional Court of Ukraine. The article researches an urgent issue of the present time, i.e. current state and ways of development of the national local self-government as one of the main features of the democratic, legal and social state. The author pays special attention to researching the jurisprudence of the Constitutional Court of Ukraine concerning the judicial constitutional control of the legislation regulating the activity of bodies of local self-government in Ukraine.

Key words: electivity, public and legal relations, civil legal relations, interpretation, constitutionality, practical necessity, inconsistency, norms of the international law, administrative and territorial unit.

Доктринальна основа запровадження судового конституційного процесу: питання формування

О. Рябченко

доктор юридичних наук, професор,
начальник кафедри управління, адміністративного права
і процесу та адміністративної діяльності
Національного університету
державної податкової служби України

У статті розглянуто проблему опрацювання доктринальної основи запровадження судового конституційного процесу, його місця у судовому процесі, обґрунтовано необхідність формування його єдиних засад. Проаналізовано генезис формування судового конституційного процесу та виділено три групи засад: історичні, політичні, правові. Аргументовано необхідність розробки й прийняття окремого процесуально-го законодавчого акта (кодексу), в якому урегульовано процесуальний порядок від-правлення правосуддя єдиним органом конституційної юрисдикції. Запропоновано структуру та зміст цього акта.

Ключові слова: судовий конституційний процес, судовий процес.

Зміцнення демократичних конституційних засад розвитку української державності передбачає надійну охорону і захист прав і свобод членів суспільства. Це означає цілеспрямовану дію не тільки права, а й органів державної влади, місцевого самоврядування на засадах законності, гласності, відкритості, оперативності тощо. Серед органів державної влади тільки Конституційний Суд України наділений унікальними повноваженнями конституційного нормоконтролю. Їх реалізація гарантує охорону і захист прав і свобод, зміст яких впливає з принципу верховенства права. Як правильно підкреслюють О. Петришин, Ю. Барабаш, С. Серьогіна, І. Бодрова, ці повноваження відповідають особливому політико-правовому статусу єдиного органу конституційної юрисдикції, який відносить його до вищого щабля організації державної влади¹.

Якщо звернути увагу на характер питань, які порушують перед Конституційним Судом України суб'єкти звернення, то можна помітити їх залежність від конституційного статусу суб'єкта, що є цілком виправданим. Професор А. Селіванов, аналізуючи предмет звернення до Конституційного Суду України за станом на 2008 рік, зазначив, що Президент України та народні депутати України порушували питання здійснення функцій і повноважень публічної влади; Верховний Суд України та Вищий господарський суд України — організації судової влади, здійснення судочинства, фінансування судів, підсудності окремих категорій справ, повноважень Вищої ради юстиції; Вища рада юстиції — реалізації власних повноважень з кадрового забезпечення діяльності судів; органи виконавчої влади та

¹ Проблеми та перспективи запровадження індивідуальної конституційної скарги в Україні: монографія / О. В. Петришин, Ю. Г. Барабаш, С. Г. Серьогіна, І. І. Бодрова. — К.: Атіка-Н, 2010. — С. 17.

місцевого самоврядування — питання їхньої діяльності; інші суб'єкти звернення (Національний банк України, Служба безпеки України, Генеральна прокуратура України) — питання щодо порядку розгляду запитів народних депутатів України цими органами, представництва Генеральною прокуратурою України інтересів держави в арбітражному суді¹.

Конституційний Суд України як єдиний орган конституційної юрисдикції в державі реалізує конституційні юрисдикційні повноваження у процесуальній формі. Таку процесуальну форму називають самостійною формою відправлення конституційного правосуддя. Не суперечить цьому підходу думка М. Савчина, який не тільки обґрунтовував існування конституційної юстиції у процесуальній формі, а й визначав її місце у конституційному праві як конституційно-правовий інститут².

Урахування взаємозв'язку між категорією «форма» та сутністю і змістом діяльності, яку позначає ця категорія, обумовлює розгляд процесуальної форми конституційного судочинства з позицій судового конституційного процесу.

Термін «судовий конституційний процес» знаходимо у роботах М. Вітрука³, а його доцільність ґрунтується на декількох обставинах. По-перше, враховується особлива сутність і зміст конституційного правосуддя. Так, конституційне правосуддя називають особливим видом застосування конституційної юрисдикції⁴. М. Вітрук підкреслює наявність синтезу двох начал у конституційній юстиції (правосудді) — конституційного контролю та форми правосуддя. Саме такий синтез визначає віднесення конституційної юстиції (правосуддя) до самостійного виду державно-владної контрольної діяльності у спеціалізованій формі конституційного правосуддя⁵. Отже, конституційне правосуддя, на думку М. Вітрука, є спеціалізованою формою певної державно-владної діяльності.

Другою обставиною, якою мотивовано запровадження терміна «судовий конституційний процес», виступає обґрунтований у доктрині права підхід щодо сприйняття сутності й змісту терміна «процес». На перший погляд, застосування саме цього поняття до визначення сукупності процесуальних дій щодо відправлення конституційного судочинства є дещо передчасним, адже у наукових дослідженнях доводять доцільність використання терміна «конституційне судочинство» (А. Селіванов, Б. Страшун, Д. Якубовський та інші). Підґрунтям такого

¹ Селіванов А. О. Конституційна юрисдикція: поняття, зміст, принцип верховенства права, правові позиції по справах прав людини і конституційних конфліктів у сфері публічної влади / А. О. Селіванов. — К. : Ін Юре, 2008. — С. 75–78.

² Проблеми та перспективи запровадження індивідуальної конституційної скарги в Україні : монографія / О. В. Петришин, Ю. Г. Барабаш, С. Г. Сergyogina, І. І. Бодрова. — К. : Атіка-Н, 2010. — С. 17.

³ Витрук Н. В. Конституционное правосудие. Судебное конституционное право и процесс. — М. : Закон и право, ЮНИТИ, 1998. — С. 40–41; Витрук Н. В. Конституционное правосудие. Судебное конституционное право и процесс : учеб. пособие / Н. В. Витрук. — 2-е изд., перераб. и доп. — М. : Юрист, 2005. — 527 с.

⁴ Селіванов А. О. Конституційна юрисдикція і конституційне судочинство в Україні : навч.-метод. посіб. / А. О. Селіванов. — К. : Логос, 2009. — С. 6.

⁵ Витрук Н. В. Конституционное правосудие. Судебное конституционное право и процесс. — М. : Закон и право, ЮНИТИ, 1998. — С. 23–36.

погляду є сприйняття конституційної юрисдикції як складової конституційної юстиції (правосуддя) (С. Боботов, О. Мироненко).

Звернення до вітчизняних енциклопедичних юридичних видань дозволяє визначити зміст процесуального права¹, а не процесуальної форми. Пошук сутності категорії «процесуальна форма» визначає необхідність звернення до наукових досліджень з метою встановлення сутності категорій, пов'язаних за змістом. Такою є категорія «юридичний процес».

У наукових дослідженнях визначається, що юридичний процес: а) полягає у здійсненні операцій з нормами права; б) стосується вирішення певної юридичної справи; в) процесуальні дії оформлюються конкретними індивідуальними юридично значимими актами; г) здійснюється тільки уповноваженими особами у межах реалізації повноважень, визначених законодавчо; д) регулюється процесуально-процедурними нормами; е) є стадійним і процесуальні дії здійснюються у певній послідовності, при цьому жодна наступна дія не може розпочатися раніше, ніж завершиться попередня; ж) регламентується процесуальними строковими рамками².

Серед наведених ознак стадійність має першочергове значення. Однак ознака стадійності притаманна не лише процесу, а й провадженню. Отже, виникає запитання, чи можна вказувати на реалізацію судової конституційної юрисдикції Конституційним Судом України у формі судового конституційного провадження, а не процесу.

Провадження, на відміну від процесу, здійснюється у відокремленій процесуальній формі. Мається на увазі відокремленість за завданнями, процедурами, процесуальними актами, якими завершуються процесуальні дії у межах окремих стадій провадження. Натомість процес охоплює декілька взаємопов'язаних процесуальних форм.

Взаємопов'язаність процесуальних форм забезпечується їх спільною метою. Так, окремими судовими конституційними провадженнями можуть бути ті, які впливають з норм статей 150, 151, 159 Конституції України³, що визначають повноваження Конституційного Суду України щодо: а) конституційності законів та інших правових актів Верховної Ради України, Президента України, Кабінету Міністрів України, правових актів Верховної Ради Автономної Республіки Крим; б) офіційного тлумачення Конституції та законів України; в) дачі висновків про відповідність Конституції України чинних міжнародних договорів України або тих міжнародних договорів, що вносяться до Верховної Ради України для

¹ Великий енциклопедичний юридичний словник / за ред. акад. НАН України Ю. С. Шемшученка. — 2-е вид., переробл. і допов. — К. : Юридична думка, 2012. — С. 767; Сучасна правова енциклопедія / О. В. Зайчук, О. Л. Копиленко, Н. М. Оніщенко [та ін.] / за ред. О. В. Зайчука / Ін-т законодавства Верховної Ради України. — К. : Юрінком Інтер, 2009. — С. 285.

² Комзюк А. Т., Бевзенко В. М., Мельник Р. С. Адміністративний процес України : навч. посіб. — К. : Прецедент, 2007. — С. 40–44; Теория юридического процесса [Текст] / под общ. ред. В. М. Горшенева. — Х. : Вища школа, 1985. — С. 8; Кузьменко О. В. Теоретичні засади адміністративного процесу : монографія. — К. : Атіка, 2005. — С. 28.

³ Конституція України від 28 червня 1996 р. № 254к/96-ВР // Відомості Верховної Ради України. — 1996. — № 30. — Ст. 141.

надання згоди на їх обов'язковість; г) додержання конституційної процедури розслідування і розгляду справи про усунення Президента України з поста в порядку імпічменту; д) дачі висновків щодо відповідності законопроекту про внесення змін до Основного Закону України вимогам статей 157 і 158 Конституції України.

Сприйняття конституційного судочинства з позицій судового конституційного процесу є підґрунтям подальшого наукового пошуку у напрямі обґрунтування введення єдиного судового процесу. Свого часу про існування такого процесу, який складався з адміністративного, кримінального і цивільного процесів, зазначав В. Рязановський у монографії «Единство процесса»¹.

Судовий конституційний процес, порівняно з адміністративним, кримінальним та цивільним, має істотні особливості. Серед них можна відзначити такі: судовий конституційний процес здійснюється єдиним державним органом — Конституційним Судом України, на відміну від інших видів судових процесів, що здійснюються ієрархічно побудованою системою судів; чинне вітчизняне законодавство (як, до речі, і законодавство деяких інших країн) не передбачає процедур перегляду судових рішень; статус єдиного органу конституційної юрисдикції визначений Основним Законом держави на відміну від статусу вищих судових інстанцій у сфері відправлення правосуддя адміністративними, загальними та господарськими судами; характер впливу судових рішень Конституційного Суду України на розвиток державності є ключовим на відміну від рішень у справах інших судових юрисдикцій. В усіх судових інстанціях рішення стосуються розгляду індивідуальних справ, однак тільки Конституційний Суд розглядає справи конституційної юрисдикції.

Разом з тим, незважаючи на існування істотних особливостей судового конституційного процесу порівняно з адміністративним, кримінальним, цивільним та господарським процесами, він, як і інші види процесів, є процесуальною формою відправлення правосуддя.

Така теза ґрунтується на теоретичних положеннях щодо змісту процесуальної форми. На думку О. Скакуна, процесуальною формою є система однорідних юридичних засобів, дій та операцій, визначених у процесуальному законодавстві і пропонованих учасникам юридичної діяльності для вирішення всіх питань, що виникають в юридичному процесі².

Дійсно, однорідність юридичних засобів, дій і операцій у судовому конституційному процесі забезпечується єдністю нормативної основи їх здійснення — Законом України «Про Конституційний Суд України»³, Регламентом Конституційного Суду України⁴. Однак слід сказати про те, що ці нормативно-правові акти містять і матеріальні, і процесуальні норми. Звідси виникає необхідність опрацю-

¹ Рязановский В. А. Единство процесса / В. А. Рязановский. — М. : Издательский Городец, 2005. — 80 с.

² Скакун О. Ф. Теорія права і держави : підручник. — 2-е вид. — К. : Алерта ; ЦУЛ, 2011. — С. 482–485.

³ Про Конституційний Суд України : Закон України від 16 жовтня 1996 року № 422/96-ВР // Відомості Верховної Ради України. — 1996. — № 49. — Ст. 272.

⁴ Регламент Конституційного Суду України : Рішення Конституційного Суду України від 5 березня 1997 року // Офіційний вісник України. — 1997. — № 20. — С. 87.

вання окремого процесуального закону, яким були б визначені відповідні юридичні засоби, дії та операції.

Засади формування судового конституційного процесу доцільно систематизувати у такі три групи: історичні, політичні, правові. Виділення цих груп здебільшого має умовний характер, адже історичний розвиток безпосередньо пов'язаний із формуванням політичного середовища, внаслідок чого виникає потреба нормативного закріплення найбільш усталених, стійких тенденцій суспільного буття.

Визначений генезис характерний і для судового конституційного процесу. Так, на запровадження певної форми конституційної юрисдикції впливає декілька чинників, насамперед тенденції історичного та політичного розвитку держави. Зазначене обумовило те, що в окремих країнах конституційна юрисдикція здійснюється не спеціалізованим державним органом, а судами загальної юрисдикції чи вищими судовими інстанціями (США, Індія, Данія, Норвегія). Вплив політичної складової позначився на існуванні, зокрема, європейської моделі конституційного контролю, яка була реалізована з метою попередження грубих порушень прав і свобод людини та громадянина, що мали місце до і після Другої світової війни. У тих державах, які сформувалися після розпаду Радянського Союзу, запровадження конституційної юстиції визначалось недопущенням проявів охлократії, тоталітаризму, формуванням державних гарантій конституційної законності, дотриманням балансу повноважень різних гілок державної влади¹.

Стосовно правових засад формування судового конституційного процесу слід зазначити, що сучасний стан правового регулювання судових конституційних процесуальних відносин характеризується наявністю окремого закону — Закону України «Про Конституційний Суд України», в якому містяться матеріальні і процесуальні норми, а також порядок організації діяльності Конституційного Суду України. Крім того, діє Регламент Конституційного Суду України, затверджений самим Судом відповідним рішенням.

Системність процесуального порядку відправлення правосуддя єдиним органом конституційної юрисдикції обумовлює відповідний характер законодавчого врегулювання відносин у зазначеній сфері, що може бути здійснене шляхом розробки й прийняття єдиного кодексу. Він може бути названий по-різному — кодекс конституційного судочинства, конституційний процесуальний кодекс чи кодекс судового конституційного процесу, однак має стосуватися регламентації процесуального порядку вирішення справ конституційної юрисдикції Конституційним Судом України. До структури кодексу можуть входити такі розділи: загальні положення, порядок звернення до єдиного органу конституційної юрисдикції, процесуальний порядок розгляду справи конституційної юрисдикції, форми рішень Конституційного Суду України, особливості провадження за окремими категоріями справ конституційної юрисдикції.

У розділі, що стосується загальних положень, мають бути визначені межі судової конституційної юрисдикції, основні терміни, вимога обов'язковості виконання судових рішень, загальні процесуальні строки, принципи та форми про-

¹ Конституционное (государственное) право зарубежных стран : учебник : в 4 т. / отв. ред. проф. Б. А. Страшун. — 3-е изд., обновл. и дораб. — Т. 1–2. Часть общая. — М. : БЕК, 2000. — С. 60.

цесуального порядку вирішення справ. Врегулювання порядку звернення до Конституційного Суду України передбачає встановлення юрисдикції справ, форм звернення до Конституційного Суду України та конституційну процесуальну правосуб'єктність суб'єктів звернення. У розділі, присвяченому процесуальному порядку розгляду справи конституційної юрисдикції, мають бути врегульовані процедури внесення звернення до Конституційного Суду України, здійснення підготовчого провадження, судового розгляду справ конституційної юрисдикції. Врегулювання форм рішень Конституційного Суду України передбачає визначення видів таких форм та їх змісту, порядку оприлюднення та виконання. Наявність окремого розділу, в якому були б визначені особливості провадження в окремих справах конституційної юрисдикції, обумовлена особливостями судового конституційного процесу, а саме характером впливу таких рішень на розвиток державності.

Говорячи про стадії судового конституційного процесу, що можуть бути відтворені у проекті запропонованого законодавчого акта, можна відзначити думку А. Селіванова. Вчений виділив такі стадії: внесення конституційних клопотань (подань та звернень) суб'єктами права; попередня експертиза та дотримання вимог закону щодо конституційних подань та звернень; прийняття конституційних клопотань до розгляду в Конституційному Суді України; підготовка справи до розгляду; розгляд судових справ у колегіях, на пленарних засіданнях Конституційного Суду; прийняття підсумкових рішень та висновків за результатами дослідження судових справ¹.

Прийняття єдиного процесуального кодексу не виключає чинності окремого Закону України «Про Конституційний Суд України», який діятиме у частині, що не суперечитиме кодексу. Зазначене стосується норм, якими врегульовано організацію діяльності Конституційного Суду України, порядок призначення суддів тощо.

Підсумовуючи викладене, можна наголосити на значному потенціалі розвитку законодавчого врегулювання судових конституційних процесуальних відносин. Існує також і необхідність творчого осмислення окремих положень правової доктрини у напрямі формування єдиних засад судового процесу, включно із судовим конституційним процесом.

Рябченко Е. П. Доктринальная основа внедрения судебного конституционного процесса: вопросы формирования. В статье рассмотрена проблема проработки доктринальных основ внедрения судебного конституционного процесса, его места в судебном процессе, обоснована необходимость формирования его единых основ. Проанализирован генезис формирования судебного конституционного процесса и выделены три группы принципов: исторические, политические, правовые. Аргументирована необходимость разработки и принятия отдельного процессуального законодательного акта (кодекса), в котором будет урегулирован процессуальный порядок отправления правосудия единственным органом конституционной юрисдикции. Предложена структура и содержание этого акта.

Ключевые слова: судебный конституционный процесс, судебный процесс.

¹ Витрук Н. В. Конституционное правосудие. Судебное конституционное право и процесс : учеб. пособие / Н. В. Витрук. — 2-е изд., перераб. и доп. — М. : Юрист, 2005. — С. 9.

Ryabchenko O. The Doctrinal Foundation of the Introduction of Judicial Constitutional Process: Shaping Questions. *The article is devoted to the problem of handling the doctrinal foundation for the introduction of judicial constitutional process, its place in the judicial process. The necessity of formation of common foundations is grounded. The genesis of the judicial constitutional process formation is analysed and three groups of principles — the historical, political, and legal are identified. The necessity of development and adoption of a separate legislative act (the code), which regulates the procedure of administration of justice by the sole body of constitutional jurisdiction is grounded. The structure and content of this act is proposed.*

Key words: *judicial constitutional process, litigation.*

Забезпечення виконання органами державної влади рішень Конституційного Суду України: теоретичний та практичний аспекти

О. Тупицький

суддя Конституційного Суду України,
кандидат наук у галузі управління

О. Шостенко

науковий консультант судді Конституційного Суду України,
кандидат юридичних наук

У статті йдеться про недосконалість нормативно-правового забезпечення виконання органами державної влади актів Конституційного Суду України, прийнятих у порядку нормоконтролю й офіційного тлумачення, та недоліки реалізації відповідних конституційно-правових позицій. Автори розглядають випадки невиконання таких актів в Україні та аналізують досвід інших держав у вирішенні аналогічної проблеми. Пропонується офіційно визнати ці акти єдиного органу конституційної юрисдикції в Україні нормативно-правовими актами особливого характеру та створити більш досконалий нормативно-правовий механізм їх реалізації.

Ключові слова: юридична природа актів Конституційного Суду України, нормативне забезпечення виконання актів Конституційного Суду України, обов'язковість виконання актів Конституційного Суду України, форми реалізації, техніки конституційного нормоконтролю, забезпечення верховенства Конституції України.

В Україні, як і в будь-якій сучасній правовій державі, дискреційні повноваження органів державної влади обмежені Основним Законом та іншими нормативно-правовими актами. Зокрема, імплементацію загальновідомої формули такого обмеження («дозволено лише те, що передбачено законом») здійснено безпосередньо на рівні Конституції України (частина друга статті 6, частина друга статті 19). Відповідно суспільні відносини, учасниками яких виступають органи державної влади, повинні мати чітку й зрозумілу для суспільства нормативно-правову основу, тобто існувати виключно як правовідносини.

Проте нормативне регулювання відносин у сфері виконання рішень Конституційного Суду України (далі — КСУ) іншими органами державної влади є явно недосконалим. Релевантні правові норми існують здебільшого ще у первинній редакції, яка не зазнавала змін з часів запровадження інституту єдиного органу конституційної юрисдикції в Україні, та не спроможні забезпечити належного виконання його рішень ні щодо їхньої загальної дії, ні навіть індивідуальної¹.

На конституційному рівні визначено, що рішення КСУ є «обов'язковими до виконання на території України, остаточними і не можуть бути оскаржені» (частина друга статті 150). Так само в Основному Законі держави закріплено й обов'язковість

¹ Про проблему відсутності механізму перегляду рішення, ухваленого судом загальної юрисдикції на підставі розуміння правової норми, відмінного від її офіційної інтерпретації, наданої у подальшому за конституційним зверненням однієї зі сторін відповідного спору, див.: Тупицький О. М. До питання виконання інтерпретаційних актів Конституційного Суду України // Вісник Конституційного Суду України. — 2013. — № 6. — С. 86.

виконання на всій території України рішень судів загальної юрисдикції (частина п'ята статті 124). Однак, гарантувавши обов'язковість рішень загальних судів шляхом створення нормативно деталізованої процедури їх виконання та постійного її вдосконалення, законодавець і суб'єкти законодавчої ініціативи фактично залишили поза увагою проблему нормативної забезпеченості виконання рішень КСУ.

Положення Основного Закону України, сформульоване законодавцем у вигляді норми-принципу, з урахуванням предметної компетенції КСУ, надає його рішенням дії *erga omnes*, тобто робить їх обов'язковими для всіх (загально-обов'язковими). Але питання достатності цієї норми, яка хоч і має «найвищу юридичну силу» і «пряму дію», та кількох інших положень чинного законодавства, що перебувають з нею у системному зв'язку¹, для забезпечення належного виконання рішень КСУ в умовах домінування позитивістської правової теорії є, по суті, риторичним. Наведемо лише кілька прикладів.

Рішенням КСУ від 23 грудня 1997 року № 7-зп окремі положення Закону України «Про Рахункову Палату Верховної Ради України» від 11 липня 1996 року визнано такими, що не відповідають Конституції України (є неконституційними).

На виконання цього рішення 14 січня 1998 року Верховна Рада України прийняла постанову «Про чинність Закону України «Про Рахункову палату» № 18/98-ВР, згідно з пунктом 1 якої Закон України «Про Рахункову палату Верховної Ради України» продовжував діяти з 23 грудня 1997 року як Закон України «Про Рахункову палату», за винятком окремих положень, що втратили чинність відповідно до Рішення КСУ від 23 грудня 1997 року № 7-зп. Цією ж постановою Голові Верховної Ради України доручалося забезпечити опублікування в офіційних виданнях єдиного органу законодавчої влади уточненого тексту цього закону, тобто з урахуванням виключення з його попередньої редакції положень, що втратили чинність як неконституційні (пункт 2).

Однак Рішенням КСУ від 14 грудня 2000 року № 15-рп/2000 у справі про порядок виконання рішень Конституційного Суду України за конституційним поданням Президента України цю постанову Верховної Ради України визнано неконституційною. Мотивуючи своє рішення недотриманням встановленого Конституцією України порядку законотворчої діяльності, КСУ також акцентував, що в «уточненій» редакції зазначеного закону його Рішення від 23 грудня 1997 року № 7-зп було враховано не в повному обсязі. Зокрема, КСУ наголосив, що в оновленому тексті було відтворено певні положення попередньої редакції цього закону, визнані неконституційними.

¹ Ця норма, відтворена певним чином й у Законі України «Про Конституційний Суд України» (пункт 9 статті 65, стаття 69), визначає основні ознаки правової природи рішень КСУ: загальну обов'язковість, остаточність, неоскаржуваність. Також до «очолюваної» цієї нормою системи нормативно-правового забезпечення виконання рішень КСУ, на нашу думку, можна віднести: положення частин другої, третьої статті 152 Конституції України щодо втрати чинності правовими нормами за рішенням про їх неконституційність та щодо відшкодування державою шкоди, завданої особам неконституційними актами та діями; положення статті 70 зазначеного закону щодо порядку виконання рішень КСУ; положення процесуальних кодексів щодо перегляду (невиконаних) рішень загальних судів на підставі нормоконтрольних рішень КСУ.

Наведений приклад можна розглядати як класичну спробу подолання законодавцем конституційно-правової позиції органу конституційного нормоконтролю шляхом відновлення дії нормативно-правового припису вищої юридичної сили, визнаного неконституційним¹.

У справі про фінансування судів за конституційним поданням Верховного Суду України Рішенням КСУ від 24 червня 1999 року № 6-рп/99 положення статті 42 Закону України «Про Державний бюджет України на 1999 рік» було визнано такими, що не відповідають Конституції України. У цьому рішенні КСУ сформулював чітку правову позицію, згідно з якою *inter alia* видатки на утримання судової влади захищені безпосередньо Конституцією України і не можуть бути скорочені органами законодавчої або виконавчої влади (абзац сьомий пункту 2 мотивувальної частини).

Вимоги законодавчого гарантування повного і своєчасного фінансування судів та захищеності відповідних бюджетних призначень наведені у кількох редакціях корпоративного закону, яким визначено правові засади організації судової влади та здійснення правосуддя в Україні (пункт 2 частини другої статті 118, частина третя статті 120 Закону України «Про судоустрій України» від 7 лютого 2002 року № 3018–III; пункт 2 частини другої статті 140, частина перша статті 142 Закону України «Про судоустрій і статус суддів» від 7 липня 2010 року).

Проте при прийнятті Бюджетного кодексу України гарантії захищеності видатків Державного бюджету України на утримання судів не були передбачені, законодавцем лише наголошувалося на пріоритетності цього кодексу як спеціального закону у разі колізій його приписів з іншими нормативно-правовими регуляторами фінансово-бюджетних відносин (частина друга статті 4 Бюджетного кодексу України).

Внаслідок цього Державна казначейська служба України, керуючись у своїй діяльності буквальною змістом норм Бюджетного кодексу України, не вважає бюджетні призначення на утримання судової влади захищеними видатками² та опрацьовує бюджетні фінансові зобов'язання відповідних розпорядників бюджетних коштів, призначених для фінансового забезпечення діяльності судів, зі значною затримкою. Така сама ситуація спостерігається й при опрацюванні органами казначейства зобов'язань органів судової влади за рахунок коштів спеціального фонду, який формується із судового збору. Як результат, кожного бюджетного року органи судової влади періодично мають значну кредиторську заборгова-

¹ На відміну від Основного Закону нашої унітарної держави, Конституція Канади — держави з федеративним устроєм — дозволяє законодавчим органам її провінцій приймати закон, навіть якщо він суперечить національній Конституції та його неконституційність була встановлена Верховним Судом. У такому випадку законодавство вимагає від законодавця провінції підтвердити, що він приймає закон, незважаючи на його неконституційність. Дія таких законів триває лише 5 років, але може бути подовжена. Логіка полягає у тому, щоб дозволити провінціям запроваджувати популярні, але неконституційні заходи (політику). Однак на практиці такі дії вчинялися лише провінцією Квебек. Детальніше див.: T. Ginsburg, «Comparative Constitutional Review». — University of Chicago Law School. — July 30. — 2008.

² Ухвала Конституційного Суду України від 27 листопада 2013 року № 59-у/2013 [Електронний ресурс]. — Режим доступу : www.ccu.gov.ua/uk/doccatalog/list?currPir=228027

ність за своїми бюджетно-фінансовими зобов'язаннями перед контрагентами, що створює перешкоди для нормального функціонування судів та здійснення правосуддя.

Однак за своєю правовою природою рішення КСУ, прийняті у порядку конституційного нормоконтролю, є чинними упродовж дії самої Конституції України¹. Відповідно таку саму дію у часі мають і сформовані у цих рішеннях правові позиції, призначені гарантувати спадковість конституційної доктрини верховенства права, верховенства та прямої дії Основного Закону України, непорушність його фундаментальних принципів та цінностей.

Отже, спрямовані на забезпечення конституційності правового регулювання правові позиції єдиного органу конституційного нормоконтролю мають утримувати законодавця від відтворення неконституційних правових регуляторів, що втратили чинність за рішеннями цього органу, та слугувати засадничими орієнтирами (враховуватися) у процесі законотворення.

Наведені аспекти правової природи таких позицій КСУ зумовлюють також і для органів виконавчої та судової влади обов'язковість їх дотримання та застосування у нормативній єдності з відповідними положеннями Основного Закону України у певних правових і фактичних ситуаціях.

У низці справ щодо апеляційного оскарження ухвал судів КСУ дав офіційне тлумачення пунктів 2, 12, 18 частини першої статті 293 Цивільного процесуального кодексу України (далі — ЦПК України), роз'яснивши, що ці приписи кодексу необхідно розуміти як такі, що передбачають право оскаржувати окремо від рішення суду в апеляційному порядку ухвали суду першої інстанції: як про забезпечення позову і щодо скасування забезпечення позову, так і про відмову в забезпеченні позову та скасуванні забезпечення позову; як про роз'яснення рішення, так і про відмову у роз'ясненні рішення; як про видачу дубліката виконавчого листа, так і про відмову в його видачі (рішення від 27 січня 2010 року № 3-рп/2010, від 28 квітня 2010 року № 12-рп/2010, від 8 липня 2010 року № 18-рп/2010).

Ухвалою від 20 липня 2010 року № 49-у/2010 КСУ рекомендував Верховному Суду України привести постанову Пленуму Верховного Суду України від 24 жовтня 2008 року № 12 «Про судову практику розгляду цивільних справ в апеляційному порядку» в частині роз'яснення щодо застосування пункту 18 частини першої статті 293 ЦПК України у відповідність до Рішення КСУ від 27 січня 2010 року № 3-рп/2010 (пункт 2 резолютивної частини).

Однак Верховний Суд України до втрати ним відповідних повноважень не виконав цього правового припису індивідуального характеру. Внаслідок цього на сьогодні чинними залишаються положення абзацу п'ятого пункту 4 зазначеної Постанови, які явно суперечать рішенням Конституційного Суду України та передбачають, що «окремо від рішення суду в апеляційному порядку можуть бути оскаржені ухвали суду першої інстанції, зазначені в статті 293 ЦПК відповідно до буквального змісту кожного із пунктів. Зокрема, підлягає оскарженню ухвала про забезпечення позову, а не про відмову в забезпеченні; про відмову поновити

¹ Тихий В. Дія рішень Конституційного Суду України в часі (тези) // Вісник Конституційного Суду України. — 2001. — № 5. — С. 53.

пропущений процесуальний строк, а не про його поновлення; про визнання мирової угоди, а не про відмову в її визнанні тощо».

Значною мірою завдяки активній позиції КСУ щодо цього питання та його неодноразовим зверненням на підставі частини третьої статті 70 Закону України «Про Конституційний Суд України» до керівництва Вищого спеціалізованого суду України з розгляду цивільних і кримінальних справ з приводу невиконання рішень єдиного органу конституційної юрисдикції в Україні більш ніж через рік, 12 липня 2011 року, цим судом було видано інформаційний лист, адресований головам апеляційних судів, у якому повідомлялося про необхідність «обов'язкового виконання рішень Конституційного Суду України» та «застосування аналогічного підходу при вирішенні питання про прийняття до розгляду апеляційних скарг і щодо інших пунктів ч. 1 ст. 293 ЦПК України».

У Рішенні від 16 квітня 2009 року № 7-рп/2009 у справі про скасування актів органів місцевого самоврядування КСУ сформулював правову позицію, відповідно до якої органи місцевого самоврядування не можуть скасовувати або змінювати своїх рішень, з яких «виникли правовідносини, пов'язані з реалізацією певних суб'єктивних прав та охоронюваних законом інтересів, і суб'єкти цих правовідносин заперечують проти їх зміни чи припинення» (абзац п'ятий пункту 5 мотивувальної частини).

У подальшому через випадки недотримання наведеної правової позиції КСУ органами місцевого самоврядування та її неврахування (незастосування) судами загальної юрисдикції при вирішенні відповідних справ цю конституційно-правову позицію було застосовано як *ratio decidendi* Верховним Судом України (постанова від 6 червня 2011 року у справі № 21-50a11).

Слід зазначити, що й нині трапляються випадки недотримання органами виконавчої та судової влади цієї вже спільної інтерпретаційної правової позиції КСУ і Верховного Суду України, про обов'язковість якої для всіх суб'єктів владних повноважень та судів України зазначено в Основному Законі держави та конкретизовано в усіх процесуальних кодексах України¹.

У зв'язку з наведеними прикладами невиконання та недотримання загальними судами приписів і правових позицій єдиного органу конституційної юрисдикції доречно згадати тезу відомого російського конституціоналіста Г. Гаджієва, який вважає, що практика Конституційного Суду значною мірою змістилася до виявлення конституційно-правового змісту правових норм, якщо такий зміст спотворений правозастосовною практикою. І тут виникає проблема, пов'язана із тим, наскільки судова система готова сприйняти такий виявлений конституційно-правовий зміст норм, який розходиться із прийнятим нею судовим тлумаченням².

Основну причину невиконання рішень КСУ та недотримання його правових позицій іншими органами державної влади вбачаємо у відсутності офіційного визначення правової природи цих актів, що значно знижує їх високу потенційну ефективність. Адже нерозуміння феномену конституційно-правових позицій спо-

¹ Наприклад, наявність таких фактів підтверджується описовою частиною постанови Верховного Суду України від 15 жовтня 2013 року у справі № 21-324a13.

² Гаджіев Г. А. Проблема исполнения решений Конституционного Суда // Официальный вестник Конституционного Суда Республики Азербайджан. — 2008. — № 3. — С. 80.

нукає правозастосовувача уникати їх у своїй практиці або вдаватися до спроб, на жаль, не завжди вдалих, самостійно визначати їх правову природу¹.

Єдиного доктринального розуміння цієї природи немає і у вітчизняних наукових колах, оскільки спектр відповідної думки включає діаметрально протилежні погляди на питання, чи є рішення КСУ нормативно-правовими актами².

Натомість більшість науковців визнає нормативність рішень КСУ. Поділяючи таку думку, виходимо з того, що положення Конституції та законів України мають застосовуватися у нормативній єдності з правовими позиціями КСУ, що розкривають їх конституційно-правовий зміст. Отже, як зазначені правові позиції, так і акти КСУ, в яких вони закріплені, регулюють суспільні відносини, хоча й не самостійно. Тому вважаємо за доцільне офіційно визначити рішення КСУ як особливі нормативно-правові акти³ найвищої юридичної сили, але без встановлення їх місця в ієрархії правових актів держави. Це значно спростило б завдання щодо виконання рішень КСУ для інших органів державної влади, що як правозастосовачі керуються у своїй діяльності переважно саме нормативно-правовими актами та мають значний практичний досвід у їх реалізації.

Такий підхід використовується, наприклад, у правовій системі Республіки Казахстан. Законом цієї держави «Про нормативні правові акти» нормативні постанови Конституційної Ради Республіки Казахстан віднесено до основного виду нормативно-правових актів (пункт 5 частини другої статті 3), однак із застереженням, що вони перебувають поза ієрархією останніх (частина четверта статті 4). Водночас чітко визначено, що такі акти Конституційної Ради ґрунтуються лише на Конституції держави й усі інші нормативні правові акти не можуть їм суперечити (частина шоста статті 4).

У 2010 році Федеральний конституційний закон «Про Конституційний Суд Російської Федерації» було доповнено приписом про обов'язковість врахування правозастосовними органами позицій Конституційного Суду Російської Федерації, сформованих у порядку конституційного нормоконтролю (частина п'ята стат-

¹ Наприклад, у постанові Судової палати в адміністративних справах Верховного Суду України від 15 жовтня 2013 року у справі № 21-324а13 зазначено, що рішення КСУ «щодо регулювання суспільних відносин мають додатковий допоміжний характер». Така думка зумовила цілком передбачувану реакцію в юридичних колах (див.: *Притика Д., Потьомкін А.* Мотивувальний експеримент: [Про позицію Судової палати в адміністративних справах Верховного Суду України щодо обов'язковості виконання рішень Конституційного Суду України] // Закон і бізнес. — 2013. — № 51(1141). — С. 10.

² Суддя КСУ у відставці Шаповал В., визнаючи нормативний зміст актів єдиного органу конституційної юрисдикції в Україні, вважає, що вони не є нормативно-правовими актами. Див.: *Шаповал В. М.* Становлення конституціоналізму в Україні: проблеми теорії // Право України. — 1998. — № 5. — С. 29. Натомість А. Івановська, доцент кафедри конституційного, адміністративного та фінансового права Хмельницького університету управління та права, визначає їх місце в ієрархії нормативних актів. Див.: *Івановська А. М.* Юридична природа актів Конституційного Суду України // Університетські наукові записки. — 2005. — № 4(16). — С. 42–50.

³ За визначенням Шевчука С., нормативно-правовий акт — це правовий акт, що містить норми права, регулює відповідну сферу суспільних відносин та поширює свою дію на попередньо невизначених суб'єктів права. Детальніше див.: *Шевчук С.* Загальнотеоретичні проблеми нормативності актів судової влади : дис. д-ра юрид. наук // Національна юридична академія імені Я. Мудрого. — Х., 2008. — С. 20.

ті 79). Цим самим законом встановлено, що юридична сила постанови Конституційного Суду Російської Федерації про визнання акта неконституційним не може бути подолана повторним прийняттям цього самого акта (частина друга статті 79).

Вважаємо, що досвід цих та інших країн може бути корисним при здійсненні офіційного визначення аспектів правової природи рішень КСУ та розробки ефективного механізму їх виконання.

Разом з тим для КСУ в процесі прийняття рішень у порядку нормоконтролю та/або офіційного тлумачення важливим є обрання юридичної техніки, що максимально ефективно забезпечуватиме належну реалізацію цих рішень у конкретних правових та фактичних умовах.

Наприклад, використовуючи техніку *reserve d'interpretation* або *verfassungskonforme auslegung* (повноваження забезпечувати конституційність через особливу інтерпретацію), конституційний суд нав'язує всім іншим державним органам застосування нормативного акта лише в особливій інтерпретації, яка встановлена цим судом як конституційна, що дозволяє зберегти нормативні акти, навіть якщо були можливі неконституційні інтерпретації¹. Але така техніка неефективна, якщо загальні суди й адміністративні органи не дотримуються цієї інтерпретації².

На окрему увагу заслуговує досвід Конституційного Суду Італії щодо подолання проблеми невиконання його рішень, який застосовує та розвиває протилежну концепцію *diritto vivente* («живе право»). Суддя Конституційного Суду інтерпретує оспорюване законодавче положення так, як його зазвичай тлумачать загальні суди, навіть якщо це положення можна інтерпретувати у конституційний спосіб. Таким чином, закон, який усталено інтерпретувався всупереч Конституції, скасовується, а парламент закликається до прийняття нового закону, котрий (треба сподіватися) не може бути інтерпретовано у неконституційний спосіб або ж вірогідність цього буде меншою. Конституційний Суд Республіки Вірменія також проголошує оспорювану норму неконституційною на підставі інтерпретації, яка зазвичай дається закону при його застосуванні³.

Незважаючи на певну радикальність, така техніка забезпечення конституційного змісту законів та правозастосовної практики є, на нашу думку, найбільш ефективною. Її використання, зокрема й у порядку, передбаченому частиною другою статті 95 Закону України «Про Конституційний Суд України»⁴, дозволило б

¹ Типовими застосувачами цієї техніки вважаються органи конституційного нормоконтролю США, Канади, Німеччини, Росії тощо. Аналіз її застосування знайшов своє відображення у практиці Конституційного Суду Південно-Африканської Республіки (див., наприклад, §§ 21–26 у Рішенні від 25 серпня 2000 року, RSA-2000-2-011 25.08.2000 CCT 1/2000 on www.codices.coe.int).

² X. Samuel, «Les reserves d'interpretation emises par le Conseil constitutionnel», in: http://www.conseil-constitutionnel.fr/conseil-constitutionnel/root/bank_mm/pdf/Conseil/reserves.pdf, accessed 4 June 2009.

³ Par. 166, p. 53 of the Study on Individual Access to Constitutional Justice on the basis of comments by Mr. G. Harutyunyan, Ms. A. Nussberger, Mr P. Paczolay, adopted by the European Commission for Democracy Through Law (Venice Commission) at its 85th Plenary Session (Venice, 17–18 December 2010), on <http://www.venice.coe.int>

⁴ Це положення передбачає, що у разі якщо при тлумаченні закону України (його окремих положень) була встановлена наявність ознак його невідповідності Конституції України, КСУ у цьому самому провадженні вирішує питання щодо неконституційності цього закону.

КСУ визнавати неконституційними принаймні ті правові норми, практика неконституційного застосування яких судами України набула усталеного характеру, знайшовши своє відображення в узагальненнях вищих судових органів загальної юрисдикції¹. Результатом цього стала б негайна зміна судової практики та її скегування у конституційне русло, тобто більш швидке забезпечення конституційності й ефективне виконання рішень КСУ. Втім часте застосування такої техніки можливе лише за наявності чітко діючої, максимально ефективної та стабільної законодавчої влади. Тобто за сучасних українських реалій домінуюче використання цієї юридичної техніки є передчасним.

Крім того, для підвищення рівня виконання своїх рішень КСУ, на нашу думку, має активніше здійснювати свої повноваження щодо встановлення порядку і строків їх виконання та вимагати від зобов'язаних органів надання відповідних письмових підтверджень у порядку, передбаченому частинами другою, третьою статті 70 Закону України «Про Конституційний Суд України». Наприклад, Конституційний Суд Російської Федерації в межах аналогічних повноважень, як правило, у резолютивній частині інтерпретаційних рішень зазначає, що виявлений конституційно-правовий зміст правової норми є загальнообов'язковим та виключає будь-яке інше її тлумачення у правозастосовній практиці, а також що правозастосовні рішення у справах заявників, постановлені на підставі цієї правової норми в інтерпретації, яка розходиться з її конституційно-правовим змістом, у будь-якому разі підлягають перегляду компетентним органом у звичайному порядку.

Також доцільно реалізувати загальну рекомендацію Європейської комісії «За демократію через право» (Венеціанської Комісії) щодо забезпечення виконання актів конституційного суду через прийняття чіткого законодавчого (чи краще навіть конституційного) положення, яке зобов'язує всі інші державні органи, включно з судами, дотримуватися конституційної інтерпретації, наданої Конституційним Судом, як важливого елемента прозорості у відносинах між Конституційним Судом і загальними судами, що може слугувати підставою для обстоювання індивідуумами своїх прав у судах².

Разом з тим вважаємо за край необхідне запровадження у національній правовій системі інституту контролю за виконанням органами державної влади рішень КСУ. Реалізацію зазначеного завдання має бути покладено законодавцем саме на єдиний орган конституційної юрисдикції в Україні, який для цього потрібно забезпечити більш ефективним інструментарієм, ніж той, що передбачений

¹ Див. наведений приклад щодо справ про апеляційне оскарження ухвал суду, а також Рішення КСУ від 19 вересня 2012 року № 17-рп/2012 та правову позицію Пленуму Верховного Суду України щодо віднесення майна приватного підприємства до об'єктів спільної сумісної власності подружжя, викладену в пункті 29 постанови від 21 грудня 2007 року № 11 «Про практику застосування судами законодавства при розгляді справ про право на шлюб, розірвання шлюбу, визнання його недійсним та поділ спільного майна подружжя».

² Par. 165, p. 53 of the Study on Individual Access to Constitutional Justice on the basis of comments by Mr. G. Harutyunyan, Ms. A. Nussberger, Mr P. Paczolay, adopted by the European Commission for Democracy Through Law (Venice Commission) at its 85th Plenary Session (Venice, 17–18 December 2010), on: <http://www.venice.coe.int>

статтею 70 Закону України «Про Конституційний Суд України». Певним орієнтиром на такому шляху може слугувати відповідний досвід Конституційного Суду Республіки Боснія і Герцеговина¹.

Доречним, на нашу думку, є також надання КСУ повноважень звертатися до суб'єктів законодавчої ініціативи із пропозиціями щодо необхідності внесення до актів чинного законодавства змін і доповнень та прийняття нових нормативно-правових актів вищої сили. Такі повноваження має та ефективно реалізує Конституційний Суд Республіки Білорусь (частини перша, друга, третя статті 7 Закону Республіки Білорусь «Про Конституційний Суд Республіки Білорусь»).

Категорично не погоджуємося з позицією пасивного очікування на становлення правової культури, що існує у багатьох державах так званої старої демократії, у яких виконання актів конституційного судочинства здійснюється переважно на підставі правового звичаю. Адже не варто забувати, що така культура формувалася впродовж багатьох десятиріч.

Наведене дає підстави для висновку, що наявне нормативно-правове забезпечення виконання органами державної влади рішень КСУ вкрай недосконале, неспроможне гарантувати належну реалізацію конституційно-правових позицій на практиці та потребує невідкладної модернізації з урахуванням сучасних правових та фактичних реалій, аналізу практики виконання цих актів органами всіх гілок державної влади та відповідного досвіду інших держав.

Основною метою такої модернізації є найбільш повна та якісна об'єктивація через нормативно-правові акти принаймні тих аспектів правової природи рішень КСУ, які визначають певні форми їх реалізації (використання, виконання, дотримання та застосування). А *fortiori* бажано визначити основні форми реалізації цих актів безпосередньо в Основному Законі України, доповнивши частину другу його статті 150 більш конкретизованим приписом (приписами) — принаймні бажано зазначити, що позиції КСУ мають враховувати органи законодавчої, виконавчої та судової влади при здійсненні своїх повноважень.

Необхідним, на нашу думку, є й прийняття спеціального закону про виконання рішень КСУ. Приписи такого закону мають перш за все визначати правову природу цих рішень як нормативно-правових актів особливого характеру та містити чіткі вичерпні відповіді на всі питання, що зазвичай виникають у правозастосувачів під час реалізації правових позицій єдиного органу конституційної юрисдикції в Україні.

Крім того, «Загальні положення» всіх процесуальних кодексів потрібно доповнити приписами щодо форми реалізації загальними судами рішень КСУ при здійсненні правосуддя. Разом з тим до підстав перегляду судових рішень, що набрали законної сили, має бути віднесено й прийняття КСУ інтерпретаційного акта².

Також реалізація положень частини третьої статті 150 Основного Закону України щодо відшкодування державою шкоди, завданої неконституційними актами та діями, має бути забезпечена створенням відповідного механізму на

¹ Тулицький О. М. До питання виконання інтерпретаційних актів Конституційного Суду України // Вісник Конституційного Суду України. — 2013. — № 6. — С. 86.

² Там само.

базі Закону України «Про порядок відшкодування шкоди, завданої громадянинові незаконними діями органів, що здійснюють оперативно-розшукову діяльність, органів досудового розслідування, прокуратури і суду» та інших нормативно-правових актів у цій сфері.

Повертаючись до початкової тези про те, що суспільні відносини у сфері виконання актів КСУ, учасниками яких є органи державної влади, повинні існувати виключно як правовідносини, та враховуючи, що зміст останніх утворюють переважно норми об'єктивного права, вважаємо належне законодавче забезпечення виконання рішень КСУ основним засобом гарантування їх практичної ефективності, тобто конституційності правового регулювання і правозастосування, а отже, реального верховенства Основного Закону держави.

Тупицкий А. Н., Шостенко О. И. Обеспечение исполнения органами государственной власти решений Конституционного Суда Украины: теоретический и практический аспекты. В статье идет речь о несовершенстве нормативно-правового обеспечения исполнения органами государственной власти актов Конституционного Суда Украины, принятых в порядке нормоконтроля и официального толкования, и недостатках реализации соответствующих конституционно-правовых позиций. Авторы рассматривают случаи неисполнения таких актов в Украине и анализируют опыт других государств в решении аналогичной проблемы. Предлагается официально признать эти акты единственного органа конституционной юрисдикции в Украине нормативно-правовыми актами особого характера и создать более совершенный нормативно-правовой механизм их реализации.

Ключевые слова: юридическая природа актов Конституционного Суда Украины, нормативное обеспечение исполнения актов Конституционного Суда Украины, обязательность исполнения актов Конституционного Суда Украины, формы реализации, техники конституционного нормоконтроля, обеспечение верховенства Конституции Украины.

Tupytzkyi O., Shostenko O. Enforcement of the Decisions of the Constitutional Court of Ukraine by Public Authorities: Theoretical and Practical Aspects. The article deals with imperfection of regulatory and legal enforcement by public authorities of the acts of the Constitutional Court of Ukraine, adopted in the process of normative control and official interpretation, as well as shortcomings of the implementation of the relevant constitutional and legal positions. The authors examine cases of failure to implement such acts in Ukraine and analyse the experience of other countries in solution of similar problem. It is proposed to formally recognise these acts of the sole body of the constitutional jurisdiction in Ukraine to be normative and legal acts of the special character and to create more thorough normative and legal mechanism for their implementation.

Key words: judicial nature of acts of the Constitutional Court of Ukraine, regulatory enforcement of acts of the Constitutional Court of Ukraine, mandatory nature of execution of acts of the Constitutional Court of Ukraine, forms of implementation, techniques of the constitutional normative control, ensuring the supremacy of the Constitution of Ukraine.

Відомості про майно, доходи, витрати і зобов'язання фінансового характеру суддів Конституційного Суду України за 2013 рік

**БАУЛІН Юрій Васильович —
Голова Конституційного Суду України**

Відомості про доходи, нерухоме майно, транспортні засоби, вклади у банках, цінні папери, що перебувають у власності, в оренді чи на іншому праві користування декларанта:

- загальна сума сукупного доходу становить 616 986 грн, в т. ч.:
 - заробітна плата 464 260 грн
 - дохід від викладацької діяльності 48 609 грн
 - авторська винагорода 15 405 грн
 - щомісячна довічна плата за звання дійсного члена НАПрН України 55 212 грн
 - пенсія за віком 33 500 грн
- земельна ділянка 279 м² (1/2 від загальної площі)
- квартира 52,5 м² (1/2 від загальної площі)
- квартира 54,85 м² (1/2 від загальної площі)
- дачний будинок 5 м² (1/2 від загальної площі)
- гараж 18 м²
- будинок відпочинку 31,5 м² (за договором тимчасового користування)
- сума коштів на рахунках у банках 51 501 грн.

Відомості про доходи, нерухоме майно, вклади у банках, цінні папери, що перебувають у власності, в оренді чи на іншому праві користування членів сім'ї декларанта:

- загальна сума сукупного доходу становить 11 983 грн, в т. ч.:
 - пенсійне забезпечення 11 983 грн
- земельна ділянка 279 м² (1/2 від загальної площі)
- квартира 52,5 м² (1/2 від загальної площі)
- квартира 54,85 м² (1/2 від загальної площі)
- дачний будинок 5 м² (1/2 від загальної площі)
- сума коштів на рахунках у банках 450 грн.

**БРИНЦЕВ Василь Дмитрович —
суддя Конституційного Суду України**

Відомості про доходи, нерухоме майно, транспортні засоби, вклади у банках, цінні папери, що перебувають у власності, в оренді чи на іншому праві користування декларанта:

- загальна сума сукупного доходу становить 532 188 грн, в т. ч.:
 - заробітна плата 463 428 грн
 - авторська винагорода 2 700 грн
 - дивіденди, проценти 54 800 грн
 - дохід від передачі в оренду 11 400 грн

- квартира загальною площею 173 м²
- земельний пай загальною площею 15,6 га (спадщина)
- земельна ділянка загальною площею 1500 м²
- житловий будинок загальною площею 223 м²
- садовий будинок загальною площею 125 м²
- гараж загальною площею 18 м²
- сума коштів на рахунках у банках та інших фінансових установах 384 000 грн, в т. ч. вкладених у звітному році 80 000 грн.

Відомості про доходи, нерухоме майно, вклади у банках, цінні папери, що перебувають у власності, в оренді чи на іншому праві користування членів сім'ї декларанта:

- загальна сума сукупного доходу становить 546 248 грн, в т. ч.:
 - дивіденди, проценти 90 000 грн
 - дохід від провадження підприємницької та незалежної професійної діяльності 444 146 грн
 - інші види доходів 12 000 грн
- земельна ділянка загальною площею 20000 м²
- квартира загальною площею 50,9 м²
- 1/3 квартири загальною площею 145 м²
- гараж загальною площею 19,2 м²
- інше нерухоме майно 70,1 м²
- легковий автомобіль Hyundai Santa Fe 2008 року випуску
- сума коштів на рахунках у банках та інших фінансових установах 450 000 грн
- номінальна вартість цінних паперів 2 383 грн.

**ВДОВІЧЕНКО Сергій Леонідович —
суддя Конституційного Суду України**

Відомості про доходи, нерухоме майно, транспортні засоби, вклади у банках, цінні папери, що перебувають у власності, в оренді чи на іншому праві користування декларанта:

- загальна сума сукупного доходу становить 455 888 грн, в т. ч.:
 - заробітна плата 445 798 грн
 - дивіденди, проценти 10 090 грн
- квартира загальною площею 95 м²
- кімната у будинку відпочинку загальною площею 47 м² (за договором тимчасового користування)
- легковий автомобіль Hyundai Santa Fe 2007 року випуску
- сума коштів на рахунках у банках та інших фінансових установах 118 330 грн, в т. ч. вкладених у звітному році 55 388 грн.

Відомості про доходи, нерухоме майно, вклади у банках, цінні папери, що перебувають у власності, в оренді чи на іншому праві користування членів сім'ї декларанта:

- загальна сума сукупного доходу становить 269 988 грн, в т. ч.:
 - заробітна плата 194 953 грн
 - інші види доходів (пенсія) 75 035 грн
- земельна ділянка загальною площею 0,2178 га

- житловий будинок 69,6 м²
- квартира загальною площею 48,4 м²
- легковий автомобіль Lexus RX-350 2007 року випуску.

**ГУЛЬТАЙ Михайло Мирославович —
суддя Конституційного Суду України**

Відомості про доходи, нерухоме майно, транспортні засоби, вклади у банках, цінні папери, що перебувають у власності, в оренді чи на іншому праві користування декларанта:

- загальна сума сукупного доходу становить 890 037 грн, в т. ч.:
 - заробітна плата 447 345 грн
 - дохід від викладацької діяльності 12 659 грн
 - дохід від відчуження рухомого та нерухомого майна 430 033 грн
- земельна ділянка загальною площею 1200 м²
- квартира загальною площею 175,4 м² (1/3 від загальної площі)
- легковий автомобіль Skoda Octavia 1999 року випуску.

Відомості про доходи, нерухоме майно, вклади у банках, цінні папери, що перебувають у власності, в оренді чи на іншому праві користування членів сім'ї декларанта:

- загальна сума сукупного доходу становить 40 975 грн, в т. ч.:
 - заробітна плата 10 942 грн
 - дохід від відчуження рухомого та нерухомого майна 30 033 грн
- земельна ділянка загальною площею 3274 м²
- квартира загальною площею 175,4 м² (1/3 від загальної площі).

**ЗАПОРОЖЕЦЬ Михайло Петрович —
суддя Конституційного Суду України**

Відомості про доходи, нерухоме майно, транспортні засоби, вклади у банках, цінні папери, що перебувають у власності, в оренді чи на іншому праві користування декларанта:

- загальна сума сукупного доходу становить 391 460 грн, в т. ч.:
 - заробітна плата 391 460 грн
- земельна ділянка загальною площею 0,9712 га
- земельна ділянка загальною площею 0,9711 га
- квартира загальною площею 105 м²
- легковий автомобіль ЗАЗ 110218 2007 року випуску
- номінальна вартість цінних паперів — 175 008 грн
- погашення основної суми позики (кредиту) 169 000 грн

Відомості про доходи, нерухоме майно, транспортні засоби, вклади у банках, цінні папери, що перебувають у власності, в оренді чи на іншому праві користування членів сім'ї декларанта:

- загальна сума сукупного доходу становить 27 000 грн, в т. ч.:
 - заробітна плата 9 500 грн
 - інші види доходів 17 500 грн
- земельна ділянка загальною площею 0,25 га.

**КАСМІНІН Олександр Володимирович —
суддя Конституційного Суду України**

Відомості про доходи, нерухоме майно, транспортні засоби, вклади у банках, цінні папери, що перебувають у власності, в оренді чи на іншому праві користування декларанта:

- загальна сума сукупного доходу становить 285 477 грн, в т. ч.:
 - заробітна плата 285 397 грн
 - дохід від викладацької діяльності 80 грн
- земельна ділянка загальною площею 27 м²
- квартира загальною площею 95,5 м²
- гараж загальною площею 22,6 м²
- сума коштів на рахунках у банках та інших фінансових установах 3 150 грн.

Відомості про доходи, нерухоме майно, вклади у банках, цінні папери, що перебувають у власності, в оренді чи на іншому праві користування членів сім'ї декларанта:

- загальна сума сукупного доходу становить 68 979 грн, в т. ч.:
 - заробітна плата 68 979 грн
- земельна ділянка загальною площею 31 м²
- земельна ділянка загальною площею 1000 м²
- гараж загальною площею 22,1 м²
- легковий автомобіль Toyota Land Cruiser 2012 року випуску
- сума коштів на рахунках у банках та інших фінансових установах 1 050 грн
- розмір внесків до статутного (складеного) капіталу товариства, підприємства, організації 35 000 грн.

**ЛИТВИНОВ Олександр Миколайович —
суддя Конституційного Суду України**

Відомості про доходи, нерухоме майно, транспортні засоби, вклади у банках, цінні папери, що перебувають у власності, в оренді чи на іншому праві користування декларанта:

- загальна сума сукупного доходу становить 296 949 грн, в т. ч.:
 - заробітна плата 296 949 грн
- легковий автомобіль Suzuki Grand Vitara 2007 року випуску.

Відомості про доходи, нерухоме майно, вклади у банках, цінні папери, що перебувають у власності, в оренді чи на іншому праві користування членів сім'ї декларанта:

- земельна ділянка загальною площею 600 м²
- садовий (дачний) будинок загальною площею 25 м².

**МЕЛЬНИК Микола Іванович —
суддя Конституційного Суду України**

Відомості про доходи, нерухоме майно, транспортні засоби, вклади у банках, цінні папери, що перебувають у власності, в оренді чи на іншому праві користування декларанта:

- загальна сума сукупного доходу становить 139 957 грн, в т. ч.:

- заробітна плата 27 272 грн
- дохід від викладацької діяльності 13 601 грн
- дивіденди, проценти 21 986 грн
- інші види доходів 77 098 грн
- земельна ділянка загальною площею 2500 м²
- земельна ділянка загальною площею 2932 м²
- житловий будинок загальною площею 63 м²
- сума коштів на рахунках у банках та інших фінансових установах 122 000 грн, в т. ч. вкладених у звітному році 2 000 грн.

Відомості про доходи, нерухоме майно, вклади у банках, цінні папери, що перебувають у власності, в оренді чи на іншому праві користування членів сім'ї декларанта:

- загальна сума сукупного доходу становить 967 842 грн, в т. ч.:
 - заробітна плата 17 842 грн.
 - дохід від передачі в оренду майна 950 000 грн (з урахуванням виплати у 2013 р. заборгованості за попередні роки)
 - земельна ділянка загальною площею 1200 м²
 - квартира загальною площею 159,1 м²
 - квартира загальною площею 154,1 м²
 - інше нерухоме майно загальною площею 22,5 м²
 - погашення основної суми позики (кредиту) 320 000 грн.

**САС Сергій Володимирович —
суддя Конституційного Суду України**

Відомості про доходи, нерухоме майно, транспортні засоби, вклади у банках, цінні папери, що перебувають у власності, в оренді чи на іншому праві користування декларанта:

- загальна сума сукупного доходу становить 247 672 грн, в т. ч.:
 - заробітна плата 212 822 грн
 - матеріальна допомога 34 850 грн
 - 1/4 частина квартира — 17,75 м² від загальної площі
 - квартира загальною площею 104 м²
 - земельна ділянка загальною площею 36 200 м²
 - земельна ділянка загальною площею 1 200 м²
 - житловий будинок загальною площею 100 м²
 - гараж загальною площею 18 м²
 - інше нерухоме майно загальною площею 18 м²
 - автомобіль Wolkswagen 2007 року випуску
 - автомобіль Opel 2002 року випуску
 - автомобіль ВАЗ 2121 Нива 1991 року випуску.

Відомості про доходи, нерухоме майно, вклади у банках, цінні папери, що перебувають у власності, в оренді чи на іншому праві користування членів сім'ї декларанта:

- загальна сума сукупного доходу становить 154 882 грн, в т. ч.:
 - заробітна плата 144 600 грн
 - дохід від викладацької, наукової діяльності 10 282 грн

- земельна ділянка загальною площею 32600 м²
- земельна ділянка загальною площею 36200 м²
- 2/4 частини квартири — 35,5 м² від загальної площі
- легковий автомобіль Suzuki 2013 року випуску.

**СЕРГЕЙЧУК Олег Анатолійович —
суддя Конституційного Суду України**

Відомості про доходи, нерухоме майно, транспортні засоби, вклади у банках, цінні папери, що перебувають у власності, в оренді чи на іншому праві користування декларанта:

- загальна сума сукупного доходу становить 753 353 грн, в т. ч.:
 - заробітна плата 428 719 грн
 - дохід від відчуження рухомого та нерухомого майна 324 633 грн
- квартира загальною площею 103,7 м²
- автомобіль Volkswagen Amarok 2012 року випуску
- погашення основної суми позики (кредиту) 183 344 грн
- погашення суми процентів за позикою (кредитом) 21 540 грн.

Відомості про доходи, нерухоме майно, транспортні засоби, вклади у банках, цінні папери, що перебувають у власності, в оренді чи на іншому праві користування членів сім'ї декларанта:

- загальна сума сукупного доходу становить 1 036 162 грн, в т. ч.:
 - дохід від відчуження рухомого та нерухомого майна 973 900 грн
 - дохід від провадження підприємницької та незалежної професійної діяльності 2 262 грн
 - дохід від передачі в оренду майна 60 000 грн
- квартира загальною площею 60,0 м²
- квартира загальною площею 59,1 м²
- квартира загальною площею 68,8 м²
- інше нерухоме майно загальною площею 58,9 м².

**СЛІДЕНКО Ігор Дмитрович —
суддя Конституційного Суду України**

Відомості про доходи, нерухоме майно, транспортні засоби, вклади у банках, цінні папери, що перебувають у власності, в оренді чи на іншому праві користування декларанта:

- загальна сума сукупного доходу становить 129 109 грн, в т. ч.:
 - заробітна плата 99 551 грн
 - дохід від викладацької діяльності 16 197 грн
 - матеріальна допомога 13 361 грн.

Відомості про доходи, нерухоме майно, транспортні засоби, вклади у банках, цінні папери, що перебувають у власності, в оренді чи на іншому праві користування членів сім'ї декларанта:

- загальна сума сукупного доходу становить 20 604 грн, в т. ч.:
 - матеріальна допомога 20 604 грн
 - оренда квартири загальною площею 44 м².

**СТЕЦЬОК Петро Богданович —
суддя Конституційного Суду України**

Відомості про доходи, нерухоме майно, транспортні засоби, вклади у банках, цінні папери, що перебувають у власності, в оренді чи на іншому праві користування декларанта:

- загальна сума сукупного доходу становить 479 150 грн, в т. ч.:
 - заробітна плата 460 559 грн
 - дохід від викладацької діяльності 8 268 грн
 - дивіденди, проценти 10 323 грн
- одержані з джерел за межами України (дохід від наукової діяльності) 61 440 грн
 - квартира загальною площею 150 м²
 - 1/3 квартири загальною площею 104 м²
 - кімната у будинку відпочинку загальною площею 46,5 м² (за договором тимчасового користування)
- сума коштів на рахунках у банках та інших фінансових установах 106 600 грн.

Відомості про доходи, нерухоме майно, транспортні засоби, вклади у банках, цінні папери, що перебувають у власності, в оренді чи на іншому праві користування членів сім'ї декларанта:

- загальна сума сукупного доходу становить 81 811 грн, в т. ч.:
 - заробітна плата 70 047 грн
 - дивіденди, проценти 3 079 грн
 - страхові виплати 8 685 грн
- 2/3 квартири загальною площею 104 м²
- квартира загальною площею 127 м²
- легковий автомобіль Hyundai ix-35 2010 року випуску
- легковий автомобіль Hyundai Accent 2009 року випуску
- паркомісце загальною площею 15 м²
- сума коштів на рахунках у банках та інших фінансових установах 80 295 грн
- добровільне страхування 14 947 грн.

**ТУПИЦЬКИЙ Олександр Миколайович —
суддя Конституційного Суду України**

Відомості про доходи, нерухоме майно, транспортні засоби, вклади у банках, цінні папери, що перебувають у власності, в оренді чи на іншому праві користування декларанта:

- загальна сума сукупного доходу становить 781 922 грн, в т. ч.:
 - заробітна плата 317 085 грн
 - дивіденди, проценти 800 грн
 - дохід від відчуження рухомого та нерухомого майна 464 037 грн
- земельна ділянка 690 м²
- житловий будинок загальною площею 221,5 м²
- дачний будинок загальною площею 193,1 м²
- кімната у будинку відпочинку загальною площею 60,1 м² (за договором тимчасового користування)

- гараж 27 м²
- сума коштів на рахунках у банках та інших фінансових установах 1 723 грн, в т. ч. вкладених у звітному році 1 723 грн.

Відомості про доходи, нерухоме майно, транспортні засоби, вклади у банках, цінні папери, що перебувають у власності, в оренді чи на іншому праві користування членів сім'ї декларанта:

- загальна сума сукупного доходу становить 16 145 грн, в т. ч.:
 - заробітна плата 16 075 грн
 - дивіденди, проценти 70 грн
- квартира загальною площею 67 м² (1/2 від загальної площі)
- земельна ділянка загальною площею 1 000 м²
- легковий автомобіль Infiniti GX 35 2008 року випуску
- легковий автомобіль BMW 2012 року випуску
- сума коштів на рахунках у банках та інших фінансових установах 1 606 грн.

**ШАПТАЛА Наталя Костянтинівна —
суддя Конституційного Суду України**

Відомості про доходи, нерухоме майно, транспортні засоби, вклади у банках, цінні папери, що перебувають у власності, в оренді чи на іншому праві користування декларанта:

- загальна сума сукупного доходу становить 489 313 грн, в т. ч.:
 - заробітна плата 446 258 грн
 - дохід від викладацької діяльності 18 382 грн
 - дивіденди, проценти 24 673 грн
- квартира загальною площею 98 м² (1/2 від загальної площі)
- кімната відпочинку в оздоровчому комплексі 46,5 м² (за договором тимчасового користування)
- сума коштів на рахунках у банках та інших фінансових установах 238 013 грн, в т. ч. вкладених у звітному році 210 237 грн.

Відомості про доходи, нерухоме майно, транспортні засоби, вклади у банках, цінні папери, що перебувають у власності, в оренді чи на іншому праві користування членів сім'ї декларанта:

- загальна сума сукупного доходу становить 440 083 грн, в т. ч.:
 - заробітна плата 60 919 грн
 - дивіденди, проценти 349 116 грн
 - інші види доходів 30 048 грн
- земельна ділянка загальною площею 1344 м²
- житловий будинок загальною площею 288,4 м²
- квартира загальною площею 98 м² (1/2 від загальної площі)
- інше нерухоме майно загальною площею 55,8 м²
- паркомісце загальною площею 15 м²
- легковий автомобіль Toyota 1996 року випуску
- легковий автомобіль Toyota 2005 року випуску
- легковий автомобіль Mercedes 2008 року випуску
- сума коштів на рахунках у банках та інших фінансових установах 1 520 000 грн
- номінальна вартість цінних паперів 300 000 грн.

**ШЕВЧУК Станіслав Володимирович —
суддя Конституційного Суду України**

Відомості про доходи, нерухоме майно, транспортні засоби, вклади у банках, цінні папери, що перебувають у власності, в оренді чи на іншому праві користування декларанта:

- загальна сума сукупного доходу становить 140 137 грн, в т. ч.:
 - заробітна плата 89 201 грн
 - дохід від викладацької діяльності 50 936 грн
- одержані з джерел за межами України 364 842 грн
- квартира загальною площею 70,8 м² (1/2 від загальної площі)
- легковий автомобіль Toyota Corolla 2013 року випуску (1/2 частина) сума витрат на придбання у власність 221 528 грн.

Відомості про доходи, нерухоме майно, транспортні засоби, вклади у банках, цінні папери, що перебувають у власності, в оренді чи на іншому праві користування членів сім'ї декларанта:

- загальна сума сукупного доходу становить 98 831 грн, в т. ч.:
 - заробітна плата 81 097 грн
 - дивіденди, проценти 17 733 грн
- земельна ділянка загальною площею 700 м²
- житловий будинок загальною площею 128,9 м²
- квартира загальною площею 70,80 м² (1/2 від загальної площі)
- легковий автомобіль Toyota Corolla 2013 року випуску (1/2 частина)
- сума коштів на рахунках у банках та інших фінансових установах 170 000 грн.

**ШИШКІН Віктор Іванович —
суддя Конституційного Суду України**

Відомості про доходи, нерухоме майно, транспортні засоби, вклади у банках, цінні папери, що перебувають у власності, в оренді чи на іншому праві користування декларанта:

- загальна сума сукупного доходу становить 512 098 грн, в т. ч.:
 - заробітна плата 471 833 грн
 - дохід від викладацької діяльності 40 265 грн
 - інші види доходів (пенсія) 81 030 грн
- 1/4 частина квартири — 32,025 м² від загальної площі
- будинок відпочинку 46,5 м² (за договором тимчасового користування)
- гараж загальною площею 20 м²
- легковий автомобіль ВАЗ-21061 1991 року випуску
- добровільне страхування 4 000 грн.

Відомості про доходи, нерухоме майно, транспортні засоби, вклади у банках, цінні папери, що перебувають у власності, в оренді чи на іншому праві користування членів сім'ї декларанта:

- загальна сума сукупного доходу становить 158 227 грн, в т. ч.:
 - заробітна плата 143 226 грн
 - вигреш 15 000 грн
- земельна ділянка загальною площею 999 м²

- 1/2 частина квартири — 64,050 м² від загальної площі
- добровільне страхування 8 000 грн.

ВІТАЄМО ЮВІЛЯРІВ

У березні свій 75-річний ювілей відзначив **Іван Артемович ТИМЧЕНКО** — суддя Конституційного Суду України у відставці, Голова Конституційного Суду України 1996–1999 років, академік Національної академії правових наук України, заслужений юрист України.

Народився Іван Артемович на Дніпропетровщині у сільській родині. Закінчив юридичний факультет Київського державного університету імені Т. Г. Шевченка, у 1971 році став аспірантом, а згодом — науковим співробітником, вченим секретарем Інституту держави і права АН УРСР. Знання й досвід Івана Артемовича були гідно оцінені, й у 1990–1991 роках він обійняв посаду помічника Голови Верховної Ради України, а в 1991 році очолив Юридичну службу Адміністрації Президента України.

У вересні 1996 року Указом Президента України Тимченка І. А. було призначено суддею Конституційного Суду України, і майже відразу він очолив єдиний орган конституційної юрисдикції в Україні. Перед Головою новоствореного Суду стояло нелегке завдання — закласти надійне підґрунтя в роботі цієї правової інституції, сформувавши традиції, що сприятимуть ефективному здійсненню конституційного судочинства в Україні, злагодженій роботі апарату Суду. Як показав час, цю непросту місію Іван Артемович виконав успішно.

Неоціненний внесок у юридичну науку Тимченко І. А. зробив, беручи участь у розробці проєктів Конституції України, законів про мови в Україні, про вибори народних депутатів України, про Конституційний Суд України, Декларації про державний суверенітет України тощо.

Самовіддана праця ювіляра дістала високу оцінку керівництва держави — за багаторічну роботу та високий професіоналізм його нагороджено орденами князя Ярослава Мудрого IV та V ступенів, орденом «За заслуги» III ступеня, орденом «За розбудову України» імені М. Грушевського, іншими державними, урядовими та відомчими відзнаками.

Шановний Іване Артемовичу, судді Конституційного Суду України, працівники Секретаріату Суду та члени Редакційної ради «Вісника Конституційного Суду України» щиро вітають Вас із ювілеєм та бажають міцного здоров'я, довголіття, сил і насаги для нових життєвих перемог. Нехай доля завжди буде прихильною до Вас.

У квітні 75-річний ювілей відзначив суддя Конституційного Суду України у відставці **Віталій Іванович РОЗЕНКО**.

Школою гартування характеру майбутнього генерал-полковника стало навчання у Львівській спеціальній середній школі міліції МВС СРСР та на юридичному факультеті Львівського державного університету імені І. Франка. Закінчивши навчання, у 1957 році молодий лейтенант розпочинає службу в органах внутрішніх справ на посаді оперуповноваженого у містечку Теребовля Тернопільської області. Згодом він переїжджає спочатку до Василькова, де обіймає посаду начальника слідчого відділення Васильківського райвідділу міліції Київської області, а потім — до Києва, де за новим призначенням працює старшим слідчим Міністерства внутрішніх справ УРСР.

У 1974 році підполковника внутрішньої служби Розенка В. І. запрошують на роботу в партійні органи, а з 1985 року він працює начальником штабу Міністерства внутрішніх справ України, заступником міністра — начальником головних управлінь внутрішніх справ Київської області та міста Києва. Це були непрості часи, коли український народ спіткало лихо — сталася Чорнобильська аварія. На міліцію тоді було покладено важливу місію — врятувати життя людей та всіма силами намагатися зменшити наслідки катастрофи. Коли український народ здобув незалежність і почав розбудовувати нову незалежну українську державу, головним завданням органів внутрішніх справ було не допустити безладу в країні, максимально гарантувати безпеку громадян. У ці складні для України часи Віталій Іванович Розенко виявив себе як справжній фахівець і патріот своєї держави.

У 1992–1994 роках Розенко В. І. очолює Українську академію внутрішніх справ, після чого два роки перебуває на дипломатичній службі в Республіці Польща у ранзі першого секретаря Посольства України.

У жовтні 1996 року Верховна Рада України призначила Віталія Івановича Розенка суддею Конституційного Суду України, а згодом його було обрано заступником Голови Суду. Використовуючи свій багатий професійний досвід і глибокі теоретичні знання, Віталій Іванович невтомно й захоплено працював у царині конституційної юстиції, закладаючи, поряд із іншими новопризначеними суддями, основу вітчизняного конституційного судочинства.

Шановний Віталію Івановичу, судді Конституційного Суду України, працівники Секретаріату Суду та члени Редакційної ради «Вісника Конституційного Суду України» щиро вітають Вас із ювілеєм і зичать Вам здоров'я, незгасної життєвої енергії, сімейної злагоди й благополуччя.

У квітні 55-річний ювілей відсвяткувала суддя Конституційного Суду України, кандидат юридичних наук, доцент **ШАПТАЛА Наталя Костянтинівна**.

Вагому частину свого життя, починаючи з 1996 року, Наталя Костянтинівна присвятила здійсненню правосуддя. У 1987 році вона закінчила юридичний факультет Алтайського державного університету. Трудовий шлях розпочала з роботи в органах прокуратури: спочатку працювала суддею районного суду, потім — суддею в кримінальній палаті Апеляційного суду Донецької області, суддею та першим заступником голови Донецького апеляційного адміністративного суду. У вересні 2010 року

Х позачерговим з'їздом суддів України була призначена суддею Конституційного Суду України.

Обраний Наталею Костянтинівною шлях — це шлях втілення в життя принципу верховенства права, ідеалів правди і справедливості, на який ступають лише тверді духом, мужні й віддані своїй справі люди та який вона проходить чесно, не поступаючись своїми принципами та покладаючись на власний розум і невтомну працю.

Важливою складовою життя ювілярки є й наукова діяльність. У 2012 році вона захистила кандидатську дисертацію, в якій досліджувала питання співвідношення принципів рівності та соціальної справедливості у податковому законодавстві. Шаптала Н. К. є співавтором навчального посібника «Конституційне право України», науково-практичних коментарів до Бюджетного та Податкового кодексів України, а також автором понад сорока наукових статей та інших праць.

Шановна Наталю Костянтинівно, судді Конституційного Суду України, працівники Секретаріату Суду та члени Редакційної ради «Вісника Конституційного Суду України» щиро вітають Вас зі знаменною у Вашому житті датою та бажають міцного здоров'я, натхнення, щастя, любові та Божого благословення.

Завідувач
редакційно-видавничого відділу
Секретаріату
Конституційного Суду України
С. Сидоренко
тел.: 0 (44) 238-10-32

Відповідальний
секретар
К. Пігнаста
тел.: 0 (44) 238-11-54
e-mail: court@ccu.gov.ua

Видавець

Видавничий Дім «Ін Юре»
Україна, 04107, Київ-107, вул. Багговутівська, 17-21
Тел./факс: 0 (44) 537-51-07
E-mail: peredplata@inyure.kiev.ua
www.inyure.ua

Свідоцтво про внесення суб'єкта видавничої справи
до Державного реєстру видавців, виготівників і розповсюджувачів
видавничої продукції
Серія ДК № 2191 від 20.05.2005 р.

Над випуском працювали:
Пазенко О. С.,
Горбаченко О. В.,
Печенюк Ю. О.,
Михайленко Т. Р.

Підписано до друку 15.04.2013.
Формат 70 x 100 ¹/₁₆. Папір офсетний. Друк офсетний.
Ум. друк. арк. 10,1. Обл. вид.-арк. 9,5.
Зам. № 39.
Наклад 550.
Ціна договірна.

Віддруковано згідно з наданим оригінал-макетом
ТОВ «Наш Формат»
Україна, 04080, м. Київ, вул. Фрунзе, 86.
Свідоцтво про внесення суб'єкта видавничої справи
до Державного реєстру видавців,
виготівників і розповсюджувачів видавничої продукції,
серія ДК № 4540 від 07.05.2013